ePublishing

Μακεδονικά

Vol 31, No 1 (1998)

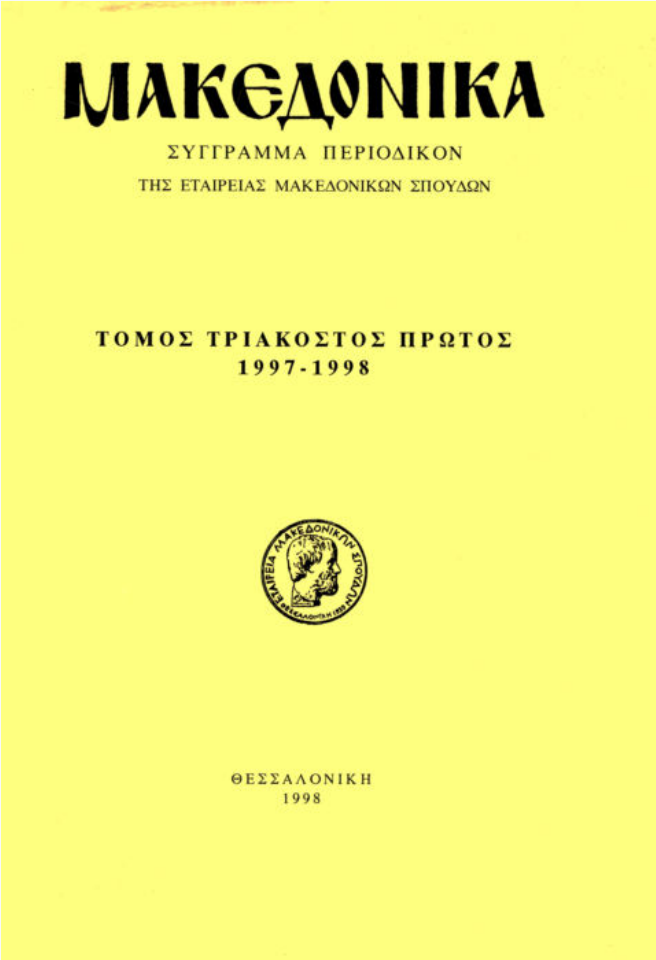

Ιδιωματικοί αρχαϊσμοί και βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα: οι αρχαϊσμοί του ιδιώματος Βελβεντού δυτικής Μακεδονίας

Α. Ι. Θαβώρης

doi: 10.12681/makedonika.114

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Θαβώρης Α. Ι. (1998). Ιδιωματικοί αρχαϊσμοί και βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα: οι αρχαϊσμοί του ιδιώματος Βελβεντού δυτικής Μακεδονίας. *Μακεδονικά*, *31*(1), 31–91. https://doi.org/10.12681/makedonika.114

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 12/02/2026 06:47:28

ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΑΡΧΑΪΣΜΟΙ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΟΙ ΑΡΧΑΪΣΜΟΙ ΤΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΒΕΛΒΕΝΤΟΥ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Τι ακριβώς είναι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί (αρχαιοπινείς λέξεις) αγνοούν ερασιτέχνες κυρίως ερευνητές, όταν επιχειρούν να πραγματευθούν τους αρχαϊσμούς ενός νεοελληνικού ιδιώματος.

Αφορμή για τη διαπίστωση αυτή μου έδωσε μια πρόσφατη σχετική εργασία.

Με τον τίτλο: «Οι αρχαϊσμοί του ιδιώματος Βελβεντού» δημοσιεύτηκε στον ΚΘ΄ τόμο του περιοδικού *Μακεδονικά* (1994) 238-255 εργασία της τέως συνεργάτριας του Γλωσσολογικού Τμήματος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών Ευανθίας Δουγά-Παπαδοπούλου (στο εξής: Π.).

Η Π., όταν υπέβαλε την εργασία της αυτή στη Γραμματεία του περιοδικού δεν θέλησε να τη θέσει υπόψη μου, μολονότι από καιρό είχα ορισθεί επόπτης του Γλωσσολογικού Τμήματος της Εταιρείας. Ο πρόεδρος όμως της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού, στην οποία δεν υπήρχε τότε κανένας γλωσσολόγος, θεώρησε καλό να μου στείλει την εργασία της για να γνωματεύσω σχετικά.

Με έκπληξη είδα ότι η Π. πραγματευόταν θέμα με το οποίο ασχολούμαι ο ίδιος από χρόνια και για το οποίο είχα ήδη δημοσιεύσει σχετικό άρθρο. Προέκυψε βέβαια θέμα ηθικής τάξεως, αλλά δεν ενδιαφέρει, νομίζω, να το σχολιάσουμε εδώ.

Το σχετικό άρθρο μου για μερικούς αρχαϊσμούς του ιδιώματος, ως ανακοίνωση σε Συμπόσιο Γλωσσολογίας το 1978, δημοσιεύτηκε με τίτλο: «Από τον πλούτο των αρχαϊσμών του ιδιώματος Βελβεντού της Δυτικής Μακεδονίας», πρώτα στο περιοδικό *Δωδώνη*, της Φιλοσοφικής Σχολής Ιωαννίνων, τόμος Θ΄, Ιωάννινα 1980, σσ. 9-18, και έπειτα στα Πρακτικά του Συμποσίου, Θεσσαλονίκη 1983 (ΙΜΧΑ), σσ. 35-45.

Στην εργασία της η Π., σ. 241, και σε υποσημείωση (αριθμ. 16) αναφέρει «μερικούς ερευνητές που ασχολήθηκαν με το θέμα των λεξιλογικών αρχαισμών της Μακεδονίας» και καταχωρεί το άρθρο μου του 1983 προτελευταίο, ύστερα από τρία δημοσιεύματα, μολονότι αυτό και μόνο αναφέρεται ειδικά στους αρχαϊσμούς του ιδιώματος Βελβεντού, που είναι το θέμα της.

Στο άρθρο μου εκείνο, σ. 37, λέγω τα εξής: «...Η εργασία του Ευθ. Μπουντώνα περιέχει αρκετούς, λεξιλογικούς κυρίως, αρχαϊσμούς, αλλά δυστυχώς

ο χρόνος δεν μας επιτρέπει να τους δούμε όλους και να τους σχολιάσουμε εδώ. Αυτό θα γίνει σε μια ολοκληρωμένη μελέτη, στην οποία θα προστεθεί και νέος πλούτος από τη συλλογή μου, το Γλωσσάριο του ιδιώματος Βελβεντού...».

Πάντως η Π.: 1. Έγραψε και έστειλε να δημοσιευθεί η εργασία της στα *Μακεδονικά* βιαστικά και χωρίς σχολιασμό, με αποτέλεσμα, όπως θα δούμε, να έχει «πολλά και σοβαρά λάθη», και 2. Αναφέρει σ' αυτήν συνεχώς ότι είναι κάτοχος του ιδιώματος Βελβεντού και κυρίως ότι έχει δική της συλλογή «για το σύνολο του λεξιλογικού υλικού του Βελβεντού» (σσ. 240, 255), πράγμα που εγώ τουλάχιστον που ασχολούμαι χρόνια με το ιδίωμα δεν μπορώ να το ισχυριστώ. Η Π. μάλιστα ούτε καν αναφέρει, ενώ γνώριζε, τόσο από το άρθρο μου που ανέφερα, όσο και από προσωπική πληροφορία, ότι πολύ πριν από εκείνη συγκεντρώνω τον γλωσσικό πλούτο του Βελβεντού και ότι έχω, όπως έγραψα τότε (Θαβώρης, 1983, 37), έτοιμο το Γλωσσάριο ως το Κ.

Διάβασα πάντως την εργασία της, ευπρόσδεκτη κατά κάποιο τρόπο ως συγκέντρωση πρωτογενούς γλωσσικού υλικού, ως επιστημονική πραγματεία όμως είδα, όπως είπα, ότι «έχει πολλά και σοβαρά λάθη» και με τη σημείωση αυτή παρέδωσα το χειρόγραφό της στη Γραμματεία του περιοδικού.

Στη συνέχεια όμως η Π. δεν θέλησε ποτέ να μάθει ποια επί τέλους είναι αυτά τα «πολλά και σοβαρά λάθη» για να τα συζητήσει και τυχόν να τα δεχθεί ή να τα απορρίψει.

Σχολιάζοντας εδώ την εργασία της Π. θα δούμε τι ακριβώς είναι οι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί και ιδιαίτερα οι αρχαϊσμοί των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων, σε σχέση με τα ιδιωματικά Γλωσσάρια και την πληρότητά τους, για τα οποία κάνει λόγο στην εισαγωγή, και παράλληλα θα διαπιστώσουμε τη μικρή επιστημονική της αξία, επισημαίνοντας τα «πολλά και σοβαρά λάθη».

*

Στο εισαγωγικό μέρος (σσ. 238-241) η Π. καταπιάνεται με ζητήματα που δεν ενδιαφέρουν ειδικά τους αρχαϊσμούς. Η εισαγωγή αυτή είναι σχόλια στη μελέτη του Ευθυμίου Μπουντώνα (Μπ.) για το ιδίωμα του Βελβεντού: *Μελέτη περί τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ καί τῶν περιχώρων αὐτοῦ*, Ἐν Ἀθήναις 1892. Στην εργασία του αυτή ο Μπ., στο τέλος, επισυνάπτει και ένα μικρό Γλωσσάριο και, επειδή από αυτό αντλεί η Π. ορισμένους αρχαισμούς, εκφράζει και μερικές απόψεις για τα ιδιωματικά Γλωσσάρια.

Ο Μπ., ως τελειόφοιτος της Φιλολογίας, έγραψε τη μελέτη του στα τέλη του περασμένου αιώνα, δεν εξελίχτηκε όμως έπειτα σε γλωσσολόγο. Παρ' όλα αυτά η εργασία του βραβεύτηκε σε διαγωνισμό και, εκτός από τον Γ. Χατζιδάκη στην ειδική τελετή, επαινέθηκε έπειτα πολλές φορές και από άλλους επιστήμονες, δικούς μας και ξένους: Kretschmer (1905), Hoffmann (1906), Στ.

Κυριακίδης (1971) κ.ά.

Η Π. στην εισαγωγή της αυτή σημειώνει ότι τάχα έχει επισημάνει «ορισμένες αδυναμίες» στη Γραμματική του (σ. 238), χωρίς να τις κατονομάζει εδώ. Κατακρίνει όμως παράλληλα και το Γλωσσάριο ως ανεπαρκές!

Οι επικρίσεις αυτές αποτελούν, νομίζω, ασέβεια στη μνήμη ενός άξιου τέκνου του Βελβεντού, ακριβώς επειδή είναι άδικες, όχι μόνο γιατί αξιώνει τελειότητα από ένα φοιτητή της φιλολογίας —τέλειες γλωσσολογικές εργασίες ποτέ δεν γράφτηκαν—, αλλά και διότι, αν διάβαζε προσεκτικά τόσο την έκθεση του δασκάλου του Γ. Χατζιδάκη, όσο και την εισαγωγή της ίδιας της εργασίας του Μπουντώνα (δημοσιεύονται μαζί στον ίδιο τόμο: *Αρχεία Κοραή*, Αθήναις 1892, τόμ. Α΄), θά έβλεπε ότι ο μεν Χατζιδάκης γράφει (σ. κθ΄): «...καί καθόλου τοσαῦται εἶναι αἱ ἀρεταί τῆς διατριβῆς ταύτης, ὥστε εὐκόλως παραβλέπει τις τάς ὀλίγας ἀτελείας», ο δε Μπουντώνας, σ. 5-6 της μελέτης του: «...Ἐν τῷ παρόντι δοκιμίῳ περιορίζομαι ἰδιαιτέρως εἰς τό ἰδίωμα Βελβεντοῦ καί τῶν περιχώρων ... μέ τήν ἐλπίδα νά ἐπανέλθω σύν θεῷ ὡς τάχιστα, συμπληρῶν τήν περί Βελβεντοῦ καί τῶν περιχώρων παροῦσαν πραγματείαν, τήν ὁποίαν οὔτε τό θάρρος οὔτε τήν εὐχαρίστησιν ἔχω νά θεωρῶ καθ' ἑαυτήν ἀρκετήν».

Η Π. πιθανόν να περίμενε από τον Μπ. ένα πλουσιότερο λεξιλόγιο, ώστε να μπορούσε να αντλήσει από αυτό αβασάνιστα και άλλες ιδιωματικές λέξεις ως *αρχαϊσμούς*. Γιατί ο Μπ., όπως θα δούμε, ετυμολογεί τις περισσότερες ιδιωματικές λέξεις, όσες κυρίως προέρχονται από την αρχαία Ελληνική. Και ενώ δεν είναι όλες *αρχαϊσμοί*, η Π. καταχωρεί πολλές από αυτές ως *αρχαϊσμούς* σε τρεις καταλόγους, ισχυριζόμενη ότι τους έχει επισημάνει τάχα η ίδια (σσ. 243, 246). Άλλωστε ένα μέρος των λέξεων αυτών ανέφερε σ' ένα εκλαϊκευτικό άρθρο ο Ανδριώτης και σχολίασα έπειτα εγώ στο άρθρο που ανέφερα.

Βέβαια ένα πλουσιότερο Γλωσσάριο από τον Μπ. θα ήταν ευπρόσδεκτο και γι' αυτό, αλλά και για άλλους λόγους, τους οποίους εξηγώ στο άρθρο μου (1983, σσ. 36-37). Μολονότι έδωσα εκεί ένα δείγμα για το πώς πρέπει να πραγματεύεται κανείς μεθοδικά τους *αρχαϊσμούς* ενός νεοελληνικού ιδιώματος, η Π. θέλησε να μειώσει την αξία των σχολίων μου εκείνων, παραθέτοντας σε έναν ξεχωριστό κατάλογο (τον τρίτο: σ. 247) ξερά τις λέξεις που σχολίασα, θεωρώντας τις όλες ιδιωματικούς αρχαϊσμούς, ενώ μερικές δεν είναι, και άλλες είναι απαρχαιωμένες. Μια μάλιστα είναι σιατιστινή.

Όταν πραγματεύεται κανείς τους αρχαϊσμούς ενός ιδιώματος, που τονίζει με έμφαση ότι γνωρίζει, δεν είναι δυνατό να κατηγορεί άλλους για ελλιπές λεξιλόγιο, ιδίως όταν ισχυρίζεται ότι έχει πλέον δική του πλήρη συλλογή (σσ. 247, 255).

Η Π. από τη μια αιτιάται τον Μπ. ότι το Γλωσσάριό του είναι ανεπαρκές,

ωσάν εκείνος να ήταν υποχρεωμένος γι' αυτό, αφού πρόκειται για παράρτημα σε μια μελέτη της Γραμματικής του ιδιώματος, και από την άλλη παραθέτει έναν κατάλογο που θεωρεί *αρχαϊσμούς* από μέρος μόνο της δικής της συλλογής, επομένως από ελλιπές λεξιλόγιο, τις συνέπειες του οποίου απαριθμεί στις σσ. 239-240. Πρόκειται για τον τέταρτο κατάλογο «αρχαϊσμών» (σσ. 247-254) για τον οποίο λέγει τα εξής: «παραθέτω τους αρχαϊσμούς που δεν περιέχονται στην πραγματεία του Μπουντώνα, αλλά τους έχω αντλήσει από την προσωπική μου συλλογή, με βάση μόνο το υλικό που απαντά στα χωριά της Πιερίας, με το οποίο και το αντιπαραβάλλω, και όχι με το σύνολο του λεξιλογικού υλικού του Βελβεντού που έχω συλλέξει η ίδια». Όμως, παρά τη διαβεβαίωση αυτή, σε δυο σημεία της εργασίας της (σσ. 242, 255) λέγει ότι παρουσιάζει «το σύνολο των αρχαϊσμών του ιδιώματος» προσδιορίζοντας μάλιστα και τον αριθμό τους, ότι αυτοί είναι 319 (σ. 242)!

Γενικά όσα λέγει για ένα «πλήρες» ιδιωματικό Γλωσσάριο άλλα είναι αυτονόητα και άλλα εσφαλμένα. Η προσθήκη και άλλων ακόμα ιδιωματικών λέξεων είναι φυσικά ευπρόσδεκτη, οι λέξεις αυτές όμως έχουν μόνο την αυτοτελή τους αξία, ιδίως όταν παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες: φωνητικές, μορφολογικές, σημασιολογικές.

Η Π. ωστόσο διατυπώνει και την εσφαλμένη άποψη ότι τάχα η παρουσία πολλών ξένων λέξεων σε ένα νεοελληνικό ιδίωμα, σε σύγκριση με τις ελληνικές «εγκυμονεί ακόμα και τον κίνδυνο λανθασμένων συμπερασμάτων» (σ. 240), επειδή, λέγει, οι συλλογείς παραλείπουν «ένα μεγάλο μέρος του ελληνικού λεξιλογίου που θεωρείται κοινό», ενώ αντίθετα καταχωρούν «με μεγαλύτερη ευχέρεια το λεξιλογικό δυναμικό ξενικής προέλευσης, με αποτέλεσμα να ανατρέπεται πολλές φορές η αριθμητική ισορροπία εις βάρος του ελληνικού λεξιλογίου».

Όπως βλέπουμε η Π. γνωρίζει και η ίδια ότι στα ιδιωματικά Γλωσσάρια δεν καταχωρείται ολόκληρο το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί ένα ιδίωμα. Στα Γλωσσάρια αυτά οι έμπειροι συλλογείς καταχωρούν συνήθως ένα μέρος μόνο του λεξιλογίου της κοινής Νεοελληνικής και κυρίως αυτό που παρουσιάζει γλωσσικό ενδιαφέρον. Η κοινή Νεοελληνική όμως έχει και αυτή ξενικής αρχής λέξεις, οι οποίες, όπως και οι άλλες, είναι γνωστές ή χρησιμοποιούνται στο ιδίωμα, άλλο αν, σε ένα βόρειο π.χ. ιδίωμα, υπόκεινται στους φωνητικούς και μορφολογικούς νόμους του.

Η Π. εδώ αγνοεί το γλωσσολογικό αξίωμα ότι για τον χαρακτηρισμό μιας γλώσσας, μιας διαλέκτου ή ενός ιδιώματος βασικό κριτήριο για την εξαγωγή συμπερασμάτων είναι η Γραμματική (Ανδριώτης 1952, σ. 17, σημ. 1). «Το λεξιλόγιο, λέγει ο Μ. Τριανταφυλλίδης (*Ιστορ. Εισ.*, 1938, σ. 72) είναι ... το λιγώτερο σημαντικό μέρος της Γραμματικής μιας γλώσσας. Πολύ βασικώτερα είναι η φωνητική, το τυπικό και η σύνταξη». Επομένως, όσες ξενικής αρχής

λέξεις και αν έχει μια γλώσσα, μια διάλεκτος ή ένα ιδίωμα, όταν αυτές προσαρμόζονται στη Γραμματική, π.χ. της ελληνικής γλώσσας, τότε η γλώσσα, η διάλεκτος ή το ιδίωμα είναι ελληνική γλώσσα.

Το λεγόμενο «σλαβομακεδονικό» ιδίωμα είναι γεμάτο από ελληνικής αρχής λέξεις, η Γραμματική του όμως είναι Γραμματική μιας παλαιάς διαλέκτου της βουλγαρικής γλώσσας, που αναγκάστηκαν να τη μιλήσουν και οι ακρίτες Έλληνες της Μακεδονίας, όταν οι Βούλγαροι εισβολείς άρχισαν, κατά τον 9ο κυρίως και 10ο αιώνα, να εγκαθίστανται στα βόρεια σύνορα της Μακεδονίας.

Το κείμενο που δημοσίευσε κάποτε ο Ξ. Ζολώτας, με ελληνικής αρχής μόνο αγγλικές λέξεις, ήταν αγγλική γλώσσα και όχι ελληνική, γιατί η γραμματική τους ήταν αγγλική (βλ. π.χ. *Το Βήμα*, 26 Νοεμβρίου 1989).

Να θυμίσω και το επίτηδες κατασκευασμένο δίστιχο από τον Ι. Τσικόπουλο (1892, σ. 16):

ἄσπρη γάτα εἰς τήν σκάλαν τοῦ σπιτιοῦ καβαλικεύει
κάστρα, μαγαξιά καί πόρτες μέ τά πάσσα μαστορεύει.

Καθώς λοιπόν η Π. αντλεί αρχαϊσμούς από ένα ιδιωματικό Γλωσσάριο και μάλιστα μιας παρωχημένης εποχής (1892), μολονότι ισχυρίζεται ότι είναι κάτοχος του ιδιώματος, όπως είδαμε, και επομένως πρέπει να τους γνωρίζει, αντί να ασχοληθεί στην εισαγωγή της εργασίας της γενικότερα με αυτούς και τα προβλήματά τους, καταπιάστηκε με το θέμα της πληρότητας ή όχι των ιδιωματικών Γλωσσαρίων. Δεν είχε συνειδητοποιήσει ότι οι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί δεν εξαρτώνται από το αν τα Γλωσσάρια είναι «πλήρη», αλλά κυρίως από το ποιες ιδιωματικές λέξεις πρέπει να μπαίνουν σ' αυτά. Αναγνωρίζει πάντως ότι ένα μεγάλο μέρος λέξεων της κοινής Νεοελληνικής «συνήθως δεν περιλαμβάνεται» σε ένα ιδιωματικό Γλωσσάριο (σσ. 239-240), και αναφέρει ως παραδείγματα τις λέξεις: *νερό, ψωμί, κακός, πίνω*. Όσο για το ποιες πρέπει να μπαίνουν σ' αυτά δέχεται τη σωστή άποψη ότι πρέπει να μπαίνουν αυτές «που η διαφοροποίησή τους από τις αντίστοιχες λέξεις της κοινής είναι μεγαλύτερη και συνθετότερη από τα δυο βασικά χαρακτηριστικά των βορείων ιδιωμάτων, δηλαδή τη στένωση των άτονων e και o και την αποβολή των άτονων i και u». Και συνεχίζει: «βέβαια ο κανόνας αυτός δεν είναι απόλυτος και πολλές φορές καταστρατηγείται, όταν τέτοιου είδους λέξεις περικλείουν κάποια σημασιολογική απόχρωση, διαφορετική από αυτήν της κοινής...». Αναφέρει ως παράδειγμα τις λέξεις: *μάτ', κακός*, και *σπίτ'*, οι οποίες στα ιδιώματα έχουν και άλλες σημασίες, εκτός από την κοινή. Φυσικά δεν πρόκειται για καταστρατήγηση κανενός κανόνα, αλλά απλώς για σημασιολογική διαφοροποίηση των κοινών λέξεων στο ιδίωμα.

Τα πράγματα όμως δεν είναι ακριβώς έτσι. Ας τα δούμε αναλυτικότερα, προκειμένου για τα βόρεια ιδιώματα.

Τα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα, όπως έχω ήδη υποστηρίξει (Θαβώρης 1994 ΙΙ, 297), δεν είναι τίποτε άλλο παρά η γραμματική κυρίως δομή (φωνητική, τυπικό, σύνταξη) και το λεξιλόγιο της εκάστοτε κοινής Νεοελληνικής.

Το λεξιλόγιο όμως αυτό, ως γρήγορος προφορικός λόγος, διατίθεται στα ιδιώματα αυτά ως εξής:

1. Ένα μέρος μένει αλώβητο: π.χ. *αέρας, βαθύς, γάλα, δαδί, έλα, ζαλάδα, καλός, κιμάς, λαός, μακρύς, ξάπλα, παράς, ψείρα* κλπ.

2. Ένα άλλο μέρος υφίσταται δυο φωνητικούς νόμους των βορείων ιδιωμάτων, όταν υπάρχουν οι εξής προϋποθέσεις:

i. Όταν οι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής έχουν τα άτονα φωνήεντα e (ε, αι) και o (ο, ω), τότε αυτά τρέπονται σε i και u αντίστοιχα (εκτός από ορισμένα ημιβόρεια). Η τροπή αυτή δεν επιφέρει μεγάλη μεταβολή, ώστε να επισκοτίζεται η ετυμολογική διαφάνεια των λέξεων. Η Π., όπως είδαμε, ανέφερε τις λέξεις: *νερό, ψωμί, κακός* και *πίνω* (σ. 239). Στα βόρεια ιδιώματα η λ. *κακός* παραμένει αλώβητη, ενώ οι υπόλοιπες προφέρονται: *νιρό, ψουμί, πίνου.* Να προσθέσω ακόμα: *άμμους, ήλιους, δικάρα, ιννιά, πιδί, σκουπός, χουρός* κ.ά. Από αυτές μπαίνουν συνήθως σε ένα ιδιωματικό γλωσσάριο όσες έχουν αποκλίσεις στη σημασία από την κοινή Νεοελληνική (Π. σ. 239: *κακός*, από την περίπτωση 1.).

ii. Όταν οι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής έχουν τα άτονα φωνήεντα i (ι, η, υ, ει, οι) και ου (u), τότε αυτά αποβάλλονται. Η αποβολή όμως αυτή δεν γίνεται παντού και πάντοτε, γι' αυτό και χαρακτηρίστηκε «συνηθισμένη» (Γ. Αναγνωστόπουλος, *Μ.Ε.Ε.*, τόμος Ελλάς, Γλώσσα, 99). Γενική είναι η αποβολή τους στο τέλος των λέξεων, ενώ μέσα στη λέξη η αποβολή εξαρτάται από το αν τα σύμφωνα που συναντώνται είναι προφερτά ή και από άλλους λόγους.

Με την αποβολή, άλλοτε οι λέξεις αναγνωρίζονται εύκολα ως κοινές, π.χ. *αμπέλ'* = αμπέλι, *βόδ'* = βόδι, *γουμάρ', ζ'μώνου* (= ζυμώνω), *τυρόπ'τα* (= τυρόπιτα) κλπ., και άλλοτε αλλοιώνονται φωνητικά και μορφολογικά, με αποτέλεσμα να επισκοτίζεται η ετυμολογική τους διαφάνεια, π.χ. *φ'κέντρ'* (βουκέντρι), *πουτ'κός* (ποντικός), *έξ'σα* (έξυσα), *π'λώ* (πουλώ), *παπ'χάτ* (από αποκάτω), *πούλτσ'του* (πούλησέ το), g'bi (κουμπί), *τ'ς άσσ'* (τούς άσσους), *ρίξ'* (ρίξου) κλπ. (βλ. και Θαβώρης 1994, 299).

Υπάρχουν και περιπτώσεις όπου στην ίδια λέξη ένα βόρειο ιδίωμα αποβάλλει το άτονο i ή ου, ενώ ένα άλλο όχι, όπως: πηγάδι: *πηγάδ'* στην Κοζάνη, *bγάδ'* στο Βελβεντό, κουδούνι: *-κουδούν'* στο Βελβεντό, *gδούν'* στην Αρναία, Σιάτιστα (Μπ. 10, 17) κλπ. (Φόρης, 1991, σ. 148). Άλλοτε αποβάλλονται και υστερογενή i και u (Θαβώρης, 1985, σ. 18),

3. Πολλές λέξεις τέλος της κοινής Νεοελληνικής μεταβάλλουν φθόγγους και μορφή εξαιτίας και άλλων λόγων, ως γρήγορος και βιαστικός προφορι-

κός λόγος. Έτσι έχουμε π.χ. προσθήκη ή αφαίρεση αρχικών φθόγγων, αφομοιώσεις, ανομοιώσεις, παρετυμολογίες, μεταφορές κλπ.

Όλες αυτές οι παθήσεις μπορεί να συνυπάρχουν στην ίδια λέξη. Γενικά όμως, εφόσον είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής δεν είναι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί, αυτές που προέρχονται από την αρχαία, μεταγενέστερη ή μεσαιωνική Ελληνική, διότι δεν θεωρούνται έτσι και στην κοινή Νεοελληνική (Τρανταφυλλίδης, 1938, σ. 554). Σ' αυτές μπορούμε να έχουμε μόνο σημασιολογικούς αρχαϊσμούς.

Τα βόρεια ιδιώματα όμως, όπως και κάθε νεοελληνική διάλεκτος ή ιδίωμα, δεν χρησιμοποιούν μόνο το λεξιλόγιο της κοινής Νεοελληνικής, το οποίο θεωρητικά είναι γνωστό σε όλους τους Έλληνες[1] (πρβλ. και Φόρης, 1974, σσ. 289, 290).

Χρησιμοποιούν και άλλες λέξεις που δεν ανήκουν σ' αυτά. Από αυτές άλλες πλάθονται καθημερινά στο ιδίωμα και έχουν τοπική εμβέλεια, άλλες είναι δάνεια από ξένους, γειτονικούς κυρίως, λαούς, όπως συμβαίνει και με την κοινή Νεοελληνική, και τέλος άλλες είναι λέξεις της αρχαίας, μεταγενέστερης ή μεσαιωνικής Ελληνικής, οι οποίες όμως διατηρούνται μόνο σ' αυτό και ίσως και σε άλλα νεοελληνικά ιδιώματα και διαλέκτους.

Και αυτές ακριβώς είναι που ονομάζουμε ιδιωματικούς αρχαισμούς ή απλώς αρχαϊσμούς (βλ. Τριανταφυλλίδης, 1938, σ. 554, Andriotis, *Lex*,. σ. 6, Θαβώρης, 1983, II, σ. 129).

Φυσικά και οι λέξεις αυτές υφίστανται στα ιδιώματα αυτά τις ίδιες μεταβολές, όταν υπάρχουν οι προϋποθέσεις, με εκείνες της κοινής Νεοελληνικής που είδαμε.

Στο σημείο αυτό σωστή είναι η παρατήρηση της Π. ότι δεν υπάρχει πάντοτε σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στις λέξεις της κοινής Νεοελληνικής και στις ιδιωματικές (σ. 239). Δεν γνωρίζει όμως ότι ο Ανδριώτης στον πρόλογο του *Ετυμολογικού Λεξικού της κοινής Νεοελληνικής* δίνει ελαστική ερμηνεία του όρου κοινή Νεοελληνική, περιορίζοντας έτσι άρκετά τις ιδιωματικές λέξεις και επομένως και τους ιδιωματικούς αρχαϊσμούς (*ΕΛ*, 1983, σσ. ι΄-ια΄, πρβλ. και *Λεξικογρ. Δελτίον* 5 [1954=1952] 129 και *Νέα Εστία* 52 [1952] 990 κ.ε.).

Εν τω μεταξύ η επίδραση σήμερα της κοινής Νεοελληνικής στα ιδιώματα και τις διαλέκτους, με τα πολλαπλά μέσα επικοινωνίας που διαθέτει: εφημερίδες, ραδιόφωνο, τηλεόραση, σχολεία, διοίκηση, νοθεύει σημαντικά τον άλ-

1. Την επίδραση των φωνητικών νόμων των βορείων ιδιωμάτων υφίστανται και οι λόγιες λέξεις, εκφράσεις και αρχαϊσμοί της κοινής Νεοελληνικής, όταν χρησιμοποιούνται σ' αυτά: π.χ. *άδικα τουν αδίκουν, γινϊές* (γενεαί) (περιοδ. *Αγιάσος*, Γεν.-Φλεβ. 1998, σ. 19), *τιτέλιστι* (τετέλεσται), *ήμαρτουν* (ήμαρτον), *του λακουνίζειν ιστί φιλουσουφείν* (Φόρης, 1991, σ. 145), *του έλιουν βλόγ'σι Χριστός, τουν σίτουν τσι τουν οίνουν* (περιοδ. *Αγιάσος*, Μάρτ-Απρ. 1997, σ. 19).

λοτε γνήσιο χαρακτήρα τους. Το ζήτημα αυτό το θίγω και εγώ (Θαβώρης, 1977, σσ. 75-76, -1983, σ. 37, -1994, ΙΙΙ, σ. 300) το περιγράφει όμως πολύ πιο παραστατικά ο Μ. Παπαϊωάννου στον πρόλογο του βιβλίου του: *Το Γλωσσάριο των Γρεβενών* (1976, σσ. 5-7).

Το γεγονός πάντως ποιες λέξεις προσέχουν να συμπεριλάβουν σε ένα ιδιωματικό Γλωσσάριο, όσοι αναλαμβάνουν ένα τέτοιο έργο το περιέγραψε εύστοχα ο Γ. Χατζιδάκης, αναφερόμενος στους αλεξανδρινούς λεξικογράφους της εποχής της ελληνιστικής Κοινής.

«Οἱ Λεξικογράφοι οὗτοι», λέγει ο Χατζιδάκης, «...κατ' ἀνάγκην θά ἔπραττον ὅ,τι καί οἱ νῦν Γλωσσάρια συντάσσοντες τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι θά συνέλεγον καί κατέγραφον οὐχί ὅσα ἐφαίνοντο αὐτοῖς κοινά καί ὁμαλά, ἀλλ' ὅσα ἀσυνήθη καί ἔκτροπα καί δή μάλιστα τά ξένα καί ἔκφυλα (ξένα = παράξενα)» *Αθηνά* 8 (1896) σ. 17.

Η Π. όμως δεν είχε ξεκάθαρη αντίληψη τι είναι *ιδιωματικοί αρχαϊσμοί*, γι' αυτό και οι περισσότερες λέξεις του ιδιώματος Βελβεντού, που θεωρεί αρχαϊσμούς και τις παραθέτει στην εργασία της, είναι λέξεις, οι οποίες σε όλα σχεδόν τα έγκυρα Λεξικά της νέας Ελληνικής θεωρούνται λέξεις της κοινής Νεοελληνικής (Δημοτικής) και επομένως δ ε ν είναι αρχαϊσμοί.

Ως βοηθήματα «πολύτιμα», όπως λέγει, «στον εντοπισμό των αρχαϊσμών του ιδιώματος» που ήταν και «η πηγή των πληροφοριών ... σχετικά με την παρουσία αρχαϊκών στοιχείων στα ιδιώματα» αναφέρει η Π. τα λεξικά: του Ανδριώτη, *Lexikon der Archaismen* κλπ. (= *Lex.*), και του Ε. Κριαρά, *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημώδους Γραμματείας* (= Κρ., *Μεσν.*) (Π., σ. 242).

1. Το *Lex.* του Ανδριώτη το χρησιμοποίησε κυρίως για τις ιδιωματικές λέξεις που βρίσκονται στην πραγματεία του Μπουντώνα, τις οποίες, χωρίς σοβαρό λόγο, τις κατανέμει σε τρεις ξεχωριστούς καταλόγους. Ο Ανδριώτης όμως: α) δεν γνώριζε το ιδίωμα, και β) άντλησε και αυτός τους αρχαϊσμούς του ιδιώματος από τον Μπουντώνα, όπως και η Π., η οποία, ενώ χρησιμοποίησε ως βοήθημα το *Lex.* του Ανδριώτη, ισχυρίζεται (σσ. 242, 243, 246) ότι τους «επεσήμανε» η ίδια.

Η αλήθεια όμως είναι ότι: α) ο Μπ., ετυμολογώντας ο ίδιος, σημειώνει την καταγωγή πολλών ιδιωματικών λέξεων από αρχαίες ή μεταγενέστερες λέξεις της Ελληνικής, και β) παραπέμποντας η Π. στο *Lex.* του Ανδριώτη, που ήταν, όπως λέγει, πολύτιμο βοήθημα, ομολογεί ότι όσες λέξεις δεν ετυμολόγησε ο Μπ., τις επεσήμανε ως αρχαϊσμούς, ο Ανδριώτης. Όταν όμως ετυμολογεί σωστά ο Μπουντώνας (π.χ. *μουλουιά* = ομολογία, Π., σ. 244) δεν έχει νόημα η παραπομπή στο *Lex.*, ιδίως όταν ο Ανδριώτης δεν καταχωρεί εκεί τους τύπους του ιδιώματος του Βελβεντού (π.χ. *μουνόκιρου* = μονόκερως).

Ωστόσο το *Lex.* του Ανδριώτη δεν το χρησιμοποίησε όπως έπρεπε. Εκτός

από την επανάληψη ορισμένων λαθών που υπάρχουν εκεί, δεν συμβουλεύτηκε τον πρόλογό του, όπου θα μάθαινε τι ακριβώς εννοούμε ιδιωματικούς αρχαϊσμούς (*Lex.*, σ. 6) και ότι ο Ανδριώτης λέγει ρητά ότι δεν εξάντλησε το υλικό των ιδιωματικών αρχαϊσμών (*Lex.*, σ. 8) και επομένως δεν θα έκαμνε το σφάλμα να προσθέσει στην εργασία της και έναν έκτο κατάλογο, στον οποίο καταχωρεί σε επανάληψη ορισμένες ιδιωματικές λέξεις του ιδιώματος Βελβεντού, ως αρχαϊσμούς που «δεν απαντούν», τάχα σε άλλα ιδιώματα.

2. Το λεξικό του Ε. Κριαρά (Κρ. *Μεσν.*) είναι βέβαια και αυτό ένα χρήσιμο βοήθημα, αλλά μόνο για τη μεσαιωνική Ελληνική, όπως και του Du Cange (το αναφέρει δυο φορές: σημ. 67, 76). Χρήσιμα όμως είναι και άλλα λεξικά για τις παλαιότερες περιόδους της ιστορίας της γλώσσας μας, όπως: του Ε. Sophocles, του G. W. H. Lampe, τα ετυμολογικά της αρχαίας Ελληνικής: του J. B. Hoffmann, του H. Erisk, του P. Chantraine. Το λεξικό της αρχαίας Ελληνικής των Liddell - Scott - Jones - Mc-Kenzy (= LSJ, πρβλ. και την ελληνική μετάφρασή του των Ε. Μόσχου - Μ. Κωνσταντινίδου) το αναφέρει τρεις φορές: σημ. 32, 33, 55).

Τα λεξικά όμως που ήταν πολύ χρήσιμα «στον εντοπισμό των αρχαϊσμών του ιδιώματος» είναι τα λεξικά της νέας Ελληνικής, τα οποία δεν χρησιμοποίησε. Είναι πρώτα: του Ν. Π. Ανδριώτη, το *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής* (*ΕΛ*), με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος των λέξεων, που στην εργασία της καταχωρεί ως αρχαϊσμούς, να είναι λέξεις οι οποίες περιέχονται σ' αυτό. Έπειτα, αγνοώντας και ότι ο Ανδριώτης δεν περιλαμβάνει στο λεξικό του τις σύνθετες λέξεις (εκτός από λίγες εξαιρέσεις, βλ. *ΕΛ*, σ. ιδ΄), δεν χρησιμοποίησε τα κυριότερα τουλάχιστον από τα άλλα, όπως: το *Ιστορικόν Λεξικόν* της Ακαδημίας (*ΙΛΝΕ*), του Δ. Δημητράκου (Δ. Δημ.), της Πρωΐας (*Λ.Πρ.*), του Ι. Σταματάκου (Σταμ.). καθώς και το *Λεξικόν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου* του Σκαρλάτου Βυζαντίου (Βυζ.)

Στο μεταξύ εκδόθηκε και το λεξικό του Ε. Κριαρά (Κρ.), αλλά η Π. είχεν υποβάλει ήδη την εργασία της στα *Μακεδονικά*.

Όλα αυτά τα λεξικά τα επικαλούμαι τώρα εδώ στις επιμέρους παρατηρήσεις[2].

Υπήρχαν όμως και άλλα βοηθήματα τα οποία μπορούσε να συμβουλευθεί γενικότερα, όπως: του Μ. Τριανταφυλλίδη, *Νεοελληνική Γραμματική, Ιστορική Εισαγωγή*, 1938, σ. 554, Α. Ι. Θαβώρη, *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, 1983, όπου υπάρχει ειδικό κεφάλαιο: «Αρχαϊσμοί στη Νέα Ελληνική», σσ. 129-131, πρβλ. και Α. Ι. Thavoris μονογραφίες στο περιοδικό του ΙΜΧΑ

2. Σε δυο ακόμα σημαντικά λεξικά: των Γ. Μπαμπινιώτη (1998) και του Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1998) είναι αργά πλέον να γίνει παραπομπή. Τα σημειώνω μόνο «επί του πιεστηρίου».

Balkan Studies: 16 (1975) σσ. 106-153 και 25 (1984) σσ. 511-521, για τους αρχαϊσμούς των ελληνικών δανείων στη Βουλγαρική.

Άγνοια τι είναι *αρχαϊσμός* δηλώνει τέλος και το γεγονός ότι η Π. ερμηνεύει και μερικές ιδιωματικές λέξεις του Βελβεντού, που θεωρεί αρχαϊσμούς, ακριβώς με τις ίδιες τις λέξεις, με τη μορφή της κοινής Νεοελληνικής, όπως π.χ.: *δ᾽ άστυλου-διάστυλον* (σ. 243), *κατάλυμα-κατάλυμα* (σ. 248), *παραστάτ᾽ς-παραστάτης* (σ. 249), *πιρόν᾽-πιρούνι, σκέπ᾽-σκέπη, στρώσ᾽-στρώση* (σ. 250), *μουβόρους-αιμοβόρος* (σ. 251) κλπ.

Και ερχόμαστε τώρα ειδικότερα στους αρχαϊσμούς του ιδιώματος Βελβεντού.

Πριν παραθέσει τις λέξεις του ιδιώματος που θεωρεί αρχαϊσμούς, η Π. κάνει πρώτα δυο σοβαρά λάθη, όπου και εδώ φαίνεται η γλωσσολογική της ανεπάρκεια.

1. Λέγει πρώτα (σσ. 241-242) ότι τάχα στον τομέα της φ ω ν η τ ι κ ή ς , το ιδίωμα του Βελβεντού έχει ως αρχαϊσμό «μόνο τη διατήρηση του αρχικού άτονου *ου-* (=<*ο-*) σε λέξεις όπως: *ουμιλώ, ουμνοιάζου* κλπ.»

Ποια όμως αρχαία προφορά του φθόγγου *ου* (=<*ο*) διατηρείται στις λέξεις αυτές του ιδιώματος που να μην υπάρχει σήμερα στην κοινή Νεοελληνική, ώστε να έχουμε «φωνητικό αρχαϊσμό»; Φωνητικός αρχαϊσμός π.χ. είναι: η διατήρηση της αρχαίας προφοράς του *η* ως *ε* στην Ποντιακή διάλεκτο (*τίμεσον, κεπίν, έγκα* κλπ.), του *υ* ως *ου* ή *ιου*, του δωρικού μακρού *ᾱ* ως *α* και του *ϝ* ως *β*, σε άλλα ιδιώματα της νέας Ελληνικής.

Απλώς στην περίπτωση των λέξεων: *ουμιλώ, ουμνοιάζου* κλπ. έχουμε μόνο τη διατήρηση του αρχικού φθόγγου *ο-*, ως συλλαβής και την κανονική τροπή του, ως άτονου, σε *ου*, σύμφωνα με το γνωστό φωνητικό νόμο των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων.

Αν η τροπή αυτή είναι αρχαϊσμός ή όχι, επειδή, όπως έδειξα αλλού (Θαβώρης 1980, ΙΙ), το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται σε ελληνικές διαλέκτους ήδη τον 3ο αι. περίπου π.Χ. και διατηρείται από τότε στα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα, αυτό είναι άλλο ζήτημα.

Ο Ανδριώτης (*Αντιχ.*, 1976, σ. 240) καταχωρεί το *ουμιλώ* του Βελβεντού μαζί με το *ουπίσου* του ιδιώματος της Κοζάνης ως γραμματικούς (εννοώντας φυσικά μορφολογικούς) αρχαϊσμούς, και όχι φωνητικούς, επειδή πίστευε ότι στις λέξεις αυτές διατηρήθηκε ο αρχικός αρχαίος φθόγγος *ο-*, ως συλλαβή, έστω και αν στο μεταξύ έχει τραπεί σε *ου*, ενώ στην κοινή Νεοελληνική αποβλήθηκε. Πρβλ. και τις επίσης κοζανίτικες: *ουλίγου* (= ολίγο) (Πιτένης, σσ. 130, 132) και: *ουτζιάκ* (= τζάκι, τουρκ. ocak) (Πιτένης, σ. 36).

Οι τύποι όμως: *ομιλώ, ομοιάζω* δεν νομίζω ότι είναι άγνωστοι σήμερα στην κοινή Νεοελληνική, ως παράλληλοι με εκείνους, όπου το αρχικό *ο-* αποσιωπήθηκε. Σήμερα λέμε: *μιλώ, μιλιά*, αλλά και: *ομιλώ, ομιλία, μοιάζω*, αλλά

και *ομοιάζω*, όπως *όμοιος* (πρβλ. Βυζ.: *μοιάζω*, ἴδε *ὁμοιάζω*). Το *οπίσω* εξάλλου είναι μορφολογικός αρχαϊσμός στην κοινή Νεοελληνική, όταν χρησιμοποιούμε τη φράση του ευαγγελίου: *ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανά!* (*Κ. Διαθήκη*, Ματθ. 16, 23).

Φωνητικός αρχαϊσμός στο ιδίωμα Βελβεντού είναι η διατήρηση του μακρού δωρικού ᾱ στις λέξεις: *μάκους* (= *μήκων*, Μπ. 94), *αμαρούκουτους* και *μαρκειούμι* (= *ἀμηρύκητος*, *μηρυκῶμαι*, Μπ. 72) κ.ά. (βλ. Hoffmann, *Makedonen*, σ. 29, Βαγιακάκος, 1987-88, σ. 468). Ο Hoffmann (σ. 30) προσθέτει στην κατηγορία αυτή μερικές ακόμα λέξεις του ιδιώματος Βελβεντού, που πήρε από τη μελέτη του Μπουντώνα, από τις οποίες όμως μόνο οι λέξεις: *ξιάλ* (Μπ. 97: = *ξυάλη*): = *ξυήλη* (βλ. εδώ, σ. 55: *ξυαρίζου*) και: *κλαμούρα, η* (Μπ. 90: = *κλών*) = *κλήμα*, πρβλ. λέγει Ησύχ. *κλαμμίς· αναδενδράς*, μπορεί να θεωρηθούν ότι διατηρούν το δωρικό μακρό ᾱ.

2. Μορφολογικό αρχαϊσμό θεωρεί η Π. (σ. 242) την παρουσία στο ιδίωμα ρημάτων σε *-ίσκου* (*-ίσκω*), όπως: *πιθνήσκου, έμνισκα, μάθνισκα, πάθνισκα.*

Και εδώ, εκτός από το *πιθνήσκου* = αρχ. *ἀποθνήσκω*, που στην κοινή Νεοελληνική, όπως και στη μεσν., από τον αόρ. *ἀπέθανον*, έγινε *πεθαίνω* (*πιθαίνου*, Μπ. 49, 50, λέγεται και σήμερα στο Βελβεντό), οι άλλοι τύποι είναι φανερό ότι είναι αναλογικοί σχηματισμοί. Κατά το *πιθνήσκου - πέθνησκα* είπαν και *έμνησκα, μάθνησκα, πάθνησκα* (η Π. γράφει: *-ισκα*), όπως και *βρίσκου - έβρισκα, βουσκώ - έβουσκα, χάσκου - έχασκα*, τα οποία είναι και ρήματα της κοινής Νεοελληνικής: *βρίσκω, βόσκω, χάσκω* (πρβλ. και το λόγιας προελεύσεως: *φάσκω καί αντιφάσκω*: *ΕΛ*, Τριανταφυλλίδης, *Ιστορ. Εισ.*, 1938, 157). Ο Μπ. (σ. 50) γράφει σωστά: «Ὁ κατά τά εἰς -σκω μεταπλασμός». Τους ίδιους σχεδόν τύπους βρίσκουμε στα ιδιώματα: Θεσσαλίας (Τιρνάβου, Τζάρτζανος, 1909, 87), Σιάτιστας (Τσοπανάκης, 1950, 287-8), Μπλατσιού (Βλάστης, Καλινδέρης, 1982, 370). Πρβλ. και Γέρμα (Γεωργίου, 1962, 166, 179).

Στο ιδίωμα του Βελβεντού, όπως και στα ιδιώματα που ανέφερα, έχουμε *-ίσ'κα* ως κατάληξη του αορίστου, που προέρχεται από την κατάληξη *-ίστηκα* της κοινής Νεοελληνικής, μετά την αποβολή του άτονου *-η-*: π.χ. *ζαλίσ'κα, λιχνίσ'κα, τσακίσ'κα, συγχίσ'κα* κλπ. (Μπ. 53, Καλινδέρης, 391) (από: *-ίστ'κα*). Τα αρχ. σε *-σκω* μεταπλάστηκαν σε *-ζω*: *ἀρέσκω - αρέζου, γηράσκω - γηράζου* (Μπ. 49).

Εκτός λοιπόν από το *πιθνήσκου*, οι τύποι *έμνησκα, μάθνησκα, πάθνησκα* (ο Μπ. έχει και *ἀπόμνησκα*, σ. 50) δεν είναι αρχαϊσμοί, αφού δεν είχε η αρχαία Ελληνική ρήματα: **μνήσκω, *μαθνήσκω, *παθνήσκω*! κλπ.

Η Π. θεωρεί μορφολογικό αρχαϊσμό και την κατάλ. ουσ. σε *-ότη-, -ότης* και αναφέρει ως παράδειγμα τη λ. *αρχόῆ'* (σ. 242). Ο Μπ. (σ. 75) έχει: «*ἀρχάδα - ἀρχότ'*, ἡ *-ἀρχαίνου* (ἀόρ. *ρίχανα*) = δροσιά, δροσίζω» (εγώ άκουσα και τον αόρ. *ἄρχανα*: *ἄρχανιν η ψ'κή μ'*). Η Π. δεν παραπέμπει στον Μπ.,

αλλά ούτε και καταχωρεί τη λ. στους αρχαϊσμούς. Ποια αρχ. λ. επομένως είναι σε *-ότης*, ώστε να έχουμε μορφολογικό αρχαϊσμό; Πρόκειται για το εξής: το ρ. *αρχαίνου* προήλθε από μεταπλασμό κατά τα σε *-αίνω* του αρχ. ρ. *ριγ-ῶ*: **ριγ-αίνω*, οπότε: *αρχαίνου* (πιθανώς με επίδραση του *χ* λέξεων, όπως: *ψύ-χ-ος*, *ψύ-χ-ρα*, *ψι-χ-άλα*), πρβλ. *ριζάρι-αρζάρ'*, *ρινάρι-αρνάρ'*, *χρυσός-αρξός* (Μπ. 16, 24, 75). Από το *αρχαίνου* έπειτα σχηματίστηκαν τα ουσ. *αρχάδα* και *αρχ-ό̂τ'*. Δεν είναι όμως αρχαϊσμός, γιατί η κατάληξη *-ότη* είναι της κοινής Νεοελληνικής (*ΕΛ*: *-ότη... νιότη, γλυκότη, ωραιότη*, από την αρχ. κατάλ. *-ότης*, με παράλειψη του τελικού *-ς*).

Παραθέτοντας τις ιδιωματικές λέξεις που θεωρεί αρχαϊσμούς η Π. αποδίδει σωστά τις περιπτώσεις όπου έχουμε αποβολή τελικού άτονου -i (*η, ι, υ, ει, οι*), όπως: *πύλ'* (πύλη), *σβώλ'* (σβώλι) κλπ. Πρβλ. και μέσα στη λ.: *ξιλ'νίζου*, *ξ'τρί* (ξελινίζω, ξυστρί) κλπ.

Αποδίδει όμως εσφαλμένα τις περιπτώσεις όπου υπάρχουν τα φωνητικά συμπλέγματα: *-ία, ιο, -ιου* (Μπ. 29) γράφοντας: *αδουκούμι, δγότ'κους, κιραμαρ̂γό, λυγά, ξαρίζου* κλπ. μολονότι δεν υπάρχει εδώ αποβολή άτονου *i*. Έτσι όμως διασπάται η ενότητα των συμπλεγμάτων και παράλληλα επισκοτίζεται και η ιστορική ορθογραφία των λέξεων. Η σωστή γραφή είναι και εδώ: *αδουκιούμι, δγυότ'κους, κιραμαργειό* (κεραμαρεῖον), *λυγιά, ξυαρίζου* (=ξυαλίζω - ξυάλη) κλπ. Ο Β. Φόρης γράφοντας και αυτός: *π'τά*, αντί *π'τιά* (Μπ. 9) δικαιολογεί τον τρόπο αυτόν ως τεχνική ευκολία (Φόρης 1991, σ. 145, σημ. **).

Γενικά τους λεγόμενους αρχαϊσμούς τους παραθέτει η Π. στερεότυπα, χωρίς γραμματικό και σημασιολογικό σχολιασμό, χωρίς παραδείγματα ιδιωματικού λόγου, όπου χρειάζεται, και χωρίς βιβλιογραφική ενημερότητα. Όλα αυτά τότε μπορούσαν να παραλειφθούν, όταν θα είχε προηγηθεί η δημοσίευση επιστημονικού Γλωσσαρίου του ιδιώματος, όπου θα υπήρχε σχολιασμός, οπότε θα γινόταν απλώς η παραπομπή σ' αυτό. Το Γλωσσάριο π.χ. του Μπουντώνα, που, όπως είπαμε, είναι συμπλήρωμα της μελέτης του, όπως και άλλα Γλωσσάρια που είναι πρωτογενές γλωσσικό υλικό, ιδίως όταν συγκεντρώνεται και δημοσιεύεται από μη ειδικούς, χωρίς επιστημονικά σχόλια, κι ακόμα ένα ετυμολογικό λεξικό για χρήση των πολλών ή ένα λεξικό αρχαϊσμών, όπως του Ανδριώτη, είναι από τη φύση τους σύντομα (Ανδριώτης, *ΕΛ*, σ. ιδ΄). Το μειονέκτημα όμως να μη σημειώνονται στα δυο τελευταία οι γραμματικές και σημασιολογικές μεταβολές, αν και δικαιολογημένο, είναι φανερό [Eideneier, *Süd-Ost Forschungen* 26 (1967) σ. 522].

Προκειμένου μάλιστα για τις σημασιολογικές μεταβολές, μερικές φορές, όπως θα δούμε, πίσω από μια λέξη κρύβεται ολόκληρη ιστορία, η οποία δεν είναι πάντοτε γνωστή (περίπτωση της λέξεως: *μουνόκιρου*). Καθήκον όμως έχει ο γλωσσολόγος να την ερευνήσει και να την παρουσιάσει. Σε μια ειδική

επομένως πραγματεία για τους αρχαϊσμούς ενός ιδιώματος πρέπει να διαφωτίζονται, όσο είναι δυνατό, όλες οι πτυχές της προελεύσεως των αρχαϊσμών, όπως τουλάχιστον τις πιστεύει κάθε επιστήμονας συγγραφέας.

Ένας επιστήμονας γλωσσολόγος πρέπει να δικαιολογεί τις γραμματικές και σημασιολογικές μεταβολές της αρχικής λέξεως, εκτός αν υπάρχουν στα Γλωσσάρια, απ' όπου αντλεί τους αρχαϊσμούς και στα οποία, αν τις δέχεται, θα παραπέμπει. Φυσικά αυτό δεν συμβαίνει σε Γλωσσάρια που συντάσσονται από μη ειδικούς, στα οποία μάλιστα πολλές φορές δεν αποτυπώνονται σωστά οι ιδιωματικές λέξεις ή αποδίδονται με τους τύπους της κοινής Νεοελληνικής, π.χ. *κομπολύτης* (Α. Τζινίκου-Κακούλη, σ. 205, αντί: *κουμbουλύτ'ς*), *κοκλόροκα* (στο ίδιο, σ. 133, αντί: *κουκλόρουκα*) κ.ά.

Ο Μπουντώνας στο μικρό Γλωσσάριό του δεν μεταφράζει συνήθως τις αρχαίες λέξεις, με τις οποίες ετυμολογεί τις ιδιωματικές, επειδή ίσως πίστευε ότι η σημασία τους θα ήταν γνωστή στους ειδικούς αναγνώστες ως λέξεις της καθαρεύουσας της εποχής του. Έτσι γράφει π.χ.: *ἀδράχνου* = *δράχνω* = *δράττομαι* (Μπ. 71), *δρουμί* = (το) *δρομί(ον)* (*δραγμίον*) = *δράγμα* (Μπ. 84), *ξιάλ'* (ή) = *ξυάλη· ξιαρίζου* = *ξυαλίζω, καθαρίζω* (Μπ. 97) κλπ. Σε αρκετές όμως περιπτώσεις παραθέτει παραδείγματα του ιδιωματικού λόγου, όπως π.χ. στα λήμματα: *ἀδράχνου, ἀναμύζου, ἀσταίνουμι, γένουμι, λαμμώνου, χουρίζου* κ.ά. Από το άλλο μέρος ο Ανδριώτης στο *Lex.* μεταφράζει τόσο τις αρχαίες, μεταγενέστερες και μεσαιωνικές, όσο και τις ιδιωματικές λέξεις, σημειώνει όμως μόνο τον τόπο όπου απαντάται η ιδιωματική λέξη και τίποτα άλλο. Υπάρχει επομένως το σοβαρό μειονέκτημα, όπως είπαμε, να μη διαφωτίζονται οι γραμματικές και σημασιολογικές μεταβολές και να μη σημειώνονται και οι τυχόν διαφορετικές γνώμες των ειδικών. Αυτές ενδέχεται βέβαια να βρίσκονται στις πηγές, απ' όπου ο Ανδριώτης άντλησε το υλικό του (βλ. Βιβλιογραφία, Lex., σ. 20 κ.εξ.), δεν παραπέμπει όμως για κάθε λήμμα σ' αυτήν, όπως κάνει στο *Ετυμολογικό Λεξικό* του, με αποτέλεσμα να μην μπορεί ο αναγνώστης να ανατρέξει στις πηγές και να διαφωτισθεί ή να λύσει τυχόν απορίες του (βλ. το λήμμα: *μονόκερως*).

Η Π. αφήνει ανερμήνευτες πολλές λέξεις της αρχαίας, μεταγενέστερης και μεσαιωνικής Ελληνικής, επειδή έτσι τις αφήνει και ο Μπ., από τον οποίο και τις αντιγράφει. Σ' αυτές, όπως και σ' εκείνες που παραθέτει από τη δική της, όπως λέγει συλλογή (σσ. 247-254), προσθέτει μόνο την ένδειξη: αρχαία, μεταγενέστερη και μεσαιωνική.

Παραλείπει ακόμα να σημειώνει και το γένος των αρχαίων λέξεων, όπως των ουσ. π.χ. σε -ος: *βώλος, σάγος, τρίβος, φάρσος* (σ. 245), το οποίο γένος δεν συμφωνεί καμιά φορά με το γένος της ιδιωματικής λέξεως και επομένως δεν είναι δυνατό η νέα λέξη να προέρχεται από την αρχαία (βλ. λ. *λυγιά* < αρχ. *λύγος*, Π., σ. 249).

Με την παραπομπή μόνο στο *Lex.* του Ανδριώτη επαναλαμβάνει και τα λάθη εκείνου. Ο Ανδριώτης π.χ. αναφέρει για το Βελβεντό *αφσικιά*, αντί *αφ'σκιά*. Τη λ. *βρουχός* ετυμολογεί από το *βρόχος* = σκοινί (Schlinge, Strick) αντί *βρέχω - βροχός*, και τη λ. *προυχούν'* από την αρχ. *προχῶναι* (Gesäss) (= κωλομέρια!), αντί από το *προχέω, πρόχους* κλπ.

Για άλλες πάλι λέξεις δεν παραπέμπει στον Ανδριώτη, αλλά σε αδημοσίευτη εργασία για το: *Γλωσσικό ιδίωμα της ορεινής Πιερίας* που συνέγραψε με τον άλλο συνεργάτη της Ε.Μ.Σ. Χρ. Τζιτζιλή (Π., σ. 239, σημ. 3, 4, 5, σ. 240, σημ. 8, 9, 11, 14, 15, σ. 250, σημ. 78 και σ. 252, σημ. 81).

Στο δακτυλογραφημένο «χειρόγραφο» της εργασίας αυτής που υπάρχει στην Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών και που μπόρεσα να δω τελευταία σημειώνεται ότι το Α΄ Μέρος (το Β΄ είναι το Γλωσσάριο) γράφτηκε με την ευθύνη του Τζιτζιλή. Την εργασία αυτή ο Τζιτζιλής την υπέβαλε και στη Φιλοσοφική Σχολή του Α.Π.Θ. για την κατάληψη ανώτερης βαθμίδας. Δυστυχώς και στην εργασία αυτή υπάρχουν πολλά και σοβαρά λάθη. Στο κεφάλαιο των Αρχαϊσμών του Α΄ μέρους, όπου σε ελληνικό κείμενο οι ιδιωματικές λέξεις μεταφράζονται και στα ... γερμανικά!, επαναλαμβάνονται τα δυο σοβαρά σφάλματα που είδαμε στην εργασία της Π.: να νομίζεται φωνητικός αρχαϊσμός η διατήρηση του αρχικού φθόγγου *ο-*, ως *ου-* σε λέξεις, όπως: *ουμιλώ, ουμνοιάζου*, και μορφολογικός αρχαϊσμός ρήματα που μεταπλάστηκαν σε νεώτερη εποχή σε *-ίσκου* (= *ίσκω*), (*μνίσκου, παθνίσκου* (Τζιτζ., 30), ακόμα και η κατάλ. *-ότη*, για τα οποία έγινε λόγος εδώ (σ. 40 κ.εξ.) .

Σύγχυση έχει ο Τζιτζιλής και ως προς το τι είναι ιδιωματικός αρχαϊσμός και τι ιδιωματική λέξη, σε σχέση με την κοινή Νεοελληνική.

Πλήθος λέξεων της κοινής Νεοελληνικής που βρίσκονται στο *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής* του Ανδριώτη, παρά τη ρητή διαβεβαίωση στο κεφάλαιο Λεξιλόγιο του Α΄ μέρους ότι «μεγάλο μέρος το λεξιλογίου που είναι κοινό ανάμεσα στο ιδίωμα και την κοινή δεν έχει περιληφθεί» (Τζιτζ., σ. 8), καταχωρούνται αδιακρίτως στο Γλωσσάριο (Β΄ Μέρος), αλλά και επαναλαμβάνονται και στο Α΄ Μέρος, με αποτέλεσμα να εξογκωθεί το Γλωσσάριο και να ξεπεράσει τις 500 σελίδες (περιλαμβάνει, τονίζει ο Τζιτζ., 10.000 λεξιλογικές μονάδες!) (Τζιτζ., σ. 8). Κατά την επανάληψη μάλιστα των ξενικής αρχής λέξεων σε ειδικά κεφάλαια στο Α΄ Μέρος, επαναλαμβάνει άσκοπα και τις ετυμολογίες τους, που βρίσκονται στο *Ετυμολογικό Λεξικό* του Ανδριώτη, χωρίς καν να παραπέμπει σ' αυτό.

Από τις πρώτες κιόλας σελίδες του Γλωσσαρίου (Β΄ Μέρος), σ. 146 κ.εξ. (η αρίθμηση είναι συνέχεια του Α΄ Μέρους) αναφέρω ως παράδειγμα τις λέξεις: *αβάρετος, αβάφτιστος, αβγατίζω, αβδέλα* (sic), *αβέρτα, αβέρτος, αμπρί* που ως λέξεις της κοινής Νεοελληνικής περιέχονται στα νεοελληνικά Λεξικά Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ. και φυσικά και στο *ΕΛ* του Ανδριώτη. Στο

Α΄ Μέρος πάλι, από τις τουρκικής αρχής λέξεις του Γλωσσαρίου, και μόνο οι σελίδες 64 και 65, με 34 λήμματα η κάθε μια, περιλαμβάνουν σε επανάληψη 32 λέξεις της κοινής Νεοελληνικής, οι οποίες βρίσκονται στο *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής* του Ανδριώτη. Αναφέρω ως παράδειγμα από τη σ. 65: *μπαλτάς, μπαρούτι, μπατζανάκης, μπαξές, μπαξίσι, μπεκιάρης, μπελετζίκι, μπελάς, μπουλγούρι, μπουλούκι, μπόι, μπουγάς, μποξάς, μπογιατζής, μπουντρούμι, μπούζι, μπογιά.* Από αυτές ελάχιστες παρουσιάζουν κάποιο αξιόλογο γλωσσικό ενδιαφέρον. Να σημειώσω ακόμα ότι στην ίδια σελίδα τη λ. *biλbίλ'* στη φράση: *τα μάτχια biλbίλ'* = ανοιχτά, την ετυμολογεί ο Τζιτζιλής (με επιφύλαξη) από την τουρκική leblebi = στραγάλια!, όπως δηλαδή και την προηγούμενη *biλbίδγα* = στραγάλια. Πρόκειται φυσικά για την κοινή λ. *μπιρμπίλι* = αηδόνι. (*ΕΛ* = τουρκ. bülbül. Βλ. και τα λεξικά: Δ. Δημ., *Λ. Πρ.* κλπ., όπου και η λ. *μπιρμπιλομάτα*). Αλλά οι παρατηρήσεις στην εργασία αυτή δεν έχουν τελειωμό.

Ας έλθουμε όμως στην εργασία της Παπαδοπούλου.

Όλες οι ιδιωματικές λέξεις του ιδιώματος Βελβεντού, τις οποίες η Π. θεωρεί αρχαϊσμούς, τις παραθέτει, χωρίς λόγο, σε έξη (6) χωριστούς καταλόγους. Στον τέταρτο κατάλογο μάλιστα, που είναι λέξεις από τη δική της, όπως λέγει, συλλογή, παραθέτει ξεχωριστά τα ουσιαστικά, τα επίθετα, τα ρήματα και τα επιρρήματα (σσ. 247-254), με αποτέλεσμα να διασπάται η ετυμολογική ενότητα παραγώγων ή συγγενών λέξεων. Έτσι έχουμε π.χ. *ανdήρ͡σ'* (σ. 243) *-ανdηρ͡ούμι* (σ. 246), *απόρρ'γμα* (σ. 242) *-απουρρίχνου* (σ. 252), *νόχτους* (σ. 244) *-νουχτά͡ρ'* (σ. 249), *σαλαΐζου* (σ. 253) *-σαλαή* (σ. 250), *φουκά͡λ'* (σ. 247) *-φουκαλνώ* (σ. 254). Το ρήμα *προυσαμμώνου* υπάρχει δυο φορές στη σ. 247, ενώ το επίθετο *ιφταΐτ'κους* μια φορά στη σ. 248 και μια άλλη στη σ. 251. Γενικά η κατάτμηση αυτή μόνο σύγχυση επιφέρει.

Από τους έξη χωριστούς καταλόγους οι τρεις πρώτοι είναι ιδιωματικές λέξεις που προέρχονται από το Γλωσσάριο του Μπ. ως εξής:

Στον πρώτο (σσ. 243-245) καταχωρεί 50 λέξεις, οι οποίες, όπως σημειώνει στη σ. 242, είναι αρχαϊσμοί που οφείλονται, λέγει, στη δική της «επισήμανση», ενώ, όπως είπαμε (ανωτέρω, σ. 38), όσες δεν ετυμολόγησε ο Μπ., τις επισήμανε ως αρχαϊσμούς ο Ανδριώτης.

Στον δεύτερο κατάλογο (σσ. 246-247) καταχωρεί άλλες 25 λέξεις, πάλι από το Γλωσσάριο του Μπ., οι οποίες, λέγει (σ. 242), είναι αρχαϊσμοί που οφείλονται «στην αντιπαραβολή τους προς αντίστοιχους αρχαϊσμούς των χωρίων της Πιερίας», ωσάν το λεξιλόγιο του βελβεντινού ιδιώματος να μην έχει και άλλες αντιστοιχίες με τα υπόλοιπα γειτονικά ή και με άλλα νεοελληνικά ιδιώματα ή διαλέκτους!

Η Π. γνωρίζει ότι το θέμα αυτό των αντιστοιχιών αποτελεί αντικείμενο ειδικών μελετών. (Η ίδια έκανε σχετική ανακοίνωση σε Συνέδριο το 1993. Βλ.

τώρα: Π., 1997, σ. 113 κ.εξ.)

Στον τρίτο κατάλογο (σ. 247) η Π. παραθέτει, όπως είπαμε (ανωτέρω, σ. 33), ξερά τους αρχαϊσμούς που εντόπισε ο Ανδριώτης και σχολίασα εγώ.

Θα δούμε τώρα αναλυτικότερα τις λέξεις των καταλόγων αυτών, τις οποίες η Π. παραθέτει ως αρχαϊσμούς του ιδιώματος Βελβεντού.

Εκτός από λάθη και παραλείψεις θα δούμε και ότι ένα μεγάλο μέρος των λέξεων αυτών δ ε ν είναι αρχαϊσμοί, γιατί πρόκειται για λέξεις της κοινής Νεοελληνικής, οι οποίες, όπως είπαμε, περιλαμβάνονται στα κυριότερα έγκυρα λεξικά της νέας Ελληνικής ως λέξεις της κοινής Νεοελληνικής (Δημοτικής). Μερικές είναι σημασιολογικοί αρχαϊσμοί, τους οποίους η Π. δεν εντοπίζει και δεν τεκμηριώνει (βλ. την εξαίρετη εργασία της Χρ. Μπασέα-Μπεζαντάκου, 1994, σσ. 264-273), π.χ. κατωτέρω σ. 62: *κληρικό*, το.

Τα λεξικά αυτά θα αναφέρονται στο εξής με τις συντμήσεις τους ως εξής (βλ. στο τέλος και τη βιβλιογραφία):

ΕΛ: Ν. Π. Ανδριώτη, *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής*.

Δ. Δημ.: Δ. Δημητράκου-Μεσικλή, *Μέγα Λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης*.

Λ. Πρ.: Πρωΐας, *Λεξικόν της νέας ελληνικής γλώσσης*.

Σταμ.: Ι. Σταματάκου, *Λεξικόν της νέας ελληνικής γλώσσης*.

Κρ.: Ε. Κριαρά, *Νέο ελληνικό Λεξικό-Λεξικό της σύγχρονης ελληνικής, δημοτικής γλώσσας*.

ΙΛΝΕ: *Ιστορικόν Λεξικόν της νέας Ελληνικής*.

Βυζ.: Σκ. Βυζαντίου, *Λεξικόν της καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου*.

Έχουμε αναφέρει ήδη και τις συντμήσεις: του Λεξικού για τους αρχαισμούς στα ιδιώματα της νέας Ελληνικής του Ανδριώτη και του μεσαιωνικού Λεξικού του Ε. Κριαρά, ως εξής:

Lex.: N. P. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*.

Κρ., *Μεσν.*: Ε. Κριαρά, *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημώδους Γραμματείας*.

Πρώτος κατάλογος (Π.: σσ. 243-245)

αγροικώ. Ο Μπ. ερμηνεύει: εννοώ, και παραθέτει και παραδείγματα. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *αγροίκος* (= *ΕΛ*).–

1. Το επίθ. *ἀγροῖκος* είναι λέξη της κοινής Νεοελληνικής, λόγιας προελεύσεως (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Κρ. και Βυζ.). Ο Ανδριώτης την αναγράφει και στο *Lex.*

2. Το ρήμα με πολλούς τύπους και ορθογραφία: *αγρικώ*, *γρικώ*, *γρηκώ*, *γροικώ* κλπ. παρουσιάζεται στην όψιμη μεσαιωνική εποχή (Κρ., *Μεσν.*), θεωρείται όμως λέξη της κοινής Νεοελληνικής (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Κρ.,

Βυζ., Σταμ.).

3. Η ετυμολογία από το *ἀγροῖκος* δεν είναι πιθανή. Ήδη ο Μπ. (σ. 71) γράφει: «*ἀγροῖκος* και *ἀγροικία* εἶχον παρά τοῖς ἀρχαίοις τήν ἀντίθετον σημασίαν». Η Π. αγνοεί την ειδική μονογραφία μου: (*Δωδώνη* 7 [1978] 213-233), όπου παρουσιάζω και άλλες γνώμες και υποστηρίζω την ετυμολογία από την έννοια: δεν ξέρω *γρυ* (απ' όπου: δεν *γρυ-κώ* κλπ.). Η φράση: *οὐδέ γρῦ* είναι αρχαία.

απόρρ'γμα, το. Ο Μπ. ερμηνεύει: (*απόρριγμα*, *απορρίχνω* = *απορρίπτω*) = *έκτρωμα*. Η Π. ετυμολογεί εσφαλμένα: μεσν. *απόρριμμα* (= *Lex.*), επαναλαμβάνοντας το λάθος του Ανδριώτη. Διότι το *απόρριμμα* προέρχεται από το *απόρριγμα* (πρβλ. *πράγμα* - *πράμ(μ)α*) και όχι αντίστροφα! Η λέξη *απόρ(ρ)ιγμα* όμως θεωρείται της κοινής Νεοελληνικής (όπως και το: *απορρίχνω*) (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ. στη λέξη *απορριξημηόν*).

αφ'σκιά, η. Η Π. ετυμολογεί: μεσν. *αφουσία* (= *Lex.*), όπου ο Ανδριώτης αποδίδει τον τύπο του Βελβεντού: *αφσικιά*). Ο Μπ. ετυμολογεί σωστά *ἀφησιά* (σ. 29) από το *ἀφήνω*. Πρβλ. και Κρ., *Μεσν.*, ο οποίος το *αφουσιά* το ανάγει στο ουσ. *απουσία* και θεωρεί το *φ* ως επίδραση του *αφήνω*, βλ. και το άρθρο μου για τους αρχαϊσμούς =1983, σ. 41, σημ. 5, και Xatzidakis, *Einl.*, 348.

βρουχός, ο. Πρόκειται για τεχνητό λάκκο, όπου έβαζαν το λινάρι για να σαπίσει το «ξυλῶδες μέρος του». Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *βρόχος*, και παραπέμπει στον Ανδριώτη: *Lex.*, όπου: *βρόχος* = σκοινί. Η ετυμολογία αυτή είναι ίσως σωστή για τη δεύτερη σημασία που σημειώνει ο Μπ. «βρουχός εἰσέτι σημ. κλωστήν μετάξης». Για την πρώτη σημασία όμως του λάκκου με νερό ο Μπ. καταχωρεί πολύ σωστά τη λέξη στο λήμμα: *βρέχ'*, εννοώντας προφανώς ότι η λέξη παράγεται από το *βρέχω*. Πράγματι στο ετυμολογικό Λεξικό της αρχαίας Ελληνικής του H. Frisk (= *GEW*) στη λ. *βρέχω* σημειώνεται: von *βροχή* **βρόχος*. Επομένως: *βρέχω* - *βροχός*, όπως από *τρέχω* - *τροχός* κλπ. (Χατζιδ., *Ακαδ. Αναγν.*, 1930, σ. 365).

θαραπεύομι. Η Π. δέχεται την άποψη του Μπ. ότι πρόκειται για το ρήμα *θεραπεύομαι*, αλλά ως αρχαίο, ενώ είναι και της νέας Ελληνικής. Η λ. σημαίνει: ευχαριστούμαι κάτι, κυρίως φαγητό (Μπ. *θαραπεύομι φαεί*) και σημειώνεται και ως λέξη της κοινής Νεοελληνικής (Βυζ.: *θεραπεύω*, ρ. μετ. ἴδε *εὐφραίνομαι*. Στα Λεξικά: Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.: *θαραπάηκα* και *θαραπαύτηκα*), Μπ. 15: *θαραπαύκα*, η σημασία αυτή όμως δεν είναι αρχαία (Μπ. 86: Η σημερινή σημασία της λέξεως ταύτης αφίσταται πολύ της αρχαίας). Δεν είναι επομένως ούτε καν σημασιολογικός αρχαϊσμός.

θιρμασκιά, η. Ο Μπ. ερμηνεύει: θέρμη, πυρετός (*θερμασιά*). Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *θερμασία*. —Το *θερμασιά* όμως είναι λέξη της κοινής Νεοελληνικής. Ο Ανδριώτης στο *ΕΛ* γράφει: μτγν. *θερμασία* < αρχ. *θέρμανσις* + κατάλ.

-ία. (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Βυζ., Σταμ.).

καταλαχού. Ο Μπ. σημειώνει: *καταλαχόν*, κατά τύχην. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *καταλαγχάνω*, και παραπέμπει στο *Lex.* (λήμμα: *καταλαγχάνω*), όπου όμως δεν σημειώνεται το *καταλαχού* του Βελβεντού. –Τι σχηματισμός είναι η λέξη; Το *καταλαχόν* ως επίρρ., πρβλ. *τυχόν, εξόν*, μετασχηματίστηκε κατά τα επιρρ. σε *-ου*: *αυτού, αφού, πού και πού* κλπ., πρβλ. και *ξαργού.*

κάψους, ο. Ο Μπ. εξηγεί: κάψα, δοχεῖον. Η Π. ετυμολογεί: κάψα < λατιν. capsa. –Κατ' αρχήν δεν περιγράφει τι είδους δοχείο είναι. Πρόκειται για είδος κόσκινου χωρίς τρύπες όμως, όπου βάζουν αλεύρι (ή σιτηρά κλπ.). Έπειτα παραπέμπει στο *Lex.*, όπου όμως υπάρχει μόνο ο τύπος *καψίον*, υποκορ. του *κάψα.* Ο Ησύχιος έχει: *κάμψα· θήκη, γλωσσοκομεῖον*, ενώ ο Σουΐδας και Φώτιος: *κάψα· κίστη ή θήκη.* Για τον τύπο *κάμψα* (όπως και *καμψάκης* και *καμψάριος*) βλ. LSJ και Lampe, ενώ για το *μ* (*μψ*) πρβλ. *μελαμψός* (*μέλας* + *ὄψις*, Ανδρ., *ΕΛ*). Ο τύπος *κάψους* από *κάψα* είναι μεταπλασμός κατά τα σε *-ος* και ίσως αρχικά δήλωνε μεγέθυνση (πρβλ. και G. Meyer, *N.S.*, III, 29: *κάψα, καψί*). Όπως και να είναι το πράγμα πρόκειται για ξένο δάνειο και όχι αρχαϊσμός. Άλλωστε η λέξη σώζεται και στην κοινή Νεοελληνική στους τύπους: *κάψ-ουλα* και *καψ-οίλι.*

κ'τάζουμι. Η Π. όπως και ο Μπ. (σ. 90) ερμηνεύει απλώς: *κοιτάζομαι.* –Περί τίνος όμως πρόκειται; Το νεοελληνικό *κοιτάζω, -ομαι* σημαίνει: βλέπω, παρατηρώ. Η Π. ετυμολογεί: μεταγν. *κοιτάζω* < αρχ. *κοιτάζομαι.* Η λέξη δεν συνηθίζεται σήμερα, αλλά προφανώς ο Μπ. εννοεί: πλαγιάζω και αναφέρει και ουσ. *κοίτασ'* (κοίτασις, που δεν είναι αρχαία λέξη). Στη Θάσο (Τομπαΐδης, σ. 57), *κοιτάζου* λέγεται για τις κότες (= κουρνιάζω).

λαχνός, ο. Η Π. ερμηνεύει: ο «κλήρος», όπως ο Μπ., και ετυμολογεί: μεσν. *λαχνός.* –Η λέξη μπορεί να είναι και μεσαιωνική, είναι όμως σήμερα κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.). Ο Ανδριώτης αναφέρει τη λέξη στους αρχαϊσμούς στο *Lex.*, αλλά μόνο ως προς το επίθ. *κακόλαχνος* = δυστυχής, της Ηπείρου, όπου λανθάνει το αρχ. *λαγχάνω.*

μουνόκιρου, το. Ο Μπ. ερμηνεύει: «λίθος ήγιασμένος καί ἰαματικός ἤ προφυλακτικός θεωρούμενος». Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *μονόκερως* και παραπέμπει στο *Lex.* Εκεί ο Ανδριώτης σημειώνει τη λέξη μόνο ως επίθετο αρχαίο, ενώ από τη νέα Ελληνική αναφέρει μόνο τις λέξεις: *μονόκερος* του Πόντου (Ινεάπολη), ως επίθ., και τα ουσ. *μονοκέρι* της Καρπάθου και *μονοκέρ* επίσης του Πόντου και εξηγεί το επίθετο: κατασκευασμένος από κομμάτι κεράτου ή κοκκάλου ή ξύλου κλπ. και τα ουσ. απλώς: *μονόκερως, -ος.* Όμως ούτε ο Ανδριώτης ούτε η Π. εξηγούν περί τίνος πρόκειται. Γιατί ένα κομμάτι από κέρατο, ή κόκαλο ή ξύλο κλπ. να ονομάζεται: *μονόκερο* δηλ. μονοκέρατο. Ο Ανδριώτης, όπως είπαμε, δεν παραπέμπει στις πηγές. Ανέτρεξα στο *Λεξικό της Καρπάθου* του Μιχ. Γ. Μιχαηλίδου-

Νουάρου, λ. *μονοκέρατο* (σ. 278), όπου *μονοκέρατο* ή *μονοκέρι*: *ζῶον ἔχον ἕν μόνον κέρατον* (*μονός* + *κέρας*). Η σημασία όμως αυτή δεν διαφωτίζει τη βελβεντινή σημασία. Αυτή διαφωτίζεται κάπως στο *Ιστορικόν Λεξικόν της Ποντικής Διαλέκτου* του Α. Α. Παπαδοπούλου, λ. *μονόκερος*: «ὁ κατασκευασμένος ἀπό μονοκόμματον κέρατον, κατ' ἐπέκτασιν δέ καί ἀπό ἄλλην ὕλην, οἷον κόκκαλον, σεντέφι, ἀσήμι, συνήθως ἐπί ἐγκολπίου σταυροῦ προερχομένου ἐξ Ἱερουσαλήμ: *σταυρός μονόκερος*».
Αλλά και πάλι η εξήγηση δεν είναι πλήρης. Γιατί να λέγεται *μονόκερος* ο σταυρός και τι θα πει από «μονοκόμματον κέρατον»;

Η Αθηνά Κακούλη-Τζινίκου στο βιβλίο της: *Λαογραφικοί αντίλαλοι Βελβεντού*, σ. 369 κ.εξ., περιγράφει τα *μονόκερα* ως εξής: «ήταν μικροί κοκκάλινοι λείοι κύβοι με σκαλισμένο σταυρό ή πεντάλφα ή ήταν ακανόνιστες πορώδεις πετρούλες φερμένες με πίστη από ξακουστά μοναστήρια». Αυτά λέγει χρησιμοποιούνταν για το ξεμάτιασμα. Η Κακούλη δεν αναφέρει τη φράση *ρίχνου στου μουνόκιρου* που λέγεται στο Βελβεντό, τη σημειώνει όμως ο Χρ. Γεωργίου ότι λέγεται και στον Γέρμα Καστοριάς (*Το γλωσσικό ιδίωμα Γέρμα Καστοριάς*, λέξη *μουνόκιρου*) και περιγράφει επίσης πώς γινόταν το ξεμάτιασμα. Να σημειώσουμε επίσης ότι οι ελληνόφωνοι κάτοικοι του Ρηγίου (Ρέτζιο της Κ. Ιταλίας) είχαν στα σπίτια τους σε μέρος φανερό ένα κόκκινο κέρατο για ξεμάτιασμα (Άντζελ Βογάσαρη-Μεριανού, *Λαογραφικά των Ελλήνων της Κ. Ιταλίας*, σ. 116).

Παραμένει όμως το ερώτημα: γιατί τα «ηγιασμένα» αυτά μικρά αντικείμενα να λέγονται: *μονόκερα*; Η Π. δεν ανέτρεξε στα λεξικά της αρχαίας Ελληνικής, όπου η λέξη: *μονόκερως*, εκτός από τη σημασία: με ένα μόνο κέρατο, δηλώνει και ένα ουσιαστικό. Πρόκειται για ένα μυθικό ζώο με ένα κέρατο, απ' όπου και το όνομα, όμοιο με άλογο (βλ. π.χ. G. Wahrig, *Deutsches Wörterbuch*, [1968] στη λέξη Einhorn). Το κέρατο αυτό όμως που είχε το ζώο στο μέτωπο θεωρούνταν ότι είχε μαγική δύναμη. Στην *Π. Διαθήκη*, Ψαλμοί 21 (23), 21 διαβάζουμε: *σῶσον με ἀπὸ κεράτου μονοκεράτων τὴν ταπείνωσίν μου*, και στον Κοσμά τον Ινδικοπλεύστη (538 μ.Χ.), 335 D: *φασὶν δὲ περὶ αὐτοῦ ὅτι φοβερόν ἐστι καὶ ἀκαταμάχητον ἐν τῷ κέρατι ἔχον τὴν ὅλην ἰσχύν* (πρβλ. Δ. Δημ. στη λ. *μονόκερως*). Τέλος στο *Λεξικό της μεσν.* κλπ. του Κρ., λέξη *μονόκερος* αναφέρεται το χωρίο του Νεκταρ., *Ιερολ.* ιστ. 259, ...*καὶ οἱ λεγόμενοι μονόκεροι, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὸ κέρατον εἶναι τὰ ἀντιφάρμακα τὰ λεγόμενα λεόνκορνα.*

Έτσι βλέπουμε την αφετηρία της ονομασίας των μικρών αυτών αντικειμένων με τα οποία αντιμετωπίζεται το μάτιασμα.

Φυσικά είναι αμφίβολο αν, όσοι στο Βελβεντό ή στον Γέρμα «έρριχναν στου μουνόκιρου», γνώριζαν αυτήν την ιστορία. Το πιθανότερο είναι, νομίζω, όπως συνέβη άλλωστε και με μένα, να συνέδεαν τη λ. *μουνόκιρου* με

τα εκκλησιαστικά κηροπήγια: *δίκηρα* (*δίκερα*) και *τρίκηρα* (*τρίκερα*) (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*). Πρβλ. και: *δικηροτρίκηρα* (*Λ. Πρ.*).

νόχτους, ο. Ο Μπ. γράφει: = *όχθος*. Η Π. ετυμολογεί λανθασμένα: αρχ. *όχθη*. –Όμως και οι δυο λέξεις στη νέα Ελληνική είναι κοινές: (Βυζ., *ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., με τον τύπο: *όχτος*, πρβλ. και πρόσφατα: *Το Βήμα*, 27 Ιουλ. '97: *του όχτου*) (το *ν-* από τη συμπροφορά με το άρθρο).

νιάμα, τό. Η Π. επαναλαμβάνει την ερμηνεία του Μπ.: νέος αγρός και ετυμολογεί: μτγν. *νέαμα*. –Η λ. θεωρείται κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., όπου ερμηνεύεται καλύτερα: ο νεωστί ηροτριωμένος αγρός, λ. *νεάματα*, ή: η πρώτη καλλιέργεια χωραφιού, κατά τον Ανδριώτη, *ΕΛ*).

ξαργού. επίτηδες. Η ετυμολογία του Ανδριώτη στο *Lex*. *εξ'έργου*, που δέχεται η Π. είναι πιθανή, αλλά δεν μαρτυρείται ως αρχαία (βλ. LSJ στη λ. *ἔργον*. Την ετυμολογία *εξ έργου* την έχει και ο Βυζάντιος: *ξάργου*, (από του) *ἐξ ἔργου*, ἴδε *ἐπιταυτοῦ*. Για το τονισμένο *-ού*, βλ. ανωτέρω: *καταλαχού*.

ξιλ'νίζου. Ο Μπ. ερμηνεύει: αφαιρώ τον σπόρον του λίνου (λιναριού). Η Π. ετυμολογεί: μεσν. *εκλινώ*, παραπέμποντας στο *Lex*. –Το μεσν. όμως ρήμα σημαίνει: ξεφεύγω από τα δίχτυα[3] (*λίνον* = λινάρι, αλλά και αλιευτικό δίχτυ, βλ. LSJ). Ο Ανδριώτης στο *Lex*. έχει μόνο το *ξελινίζω* από την Κρήτη με τη σημασία: ελευθερώνομαι από περίπλοκες καταστάσεις, ξεμπερδεύομαι, και επομένως η λ. έχει σχέση με το *λίνον* = δίχτυ και όχι: λινάρι. Η βελβεντινή λ. σχηματίστηκε από το κοινό: *ξε-*, που είναι ήδη μεσν., (*ΕΛ*: επιτατικό ή αντιθετικό μόριο) και τη λ. *λιν-άρι*, όπως δείχνει και η σημασία της. Πρβλ. *ξι-σπυρίζου* = *ξε* + *σπυρί*: αφαιρώ τα σπυριά, τους σπόρους του καλαμποκιού, από τις «κούκλες» (= ρόκες).

ξ'τρί, το. Η Π. αποδίδει την έννοια με το: = *ξυστρίον* του Μπ. (ομολογώντας ότι η λ. είναι κοινή) και ετυμολογεί: **ξυστρίον* υποκορ. του αρχ. *ξύστρον*, παραπέμποντας στο Lex του Ανδριώτη, όπου όμως δεν υπάρχει τύπος: *ξυστρί* ή: *-ίον*. –Το *ξυστρίον* όμως δεν είναι υποθετικός τύπος, αλλά μαρτυρείται ως μτγν. στο LSJ (2. αι. μ.Χ.) και το *ξυστρί* είναι λέξη κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ., Κρ.).

πάχτουμα, τό. Η Π. ερμηνεύει με την ίδια τη λέξη, όπως κάνει, όπως είδαμε και για άλλες (βλ. ανωτέρω, σ. 40), που σημαίνει ότι η λέξη είναι κοινή, όπως και το ρ. *παχτώνου* = παχτώνω (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ.). Παρασύρθηκε βέβαια από τον Ανδριώτη, *Lex*., στον οποίο παραπέμπει (*Lex*.). Ο Ανδριώτης όμως καταχωρεί κανονικά το *παχτώνω* στο *ΕΛ* ως λέξη της κοινής Νεοελληνικής.

πιρίττου. Η λ. δεν λέγεται πλέον στο Βελβεντό (απαρχ.), ο Μπ. ετυμολογεί:

---

3. Βλ. Φ. Κουκουλέ, «Ξελινίζω», *Επετηρίδα Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* Δ΄ (1927), ανάτ., σ. 2.

περιττού (από το *περιττός*, που όμως είναι λέξη κοινή) (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.). Η Π. ετυμολογεί και αυτή από το *περιττός* και παραπέμπει στο *Lex.*

πούρνικους. Ο Μπ. ερμηνεύει: πορνικός, λάγνος. Η Π. επαναλαμβάνει και ετυμολογεί: μτγν. *πορνικός*, παραπέμποντας στο *Lex.* –Τη μονογραφία μου: *Δωδώνη* Θ΄ (1980) 401-432, όπου ο τόνος στην προπαραλήγουσα υπάρχει ήδη στο *προύν(ε)ικος* του Ηρώνδα, την αγνοεί.

προυστ'λιάζου. Ο Μπ. ερμηνεύει: θέτω να θηλάσει, και ετυμολογεί: *προσθηλάζω*: Η Π. ετυμολογεί: **προσθηλιάζω* (*πρός* + *θηλή*). –Το ρ. δεν είναι αρχαίο και σήμερα είναι απαρχαιωμένο. Η τροπή *α-ιά* είναι χαρακτηριστική του ιδιώματος ως χρωματισμός, ιδίως των συλλαβών: *-λα, -λο, -λου* μετά την έκπτωση άτονου ι που προηγείται (Μπ. 15: *ξυλάγγουρος* > *ξ'λιάγγουρους, ξυλόρνιθα* > *ξ'λιόρθα* – να προσθέσω και: *πιλάφι* > *π'λιάφ, σιτάρι* > *στιάρ*).

προυχοῦν', τό· (στα χρόνια μου: *προυχούνα*) βλ. Θαβώρης, εφημ. *Το Βελβεντό*, αρ. 90, Νοέμβρ. 1972). Ο Μπ. ερμηνεύει: «τό ἄκρον τῆς κουρίτας τοῦ ὑδρομύλου, ὅθεν *προχύνεται* τό ὕδωρ» (*κουρίτα* είναι κάθετος ξύλινος αγωγός σε σχήμα σκάφης ή βαρελιού, αλλά επιμήκης).
Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *προχῶναι*, επαναλαμβάνοντας και πάλι το λάθος του Ανδριώτη, στον οποίο παραπέμπει (*Lex.*). Γιατί η αρχ. λ. σημαίνει: γλουτοί, κωλομέρια! (Frisk, *GEW*, όπου η λ. θεωρείται διασταύρωση των λέξεων: *κοχώνη* και *πρωκτός*!). –Φυσικά ο Μπ. ετυμολογεί σωστά, γράφοντας: *προ-χύνεται*- εννοώντας: αρχ. *προχέω, πρόχους* (πρβλ. *χοάνη, χούνη* και *λεχώ* - *λεχώνα*).

πυρουμάχους, ο. Η Π. επαναλαμβάνει την ερμηνεία του Μπ. *πυρομάχος*, επομένως ως λέξη κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., Σταμ.) και ετυμολογεί: μτγν. *πυρομάχος* < αρχ. *πυριμάχος*. –Ότι η λ. προέρχεται μόνο από το *πυρο-μάχος* είναι φανερό (*πυρι-* και *πυρο-* είναι και τα δυο αρχαία).

σβώλ', το. Ο Μπ. ερμηνεύει: *σβώλι(ον)*. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *βωλίον*, υποκορ. του αρχ. *βῶλος*. –Απ' αυτό όμως θα είχαμε: **(σ)βουλί!*. Πρόκειται για υποκορ. της κοινής Νεοελληνικής *σβώλος* (Βλ., Βυζ., Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

σπάθ', η. Ο Μπ. ερμηνεύει: ξυλίνη σπάθη, επομένως η λ. είναι κοινή (*ΕΛ*, Βυζ., Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.). Η Π. επαναλαμβάνει την ερμηνεία και ετυμολογεί: αρχ. *σπάθη*. –Να προσθέσω ότι μ' αυτήν «σπάθιζαν» το λινάρι.

τριβή, η. Ο Μπ. ερμηνεύει: τόπος τριμμένος, πατημένος. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *τρίβος*. –Η λ. αυτή όμως, αν διατηρούνταν στο ιδίωμα, θα προφερόταν: *τρίβους*. Απλώς η λ. σχηματίστηκε κανονικά, αλλά άγνωστο πότε, από το κοινό ρ. *τρίβω*, που στη μτγν. ελληνική «ἐπί ὁδοῦ» σήμαινε: πατώ ή

φθείρω ή ποιώ αυτήν ομαλήν: *ἀλλ' ἔστιν ἀτραπὸς ξύντομος τετριμμένη*, Πλούταρχ. 2, 680 Α, πρβλ. σχόλ.: *τετριμμένη δὲ ἅμα μὲν ὡς ἐπὶ ὁδοῦ* (LSJ).

τριότ'ς. Ο Μπ. έχει: *τριώτς* (ο) = *ο τριώτης* (η αλλαχού *εννιάδα*). Η Π. αποδίδει στον Μπ. την ερμηνεία: «τριών ετών» και ετυμολογεί αρχ. *τριετής*!, παραπέμποντας και στον Ανδριώτη (*Lex.*), ο οποίος όμως στο λήμμα: *τριέτης, τριετής* αναφέρει ως βελβεντινή μόνο τη λ. *τριότ'κους*, για την οποία θα μιλήσουμε παρακάτω. Παρέσυρε μάλιστα η Π. και τον Συμεωνίδη, που δεν γνωρίζει το ιδίωμα, να διατυπώσει την άποψη (σημ. 63, σ. 245) ότι: «το επίθ. παράγεται από το *τριών ετών* και όχι απευθείας από το αρχ. επίθ. *τριετής*!». –Το *τριώτης* όμως δεν έχει καμιά σχέση με τα «έτη»! αλλά είναι ένα παιδικό παιχνίδι, το οποίο στα χρόνια μου το λέγαμε: *τριώτα* (η): γράφαμε, με κεραμίδα συνήθως, σε πέτρες λείες ή σε άλλες επιφάνειες, εννιά νομίζω τετραγωνίδια και προσπαθούσαμε με τρεις πετρούλες ή τρία «κόκαλα» καθένας από τους δυο παίκτες να τις ευθυγραμμίσει σε τρία τετραγωνίδια. Νομίζω πως τη λέγαμε και *εννιάρα*, ενώ αλλού: *εννιάδα*, (Μπ.). Η Π. δεν ερεύνησε να δει τι σημαίνει: *εννιάδα* που αναφέρει ο Μπ.

Στο Λεξ. Δ. Δημ., στη λ. *εννιάδα*, διαβάζουμε: «παίγνιον παιζόμενον δι' ἐννέα λιθαρίων, ἄ(λλως) *ἐννιάπετρα*». Βλ. και Παπαθανασόπουλος, 59 (Ρούμελη).

τρουπί, το. Ο Μπ. γράφει: (*τρόπις*) = «μέγα τεμάχιον κορμοῦ δένδρου», και η Π. επαναλαμβάνοντας την ερμηνεία: υποκορ. του αρχ. *τρόπις*.–

Η αρχαία αυτή λέξη όμως σημαίνει την καρίνα του πλοίου, πράγμα άγνωστο στο Βελβεντό, που δεν έχει ούτε πλοία, ούτε θάλασσα! Η βελβεντινή λέξη *τρουπί* είναι το υποκορ. της αρχ. λέξεως: *τρόπος* ή *τροπός*, ο (πρβλ. *βρέχω - βροχός*) και σημαίνει και: δοκός (Αθήναιος 5, 208 c = *τράφηξ*, Πολυδεύκης 7, 85, LSJ = *τρόπος* III, Δ. Δημ.).

τσιτσ'φίδ', το. Ο Μπ. έχει: «πολύ μικρόν, μικροσκοπικόν πρᾶγμα (*τυτθόν - τυτθίδι(ον)*» και ορθογραφεί το λήμμα με *υ*: *τσυτσφίδ*, διότι *τυτθός* στην αρχαία Ελληνική σημαίνει: μικρός, νέος άνθρωπος, αλλά και μικρά κομμάτια (και επιρρηματικά: λίγο, πολύ λίγο). Η αρχ. λέξη, κατά τον H. Frisk, θεωρείται παιδική λέξη.

Η Π. ετυμολογεί εσφαλμένα: < αρχ. *τιτθίδιον*, υποκορ. του αρχ. *τιτθός*. – Οι λέξεις αυτές όμως σημαίνουν: μαστός, θηλή του μαστού. Η παραπομπή επίσης στον Ανδριώτη (*Lex.*) είναι εσφαλμένη, διότι εκεί δεν αναφέρεται ούτε: *τιτθίδιον* ούτε *τσιτσ'φίδ'*, αλλά ούτε και σημασία: μικροσκοπικό πράγμα κλπ.

Επειδή και οι λέξεις αυτές: *τιτθός, τιτθ-ίον, τιτθ-ίδιον*, ως παράγωγες από το ουσ. *τιθήνη*, η (= τροφός: **θάω* = θηλάζω) θεωρούνται λέξεις της παιδικής γλώσσας (Frisk, *GEW*), να σημειώσω εδώ ότι στο υποκορ. *τιτθί-ον*

ανάγεται και η λ. της κοινής Νεοελληνικής: *τσιτσί* = κρέας, στην παιδική γλώσσα (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.). Πρβλ. και την παροιμιακή φράση: *νά λιλί δό μ' τσιτσί* (έτσι στο ιδίωμα Βελβεντού και ίσως και αλλού) που λέγεται για κείνους που ενεργούν απερίσκεπτα και επιπόλαια.

Η ετυμολογία του Μπ. από: *τυτθίδιον* δεν παρουσιάζει δυσκολίες. Προυποθέτει παιδικό τσιτακισμό: *τυ* = *τσυ* (όπως και στη λ. *τι-τθίον*) = *τσι-τσί*), όπου και: *τθί-* = επίσης *-τσι*. Στη λ. *τσυ-τσ'φῑδ'* όμως το *-τθί-* έγινε *τσ'φί-* από: **τσ'θί*, όπου: *θ* = *φ*, όπως: *θηκάρι -φ'κάῥ'*, *δικέλλι-*θ'κέλλ'* - *φ'κέλλ'*.

Λιγότερο πιθανή είναι η ετυμολογία από παράγωγο του ρ. *ξεφτίζω*, *ξεφτώ*: **ξεφτ-ίδι*, κατά το: *βοτρύδι-ον- φ'τρύδ'* (βλ. λ.): *ξιφτίδ'*, απ' όπου με παιδικό τσιτακισμό: *ξιφτσίδ'* - *τσι-τσ'φ'-ίδ'*, με προληπτική αφομοίωση της συλλαβής *-ξι* από το επόμενο *τσ*.

φαρσώνου. Ο Μπ. ερμηνεύει: «περιορίζω διὰ σανίδων». Η Π. επαναλαμβάνει και ετυμολογεί: **φαρσώνω*, αρχ. *φάρσος*. –Φυσικά το αρχ. ρ. θα ήταν: *φαρσόω -ῶ*, αφού η κατάλ. *-ώνω* είναι νεώτερη (μαρτυρείται από τον 8ο αι. μ.Χ., βλ. *ΕΛ*). Από την αρχ. λ. *φάρσος*, ο, έχουμε και το ουσ. *φάρσωμα*, το, που είναι λ. της μεσν. και κ. Νεοελληνικής (LSJ, Προδρομ. 1, 226 - *ΕΛ*, Δ. Δημ., αλλά και *Lex.*, όπου η Π. παραπέμπει).

φλούστρου, τό. Μπ.: «τό ἀποβαλλόμενον ἐκ τοῦ σίτου φλούδι κατά τό στούμπισμα». Η Π. ετυμολογεί: μεσν. *φλούστρον* και παραπέμπει στον Du Cange. –Ο Du Cange εξηγεί τη λ. ως: όστρακο, κέλυφος (putamen): ... *σίδια· φλούστρα ροιδίων*. Πρβλ. Ησύχιο: *σίδια· τὰ τῶν ῥοιῶν λέπυρα* (*λέπυρα* = φλούδια) ... *τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ πάντων χλωρῶν*. Πρβλ. και Βυζ. Ι. *ῥοδότσεφλον*, «σίδιον, ῥοιᾶς λέπισμα». Πρόκειται όμως για τη λατιν. λ. frustum που σημαίνει: τεμάχιο, κομμάτι και επομένως ως ξένο δάνειο δεν είναι αρχαϊσμός (πρβλ. σ. 48: *κάψους*)

ψ'τρί, το. Ο Μπ. έχει: «*ξ'τρί* και *ψ'τρί* = *ξυστρί(ον)· ξύστρους* (ο) = ξύστρα, όργανον της ζυμωτικής» *-ά! ξύστρους ἄπου δώ* = ά! φύγε, -τε». –Και ενώ στο λήμμα: *ξ'τρί* (που είδαμε ανωτέρω, σ. 50 = Π. σ. 244) η Π. ετυμολογεί σωστά: *ξυστρίον* κλπ., εδώ γράφει: «ό,τι και *ξ'τρί*-μεσν. *ψηκτρίον*, υποκορ. του αρχ. *ψήκτρα*!». –Όμως ψ = ξ, πρβλ. *ψ'φί*.

ψ'φί, τό. Μπ.: *ξιφίον* = μαχαιράκι. Η Π.: < αρχ. *ξιφίον*, υποκορ. του αρχ. *ξίφος*, παραπέμποντας στο *Lex.* –Όμως το υποκορ. *ξιφίον* ή *ξίφιον* ως λ. της μεταγενέστερης Ελληνικής μαρτυρείται μόνο με τη μεταφορική σημασία: το φυτό σπαθόχορτο (LSJ, Βυζ., Δ. Δημ.). Για το μικρό ξίφος στην αρχ. Ελλ. αναφέρεται το υποκορ. *ξιφίδιον*. Πάντως η λ. *ξίφος* είναι σήμερα κοινή (π.χ. *ΕΛ*) και επομένως ένα υποκορ. σε *-ί(ον)* μπορεί να σχηματιστεί εύκολα και τώρα, όπως και παλαιότερα.

Δεύτερος κατάλογος (Π.: σσ. 246-247)

αδράχνου. Μπ.: «= *δράχνω* = *δράττομαι*». Π.: μεσν. *δράχνω* < μτγν. *δράττω.* – Η λ. όμως *αδράχνω* είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.)

ανδηργιούμι. Μπ.: «(-ἐν-) = *συστέλλομαι, ἐντρέπομαι* ...» (και προσθέτει και το ουσ. «*αντήρσ'*, (ή) (= ἐντήρησις) = συστολή, ἐντροπή». Π.: < μεσν. *αντηρούμαι*, αρχ. *ἐντηρῶ*!. –Το ρ. *εντηρώ* δεν είναι αρχ. αλλά του 6ου αι. μ.Χ. (Προκόπιος, βλ. LSJ, *Lex.* και Κρ. Μεσν. στη λέξη *ἀντηροῦμαι*). Ο Βυζ. έχει: *'ντηρηοῦμαι* (από τοῦ ἐντηρέομαι...)

γεύου. Ο Μπ. έχει μόνο: «γεύομαι» (*γεύουμι - γεύκα*) εγεύθηκα (σ. 80). Το *γεύου* (Π.: «προσφέρω φαγητό ή ποτό» κλπ.) πρέπει να μπει στον κατάλογο της συλλογής της (σ. 247 κ.εξ.)

γραίνου. Π.: «γραίνω, ξαίνω» < Ησυχ. *γραίνω* < μτγν. *γράω.* –Η λ. στο λεξικό Δ. Δημ. θεωρείται κοινή.

δυότ'κους. Π.: «διετής» < αρχ. διετής και παραπέμπει στο *Lex.* (σημ. 71, όπου παραθέτει και την άποψη του Συμεωνίδη: = δύο ετών πρβλ. *τριότ'ς*, αντί *τριώτ'ς*, ανωτέρω, σ. 52).–

Η Π. αγνοεί ότι ο Μπ. στη σ. 37 της μελέτης του μας λέγει ότι στο Βελβεντό λέμε: (*πέντι*, δjό κ.τ.π.) *χρουνών.* Έπειτα σε υποσημείωση στην ίδια σελίδα ετυμολογεί το ουδ. επίθ. *δjότ'κου* ως *δυοέτικο* και προσθέτει: «...*τριότ'κου, τισσιρότ'κου, πινταΐτ'κου* και καθεξής, αλλά ... ἐν Βελβεντῷ μόνον ἐπὶ ἀλόγων ζῴων» (κάτι που ισχύει και σήμερα).

Ενώ λοιπόν είναι προφανές ότι υπόκειται στο επίθετο *δυότ'κους* η κατάλ. *-ικος*, η Π. δεν την αναφέρει. Πάντως ούτε από την κατάληξη *-ετής* του επιθέτου *διετής* μπορεί να προέλθει κατάληξη *-ικος*, ούτε από το *διετής* + *-ικος* μπορεί να προέλθει τύπος: *δυότ-ικος* (*δυότ'κους*).

Απλώς η λ. σχηματίστηκε από το αριθμητικό *δυό* και την κατάλ. *-ώτικος* (*-ώτ'κους*), από επίθετα σε *-ώτ-ικος* (και αυτά από επίθετα σε *-ώτης*, όπως: *Καταφυγι-ώτης - Καταβγιώτ'ς - καταβγι-ώτ'κους, Σερβιώτης - Σιρβγι-ώτ'ς - σιρβγι-ιώτ'κους* κλπ.) (Μπ. 14 ,61).

δρουμί, τό. Μπ.: *δρομί(ον)* (*δραγμίον*) - *δράγμα* (χωρίς να ερμηνεύει).

Η Π., επαναλαμβάνοντας τον Μπ., αφήνει επίσης τη λ. ανερμήνευτη, (Π. σ. 242). –Αλλά *δρουμί* είναι: όσες χεριές στάχυα χωρούν στο αριστερό χέρι, όπου ο θεριστής κρατάει την *παλαμαριά* (ξύλινο γάντι) κατά τον θερισμό. Η τροπή της συλλαβής *δρα-* σε *δρο-* είναι αναλογική από τη λ. *δρόμος*, επειδή οι θεριστές πηγαινοέρχονται, γυρνώντας πίσω κατά το θέρισμα, για να αφήσουν τα «δρουμνιά» σε σωρό, ώστε να γίνουν έπειτα δεμάτια.

έργατα, τα. Μπ.: (στη λ. *ἀέργατους*) = δόλος ή ἰδιοτροπίαι. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *ἔργον.* –Ωστόσο ο πληθ. *τα έργατα* είναι σήμερα λέξη κοινή (*ΕΛ*, Δ.

Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.). Ο Ανδριώτης στο *ΕΛ* έχει: *ἀλόγατα, ἄργητα, προσώπατα*, που η τελευταία είναι και λ. μεσν. και αρχαία ελληνική (*Οδύσσ.*, Σ 192). Η σημασία: δόλος κλπ. πιθανώς από την εκκλησιαστική γλώσσα, π.χ. *Κ. Διαθήκη*, Ματθ. 23,3: *κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν* (δηλ. των Γραμματέων και Φαρισαίων) *μὴ ποιεῖτε*, πρβλ. *κατὰ τὰ ἔργα σου ἀλληλούϊα*!.

ζαβγιά, η. Μπ.: «ζαβολιά (ἐν Ἀθήναις)», στη λ. *ζαβός*, που είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.), όπως και οι λέξεις: *ζαβιά, ζαβολιά* και *ζαβ-άδα*. (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.) (Π.: μεσν. *ζαβία*).

κουσσιαβάρ', τό. Μπ.: = κόσσυφος. –Φυσικά από **κοσσυφ-άριον*, υποκορ. του αρχ. *κόσσυφος* (Π.). Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει η τροπή του *φ* σε *β*, για το οποίο, ως μακεδονικό γνώρισμα, βλ. Θαβώρης 1993, σ. 38.

λιμπά, τά. Μπ.: (στη λ. *ἀχαμνός*) = τά ἀμελέτητα. Η Π. ετυμολογεί από το αρχ. επίθ. *λιμβός*, χωρίς να παραπέμπει στο *Lex.* –Η σημασία όμως της αρχ. λέξεως: λιμβός = λιχούδης, λαίμαργος (πρβλ. *λιμβίζομαι -λιμπίζομαι*) ποια σχέση μπορεί να έχει; λείπει η εξήγηση.

μουλουγώ. Ο Μπ. εξηγεί: διηγούμαι και η Π. αποφαίνεται: αρχ. *ὁμολογῶ*. – Το *μολογώ* και *ομολογώ* όμως είναι σήμερα λέξεις κοινές (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

μούρνους. Μπ.: (*μούργινος*) = βαθέως ἐρυθρός. Η Π.: αρχ. επίθ. *μόρινος*. – Πρέπει όμως να εξηγηθεί η τροπή του τονισμένου *ό* σε *ού*. Αυτή κατά τη γνώμη μου οφείλεται στην τροπή του άτονου *ο* σε *ου* στη λ. *μορέα*, απ' όπου το *μόρινος*. Έτσι έχουμε: *μουρέα - μουριά* και *μούρο, μούρινος* (Langius, 1708, στη λ.). Για την παλαιότητα της τροπής *ο* σε *ου* (άτονα) βλ. Θαβώρης, 1980, σ. 412, 425.

ξινουμώ. Μπ. εκδιώκω και αμεταβάτως: φεύγω. Π.: μτγν. *εκνομή*, χωρίς να παραπέμπει στο *Lex.* –Η λ. όμως θεωρείται εσφαλμένη γραφή της: *νομή* = βοσκή. Ο Ανδριώτης αναφέρει και ρ. *ἐκνέμω* (χωρίς αστερίσκο, ενώ είναι αμάρτυρο) = βόσκω (αμεταβ.). Πιθανότερη όμως είναι η προέλευση από το *ξε-* και *νωμάω* (*εκ-νωμάω*;) = κινώ και διευθύνω κατά βούλησιν (*ξινουμώ τ' αρνίθκια* = διώχνω τις κότες να φύγουν). Από το **εκνέμω* θα είχαμε: **ξινέμου*!

ξυαρίζου (Π.: ξαρίζου). Ο Μπ. έχει: *ξιάλ'* (η) = *ξυάλη· ξιαρίζου* = ξυαλίζω, καθαρίζω. Η Π. επαναλαμβάνει το: «ξυαλίζω, καθαρίζω» και ετυμολογεί: αρχ. *ξυάλη*. –Η αρχ. λέξη είναι βέβαια *ξυήλη* (πρβλ. Hoffmann, *Maked.* 30), και ο δωρικός τύπος: *ξυάλη* μαρτυρείται μόνο από τον Ησύχιο (5 αι. μ.Χ.) και τον Σουΐδα, δεν σώζεται όμως αρχαίο ρ. **ξυαλίζω*. Πότε σχηματίστηκε είναι άγνωστο, αλλά πάντως απ' αυτό προήλθε το: *ξυαρίζου*, όπου το *ρ* από επίδραση του *καθαρίζω* (Μπ.). Η ακριβέστερη σημασία είναι: καθαρίζω, με το φτυάρι κυρίως, ξυστά το χώμα κάποιας επιφάνειας, ξακρίζω

(*ΕΛ*), π.χ. τις άκρες από τα χωράφια (τα χορτάρια). Ο Ανδριώτης (*Lex.*), *ξυάλη*, ενώ αναφέρει το Βελβεντό για τη λ. *ξυάλ'*, το ρ. *ξυαρίζου* το αναφέρει μόνο από τη Στενήμαχο (Θράκη) με τη σημασία: διώχνω.

πάλλα, η. Μπ. «σάγισμα των ζώων και ξίφος». Η Π. ετυμολογεί: Ησύχ. *πάλλα· σφαίρα ἐκ ποικίλων νημάτων πεποιημένη.* –Στον Ησύχιο όμως είναι φανερό ότι *πάλλα* = *μπάλλα*, η (από την ιταλ. palla (*ΕΛ*, λ. *μπάλα*, όπου και μεσν. *μπάλα*, εσφαλμένα από ιταλικό balla, αντί palla). Από το ιταλ. balla προέρχεται η σημασία: *μπάλα* = δέμα, π.χ.: *μιά μπάλα άχυρο. Μπάλα* «ἐκ ποικίλων νημάτων» ή από κουρέλια φτιάχναμε όταν είμασταν μικροί για να παίξουμε. Επομένως η λ. του Ησυχίου είναι άσχετη με το σάγισμα των ζώων. Πιθανότερη προέλευση της έννοιας αυτής είναι το τουρκ. palan = σάγμα, σαμάρι (για γαϊδούρια) (Heuser-Şevket, *Türkisch-Deutsches Wörterbuch*, Wiesbaden, 1958).

πανουγόμ', τό. Ο Μπ. εξηγεί τι σημαίνει η λέξη και την αποκαθιστά με τον κοινό τύπο: *ἐπανωγόμι* και προσθέτει και τη φράση: *φουρτχιό κι 'πανουγόμ'*, (= μέγα φορτίον). Η Π. ετυμολογεί: μεσν. *ἐπανωγόμιον*. –Η λ. όμως θεωρείται σήμερα κοινή: (Δ. Δημ., Σταμ. *ἀπανωγόμι*, *Λ. Πρ.* *(α)πανωγόμι* και Συμπλήρωμα, στη λ. *απανωγόμαρο*.). Τη λ. ως σύνθετη δεν την έχει ο Ανδριώτης στο *ΕΛ*, έχει όμως τα συνθετικά: *απάνω* και *γόμος*. Ως δάνειο και στη Βουλγαρική, βλ. M. Filipova-Bairova, 1969, 134, και Thavoris, *Balkan Studies* 20 (1979) 32: *panagon*.

Ωστόσο να σημειώσω ότι η λ. τείνει να γίνει αρχαϊσμός, διότι τα φορτηγά ζώα (άλογα, μουλάρια, γαϊδούρια) δεν χρησιμοποιούνται πλέον στα περισσότερα μέρη από τους αγρότες κλπ. Στα νεοελληνικά λεξικά καταχωρούνται ως συνώνυμες οι λέξεις: *απανωγόμαρο*, *γουμαριά* και *γομάρι* (= φορτίο-γαϊδούρι). Η τελευταία στο Βελβεντό, όπως και στην κοινή, σημαίνει και γαϊδούρι (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.), στη φράση όμως του Βελβεντού: *έκ'ς τρανά γουμάρια* (*να...*) = δεν έχεις λόγο, δεν σου είπε κανείς (νά ...) το: *γουμάργια* πρέπει να σήμαινε, ό,τι το *φορτία* και στην κοινή: (δεν ήταν τόσο μεγάλο το φορτίο, ώστε να...), ενώ: *μεγάλα γαϊδούρια* δεν δίνουν νόημα.

προυσαμμώνου. Μπ. «πληρῶ ἢ πληροῦμαι ἄμμου, ἐπί αὐλάκων». Η Π. ετυμολογεί: **προσαμμῶ* (*πρός* + *άμμος*). –Ο Ανδριώτης που έχει τη λέξη (*Lex.*) γράφει: *προς* αρχ. πρόθ. + = *άμμος*, στο *ΕΛ* όμως η *προς* θεωρείται κοινή. Άλλωστε ούτε και ρ. **αμμόω* μαρτυρείται. Στα λεξικά της νέας Ελληνικής η λ. ως κοινή, λόγιας προελεύσεως (π.χ. *Λ. Πρ.*) εξηγείται: «ἡ ἐντὸς λιμένων, εἰς παραλίας κλπ. συσσώρευσις ἄμμου, εἴτε ἐκ τοῦ πελάγους προερχομένη, εἴτε ἀπὸ ἐκβάλλοντας ἐγγύς ποταμούς» και το: *προσαμμώ* είναι λόγια απόδοση του *προσαμμώνω* ή και, αντίστροφα, το *προσαμμώνω* από το *προσαμμώ*. Πρβλ. *λαμώνου* (λαμμ-)· Μπ. 92, Τομπ., *Θάσος*, σ. 60, όπου

και: *λάμμους* = άμμος.

σκαπιτώ. Μπ.: παίρνω δρόμο, φεύγω. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *κάπετος*, που έχει ο Ανδριώτης στο *Lex.*, χωρίς να παραπέμπει, αλλά και χωρίς να ερμηνεύει. –Η αρχ. λ. όμως σημαίνει: τάφρος, τάφος. Ο Ανδριώτης στο *Lex.* αναφέρει νεοελλ. *κάπετος* από την Εύβοια με την αρχαία σημασία και *σκαπιτῶ, -άω* από την Ήπειρο = εξαφανίζομαι. Αρχαίο ρ. όμως **καπετῶ* δεν μαρτυρείται, ούτε είναι δυνατό από *κάπετος* = τάφρος να προέλθει ρ. *καπετόω -ῶ* = φεύγω.

Το *σκαπετώ* της Ηπείρου και του Βελβεντού θεωρείται κοινό (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.) και ιταλικής αρχής (*Λ. Πρ.*)

Κατά τη γνώμη μου από τη μετοχή: scambato του ρ. scambare = φεύγω, διαφεύγω. Πιθανή είναι επίσης η παραγωγή από τον συμφυρμό των ρημάτων: *σκάω* και *πετώ* (φρ. *τό 'σκασε* = έφυγε, πρβλ. και *σκα-πουλάρω*).

τριό̂'κους. Π.: αρχ. *τριετής* (αν είναι δυνατόν!). –Για τον σχηματισμό της λ. από το αριθμ. *τρία* και την κατάλ. *-ώτικος* (*-ώ̂'κους*) βλ. ανωτέρω: *δυό̂'κους*. Αντίθετα με το: *δυό̂'κους*, όπου επικρατεί ο τύπος *δυό-*, η σωστή γραφή εδώ είναι: *τρι-ώτ'κους*, όπως και *τριώτ'ς* (Μπ. 104). Πρβλ. και Μπ. (σ. 37, σημ. 1, και σ. 14)

φουκάλ̂', τό. Μπ.: ...*φιλοκάλι(ον)*, σάρωθρον. Π.: < μεσν. *φιλοκάλιον*. –Η μεσαιωνική όμως λέξη (η Π. δεν παραπέμπει ούτε στο *Lex.*, αλλά ούτε και στο LSJ, όπου η λ. *φιλοκάλιον* = *φιλοκάλιν* = μεσν. Γλωσσάρια) με τον τύπο: *φροκάλι* θεωρείται σήμερα κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.). Ο Βυζ. έχει: *φρουκάλι* (προφέρεται και *φουκάλι*) από του *φιλοκάλιον*... (όπου αναφέρει και: *σαρώματα· φιλοκαλήματα* του Σουΐδα).

Ο Ανδριώτης στο *Lex.* δεν αναφέρει τον τύπο *φουκάλι*, σημειώνει όμως τον τύπο *φροκάλι* ως κοινή λέξη: Βλ. κατωτέρω και φουκαλνώ. Βλ. και Du Cange: *φιλοκαλεῖν* ... *φλοκάλι, φροκάλι.*

Τρίτος κατάλογος (Π.: σσ. 247)

Εδώ η Π. απαριθμεί απλώς, χωρίς κανένα σχόλιο, τις λέξεις που ο Ανδριώτης παρουσίασε ως αρχαϊσμούς του ιδιώματος Βελβεντού σε εκλαϊκευτικό άρθρο στο *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* του Ν. Σφενδόνη, 1953, σσ. 103-108, και τις σχολίασα έπειτα εγώ (Θαβώρης 1980 και 1983). Αυτές είναι 42 και η Π. τις παραθέτει όλες ως αρχαϊσμούς, ενώ δεν είναι. Αν πρόσεχε τα σχόλιά μου θα έβλεπε ότι οι λέξεις *ανάμα, λοιμ'κή, πέταυρου, σ'κούλλους* (*σκ'λλί - σκουλλί*), *τραχ'λιά, φανός* θεωρούνται κοινές (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ. Βυζ.), ενώ η λ. *διάδρουμους* (κοινή, με σημασιολογική απόκλιση) είναι της Σιάτιστας (η λ. *μουχλός* δεν σημειώνεται = *Ανδριώτη Αντιχ.*, σ. 241) και οι λέξεις *ηδύσματα, πηρέτ'* (άγνωστη = *πηρέτχιου*), *ρ'σούπιλ'* είναι σπά-

νιες ή απαρχαιωμένες (Θαβώρης 1983).

Τέταρτος κατάλογος (Π.: σσ. 247-254)

Η Π. εδώ καταχωρεί λέξεις από την προσωπική της, όπως λέγει, συλλογή, αλλά μόνο όσες απαντούν αντίστοιχα και στα χωριά της ορεινής Πιερίας, για το ιδίωμα των οποίων συνέταξε Γλωσσάριο μαζί με τον Τζιτζιλή, και για το οποίο μιλήσαμε (βλ. ανωτέρω, σσ. 44-45). Ιδού και γι' αυτές οι παρατηρήσεις:

α) ουσιαστικά (Π.: σ. 247)

αγέλ', η. Είναι η λ. *αγέλη* της κοινής Νεοελληνικής (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

αίσθημα, το. Και μόνο το συμφωνικό σύμπλεγμα *-σθ-* αποδεικνύει ότι πρόκειται για λέξη της καθαρεύουσας, η οποία όμως μπήκε και στην κοινή Νεοελληνική (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

άλας, το. Π.: αρχ. *ἅλας*. –Η λ., ως λόγιας προελεύσεως, είναι κοινή, ισότιμη με τη λ. *αλάτι* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

αλμάκ', το. Π.: «τρυφερό κλαδί από δρυ» < αρχ. *λεῖμαξ*. –Φυσικά από το υποκορ. **λειμ-άκιον*. Όσο ξέρω η σημασία στο ιδίωμα του Βελβεντού είναι: παραφυάδα μεγάλου δέντρου ή μικρό δενδρύλλιο, συνήθως πλατάνι, που ξεπετάγεται μαζί με αρκετά άλλα στην περιοχή του μεγάλου.

Η λ. με τον τύπο: *λουμάκι* θεωρείται κοινή (*ΕΛ* = ξύλο βλαστού).

Ο Ανδριώτης καταχωρεί στο *Lex.* (λ. *λεῖμαξ*) τους τύπους: *λείμακας* από τη Χίο και *λείμακο* από τα Κατωϊταλικά, σημειώνει όμως ότι ο τύπος *λουμάκι* λέγεται σε πολλά μέρη. Πάντως από τον κοινό αυτόν τύπο προέρχεται και το *αλμάκ'* του βελβεντινού ιδιώματος (πρβλ. *ρινάρι - αρνάρ'*, *ριζάρι - αρζάρ'* κ.ά., Μπ., σ. 24). Διάφοροι άλλοι νεοελληνικοί τύποι, και με μεταφορική σημασία (πρβλ. *Λ. Πρ. λούμακας* = ...λεβέντης, παλληκάρι) αναφέρονται σε ειδική μονογραφία (*Δωδώνη* 17, (Φιλολογία), 1988, σ. 110 κ.εξ.), όπου προτείνεται η ετυμολογία από τη σλαβική ρίζα lom- = θραύσμα, θραύω (στα βουλγαρικά lom = ο σιδερένιος λοστός) (αν είναι δυνατόν!). Ο Γ. Χατζιδάκης, που υποστηρίζει την ετυμολογία από τη λέξη *λεῖμαξ*, *-άκιον* (Αθηνά 29, 1917, *Λεξ. Αρχ.*, σ. 4), έχει δίκαιο, νομίζω, όταν γράφει ότι «*λεῖμαξ* και *λειμών* ἦσαν συνώνυμα» και ότι «ἡ σημασία ἀπὸ τοῦ παράγοντος εὐφόρου λειμῶνος μετηνέχθη ἐπὶ τοὺς παραγομένους βλαστούς». Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από ανάλογες περιπτώσεις όπου μια λέξη που σημαίνει «το περιέχον» μεταβάλλεται στη σημασία του «περιεχομένου», π.χ. η αρχαία λ. *διύγρα* (*γῆ*) από τη σημασία βαλτώδες μέρος, βάλτος, πήρε στο ιδίωμα του Βελβεντού, με τον τύπο: *τζύγρα*, τη

σημασία: βατομουριές, βάτα (βλ. Θαβώρης, 1979, 349, *Ονόματα* 7 (1982) σσ. 39, 43). Πρβλ. *περίβολος* - *περιβόλι* = κήπος (Θαβώρης 1994 ΙΙΙ, σ. 213).

αριά, η. «είδος βαλανιδιάς». Η λ. δεν είναι του Βελβεντού.

bάκακας, ο. Π.: «βάτραχος» < Ησύχ. *βάβακας*. –Η λ. είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.). Ο Ανδριώτης (*ΕΛ*) γράφει: ...*μπάμπακας* –μτγν. *βάβακος* (Ησύχ.). Ο Ησύχιος όμως έχει: *βάβακα· τον γάλλον* (Latte) αντί: ...*τον λάλον*, όπως φαίνεται από επόμενο λήμμα, όπου: *βάβαξ· ...λάλος, φλύαρος*. Και επειδή το αρχ. *β* είναι το σημερινό b (μπ), από *βάβαξ*, *βάβακα* θα είχαμε: *μπάμπακα*, όπως σωστά γράφει ο Ανδριώτης. Νομίζω ότι στο *bάκακας* έχουμε διαφορετική ηχομίμηση: *μπά-κα-κα*! και όχι: *μπά-μπα-κα*!

βουρλόν', το. Π.: (στα χωριά της Πιερίας *bουρλόκ'*, Τζιτζιλής 1982, 423) «αβγό χωρίς κρόκο που θεωρείται κακός οιωνός» <αρχ. *πρόλογος*! –1. Η αρχ. λ. σημαίνει: μέρος του δράματος πριν από χορικό άσμα και έπειτα σήμερα ως κοινή λ. = τα προλεγόμενα. 2. Αλλά, έστω και το υποκορ. **προλόγι(ον)* δεν είναι δυνατό στην Ελληνική να εξελιχθεί σε λέξεις με καταλήξεις: *-όνι* ή *-όκι*! Στο Βελβεντό σημαίνει: πολύ μικρό αυγό.

bρουστημνιά, η. Π.: «στήθος ανθρώπου και ζώου» **προστήμιον* > *προ* + *στῆμα*. –Η Π. στηρίζεται στην παραπομπή του Τζιτζιλή, ο οποίος στην εργασία τους για το ιδίωμα της ορεινής Πιερίας (σ. 33), αναφέρει ως «γλώσσα» του Ησυχίου την ανύπαρκτη **στήμιον*, ενώ ο Ησύχιος έχει: *στήνιον· στῆθος* (LSJ). Αλλά και η λ. *στῆμα* (Πολυδεύκης, Ησύχιος = LSJ) σημαίνει τον στήμονα του άνθους. Πάντως η λ., όσο ξέρω, δεν λέγεται στο Βελβεντό. Είναι της Πιερίας (Παπαδοπούλου-Τζιτζιλή, σ. 10) και σχηματίστηκε, κατά τη γνώμη μου, αναλογικά από τη λ. *μπροστά*, *μπροστινός* και την κατάλ. *-μιά*, κατά την κοινή: *νεφραμιά* (*ΕΛ*). Η συλλαβή: *-στη-*, αντί *-στα-* είναι από επίδραση της λ. *στῆθος* ή κατά το: *μπροστινός*.

γιν'τούδ', το. –Και αυτή η λ. δεν είναι του βελβεντινού ιδιώματος. Στο Βελβεντό το νεογέννητο το λέμε: *γίν'τσιάρ'κου* (Μπ. 29 = *γεννησιάρικος*, Α. Κακούλη-Τζινίκου, σ. 222). Η Π. ετυμολογεί: *γεννητός* (χωρίς να αναφέρει την κατάληξη *-ούδι*), αλλά η λ. σώζεται στην κοινή Νεοελληνική στη λ. *νεογέννητος*.

γραμματ'κός, ο. Π.: «γραμματέας» < αρχ. *γραμματικός*. –Η λ. είναι κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.), συνηθισμένη στα δημοτικά μας τραγούδια.

dήρα, η. Π.: «πέρασμα σε χωράφι» < αρχ. *ἄνδηρον*, διαλεκτ. *ἄντηρας*. –(πρβλ. όμως και το ομώνυμο *dίρα* «τορός», σλαβ. dira). –Η λ. αυτή, σπάνια σήμερα, σημαίνει ακριβώς: πέρασμα γιδοπροβάτων ή άλλων μικρών ζώων, ανάμεσα από πυκνούς θάμνους. Το πέρασμα σε χωράφι λέγεται, όπως θα δούμε, «*πουριά*». Η ετυμολογία της λ. πάντως από την αρχ. *ἄνδηρον* ή τη

νεοελληνική διαλεκτ. *άντηρας* δεν πείθει, διότι 1. *ἄνδηρον* σημαίνει: ύψωμα, ανάχωμα σε όχθη (ποταμού) (στο *Λ. Πρ.* επίπεδη στέγη) και 2. από το *άντηρας* δεν μπορεί να προέλθει τύπος *dήρα*!. Όσο για τη σλαβικής αρχής *dίρα*, η ερμηνεία: «τορός» είναι ακατανόητη. Στην αρχ. ελλ. *τορός* σημαίνει: οξύς, διαπεραστικός (απ' όπου η κοινή: *ντόρος* = θόρυβος, φασαρία, Θαβώρης 1969, σ. 75). Ίσως εννοεί το βελβεντινό: *τουρός* = ίχνος, κοινώς: *ντορός* (*ΕΛ* = αγν. ετύμου), διότι dira σε σλαβικές γλώσσες σημαίνει τρύπα (προφανώς ζώων), βουλγ. dirja = ίχνος.

dώνgους, ο. Π.: «είδος κόκκινου επιτραπέζιου σταφυλιού με μυτερές ρώγες» < αρχ. *ἀετώνυχον*. –(στην εισαγωγή, σ. 240, συνδέει τη λ. με τους τύπους: *αϊτώνgου* και *αϊτῶν'* της Πιερίας και: *μαυραϊτόν'κου* της Θάσου). –i. Η λ. *ἀετώνυχον*, το, είναι μτγν. και όχι αρχ. (Διοσκουρίδης, Ησύχ.: *ἀετόνυχες·* = LSJ) και σημαίνει το φυτό: *λιθόσπερμον* (Διοσκ. III, 141: *λιθόσπερμον· οἱ δέ ἀετώνυχον ... φύλλα ἔχει ὅμοια ἐλαίας ... σπέρμα λιθῶδες ... ὀρόβῳ μικρῷ ἴσον* ... Ησύχ. *ἀετόνυχες· βοτάνη*). ii. Στο *ΙΛΝΕ*, που δεν είδε η Π., καταχωρούνται δυο λήμματα: I. *ἀετωνύχι, τό* («ἐκ τοῦ *ἀετός* καί *νύχι*») με τις εξής σημασίες: 1. ὁ ὄνυξ τοῦ ἀετοῦ (αλλά μόνο σε ένα δημ. τραγ.), 2. είδος σταφυλής οψίμου (του Βελβεντού είναι πρωιμότατο) και μαρτυρείται σε όλη σχεδόν την Ελλάδα (βόρ. ιδιώμ. *αϊτουνύχ'*), και 3. ο καρπός της ελαίας (στην Κρήτη)., και II. *ἀετώνυχος*, ο, («ἐκ τοῦ μετγν. *ἀετώνυχον*, το» = το φυτό: *λιθόσπερμον*) και με τις σημασίες: στη Χίο: *ἀετώνυχος*, ο = το φυτό γναφάλιον το άγριον, στην Κύπρο: *ατώνυκον*, το = είδος σταφυλής, και στην Κρήτη: *ατώνυχας, αχτώνυχας* = ο καρπός της ελαίας. (Πρβλ. Βυζ.: *ἀετονύχι* (είδος σταφυλιού).

Η Π. παραπέμπει στον Ανδριώτη (*Lex.*) ο οποίος έχει μόνο το λ. *ἀετώνυχον*, το = μεταγν. *λιθόσπερμον*, όπου σημειώνει τους τύπους και τις σημασίες του *ΙΛΝΕ*. Είναι μάλιστα περίεργο που δεν σημείωσε και τον τύπο της Ίμβρου: *ἀχ'τόν'χου*: είδος σταφυλιού με ρώγες μυτερές και κυρτές (Ανδριώτης 1955, 227).

Εδώ, ως προς τη σημασία: είδος σταφυλής και: ο καρπός της ελιάς υπάρχει μια αντίφαση. Το *ΙΛΝΕ* ετυμολογεί τους τύπους του λήμματος *ἀετωνύχι* «εκ του *ἀετός* και *νύχι*», ενώ του λήμματος *ἀετώνυχος, ο* «εκ του μεταγν. *ἀετώνυχον, τό*», που δέχεται και ο Ανδριώτης, μολονότι ο συντάκτης τους θεωρεί συνώνυμους. Στο μτγν. *ἀετώνυχον* = το φυτό *λιθόσπερμον*, ανάγει τώρα τους τύπους του Βελβεντού, της Πιερίας και της Θάσου και η Π.

Είναι φανερό όμως ότι η σημασία της μτγν. λ. «βοτάνη», φυτό, διατηρήθηκε μόνο στον τύπο: *ἀετώνυχος, ὁ*, της Χίου: = το φυτό γναφάλιον το άγριον. Όσο για τον τύπο του Βελβεντού, αν όχι και της Πιερίας, υποπτεύομαι ότι πιθανόν να είναι αντιδάνειο από τουρκικό ιδίωμα της

περιοχής των, πάντως από τύπο: *αετώνυχο* (της Πιερίας) και *αετώνυχος* (του Βελβεντού).

θιρμάρ', το. Π. «το *γιούμ'*, όπου ζέσταναν νερό για το πλύσιμο των ρούχων» < μεσν. *θερμάριον*. –Η λ. είναι της Πιερίας και λέγεται και σε άλλα μέρη (Κοζάνη, Βέροια κλπ.), όχι όμως στο Βελβεντό, όπου, όπως ερμηνεύει και η ίδια, λέμε: *γκιούμ'* (ή: *κανάτα, σβάνα* κλπ.).

Το ζεστό νερό το λέμε: *θιρμός* (μεσν. *Προδρ.* III, 157). Για τη μεσν. όμως λ. δεν παραπέμπει πουθενά (και δεν υπάρχει παραπομπή ούτε και στην εργασία για την Πιερία [σ. 12]).

ένdιμα, το. Π.: «το εσωτερικό περίβλημα του κάστανου» < αρχ. *ἔνδυμα* (στα χωριά της Πιερίας, λέγει, = *νdύμα*). –Και οι δυο τύποι είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής (*ΕΛ*, όπου *ντύμα* = επένδυση, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.). Την ειδική σημασία, που δεν είναι αρχαία, δεν την άκουσα στο Βελβεντό.

θύρα, η. Π.: «το κενό ανάμεσα στα δόντια του ξυλόχτενου». Η λ. *ξυλόχτενου* (= *ξ'λόχτινου*), που δεν ερμηνεύεται, είναι: το χτένι του αργαλειού). (Στο Βελβεντό μου είπαν και τη σημασία: «το κενό που δημιουργείται όταν «*πατούμι τ'ς πατήθρις*», οι οποίες ανοιγοκλείνουν εναλλάξ στον αργαλειό) < αρχ. *θύρα*. –Νομίζω ότι οι σημασίες αυτές είναι νεώτερες, από μεταφορά, αφού δεν μαρτυρούνται στην αρχαία Ελληνική. Ωστόσο η λέξη δεν είναι πλέον αρχαϊσμός, γιατί σήμερα η λέξη, λόγιας προελεύσεως, θεωρείται κοινή (*θύρα* στα γήπεδα κλπ. *ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

ιξός, ο. Π.: «παράσιτο που βγαίνει στις καστανιές» < αρχ. *ἰξός*. –1. ως παράσιτος φυτικός οργανισμός δεν βγαίνει μόνο στις καστανιές, αλλά και σε άλλα δέντρα. 2. Η λ. είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

ιφταΐ'κους. Π.: «για ζώο εφτά ετών» < αρχ. *ἑπταετής*. –Αντί: *εφτά* + *-ίτικος*, βλ. *εφτά-ζυμος - εφταζυμ-ίτικος - φταζ'μίτ'κους*, *εφταμην-ίτικος* κλπ. Πρβλ. *δυότ'κους*, ανωτέρω, σ. 54.

καλαμίδ', το. Π.: «βέργα πίσω από το χτένι που κρατά το στημόνι τεντωμένο» < μεσν. *καλαμίδιν*, υποκορ. του αρχ. *καλάμη*. –Στο Βελβεντό πιο συνηθισμένη είναι η λ. στον πληθ. τα *καλαμίδγια* = τα πόδια (μεταφορικά), με μειωτική σημασία!: *δα σί τσακίσου τα καλαμίδγια*! (οργισμένη απειλή!).

Στα λεξικά με τη σημασία: αλιευτικό καλάμι· η λ. θεωρείται κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.). Τη σημασία ως όργανο του αργαλειού την έχει ο Βυζ., ο οποίος γράφει: «...ἐργ. ὑφαντ. τὸ ὁποῖον διαχωρίζει τὰ νήματα τοῦ στημονιοῦ πρὶν περάσουν ἀπὸ τὸ μιτάρι». Στο λεξικό Κρ. (*Μεσν.*) η λ. (=αλιευτικό καλάμι) ετυμολογείται: από το ουσ. *καλάμιν* και την κατάλ. *-ίδι(ν)*.

Εξίσου πιθανή μου φαίνεται και η παραγωγή από το μτγν. *καλαμίς*,

-ίδος, υποκορ. *καλαμίδι-ον*. Πρβλ. Ησύχιος: *καλαμίς ... καί ὁ ἁλιευτικός κάλαμος*.

κάλλους, το. Π.: «ομορφιά» < αρχ. *κάλλος*. –Η λ. είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*: *μπρος στα κάλλη τ' είν' ο πόνος*, Σταμ.).

κάματους, ο. Π.: «εξάντληση από την πολλή κούραση» < αρχ. *κάματος*. –Και η λ. αυτή είναι κοινή, λόγιας προελεύσεως (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.).

κανdλάd', το. Π.: «τενεκεδένια βάση (της καντήλας για το φιτίλι) < **κανδηλάριον*, υποκοριστικό του αρχαίου *κανδήλη*». –Η λ. *κανδηλάριον* όμως δεν είναι αμάρτυρη. Αναφέρεται στον Du Cange: *ἀργυρᾶ κανδηλάρια*. Πρβλ. και *κανδηλάριος* (Sophocles, Lampe).

κανέστρ', το. Π.: «κάνιστρο» < αρχ. *κάνιστρον*. –Πώς είναι αρχαϊσμός αφού ερμηνεύεται με την αρχαία λέξη; Στο Βελβεντό πάντως λέμε: *κανίστρι* (*κανίστρ'*), λ. κοινή.

κατάλυμα, το. Π.: «κατάλυμα» < μτγν. *κατάλυμα*. –Εδώ δεν χρειάζονται νομίζω σχόλια.

κιραμαρ'γό (αντί *κιραμαργειό*), το. Π.: «κεραμοποιείο» < μεσν. κεραμαρεῖον – αρχαία *κέραμος*. –Η μεσν. λ. παράγεται από τη λ. *κεραμάρης*, η οποία σώζεται σήμερα ως επώνυμο, και όχι κατ' ευθείαν από την αρχ. *κέραμος*. (Βλ. Θαβώρης 1995, σ. 12).

κληρικό, το. Π.: «1) καταγωγή, ρίζα, 2) κληρονομικότητα» < αρχ. *κληρικός*. – Τη λ. δεν την άκουσα στο Βελβεντό. Πρέπει όμως να προέρχεται από τη λόγια γλώσσα, διότι δεν αποβλήθηκε το άτονο *ι* στην κατάλ. *-ικό*, όπως π.χ. στις λλ. *ξιρ'κό* (= ξερικό), *βαρ'κό* (*βαρ-ικό* = χωράφι βαρύ από την υγρασία κλπ. Η λ. *κληρικός* (= ιερωμένος) είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.). Η Μπασέα-Μπεζαντάκου (1994, σ. 267) θεωρεί τη λέξη σημασιολογικό αρχαϊσμό και τεκμηριώνει την άποψή της με παράθεση αρχαίων χωρίων.

κόνdυλους, ο. Π.: «το μάτι, ο κόμπος στο νεαρό κλωνάρι» < αρχ. *κόνδυλος*. – Η αρχ. λ. σημαίνει «εξόγκωμα στα οστά». Η σημασία «κόμπος» στα κλαδιά των δέντρων είναι νεώτερη και προέρχεται μάλλον από την καθαρεύουσα των γεωπόνων: *κόνδυλος*. Στο Βελβεντό, όπως ερμηνεύει και η ίδια, λέμε: *μάτ'*, το. Πρβλ. *κουνdύλ'* = κ. *κονδύλι*, *κοντύλι*.

κουμμάς, ο. Π.: «κομμάτι ξύλινης σκεπής που έχει την ίδια κατεύθυνση». **-κομμάς* (;)· πρβλ. και κομμάτια «small logs»!. –Πρόκειται για όρο των οικοδόμων, όχι πολύ γνωστό στους πολλούς, και σημαίνει: ακανόνιστη σκεπή, «*παράγουν'*» (όχι τετράγωνη), «*κουμουσλούd'κ'*». Η ετυμολογία όμως **κομμάς* κλπ. είναι ακατανόητη. Ίσως πρόκειται για παρανόηση της τουρκ. λ. konma = καταφύγιο.

κρέμασ', η. Π.: «1) το νερό που πέφτει από ύψος, 2) πολύ επικλινές μέρος» < αρχ. *κρέμασις*. –Στο Βελβεντό συνηθισμένη είναι η δεύτερη σημασία.

ἐχ'κρέμαᾶ' του μέρους (απ' όπου φυσικά μπορεί να πέφτει το νερό). Το νερό που πέφτει από ύψος στο Βελβεντό λέγεται: *σουρτάρα*. Η αρχ. λ. που σημαίνει: ανάρτηση, κρέμασμα, στη νεώτερη Ελληνική πήρε τη σημασία: «κατωφερὴς τόπος ἐξ οὗ πίπτει μεθ' ὁρμῆς ὕδωρ» (Δ. Δημ.), «κατωφέρεια, ἀφ' ἧς ρέει ἢ πίπτει ὕδωρ» (*Λ. Πρ.*)., Σταμ.

κρουστάλλ', το. Π.: «ποικιλία άσπρου σταφυλιού» < μτγν. *κρυστάλλιον*. –Τη λέξη έχει ο Μπ. (σ. 8).

Η μτγν. λέξη όμως σημαίνει το φυτό: *φύλλιον* (LSJ = Διοσκ. 4, 70, 69 RV). Το όνομα του σταφυλιού είναι νεώτερη μεταφορά της σημασίας της κοινής λ. *κρουστάλλι* = διαφανής πάγος (υποκορ. της λ. *κρούσταλλο* ή *κρύσταλλο* = αρχ. *ό/ἡ κρύσταλλος*) (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.: βλ. και Du Cange στη λ. *κρούσταλλος*).

λάνgυρους, ο. Π.: «η πρώτη αμετάβραστη ρακή» < Ησυχ. *λάκυρος*. –Σήμερα στο Βελβεντό εννοούν: «*ξιπλύματα απ' τού βαέν'* (ή *βαρέλ'*), *ό,τ'* απουμέν'». Την ετυμολογία: *λάκυρος* του Ησυχίου την έχει ήδη ο Μπ., σ. 105 (λ. *τσίπρου ... λάκυρος· οἶνος στεμφυλίας*). Πρόκειται για παράγωγο από το μετγν. *λακῶ*.

λαθύρ', το. Π.: «1) ορακάς, 2) ο λοβός του ορακά, του φασολιού κλπ.» < μεσν. *λαθύριν* < υποκορ. του αρχ. *λάθυρος*. 1. στο Βελβεντό τον ορακά τον λέμε *μπιζέλια* (*μπιτζέλια*), τα, ενώ τα *λαθύργια* είναι τα άγρια μπιζέλια που φυτρώνουν στα «*στιάργια*» (σιτάρια, βρίζες, κλπ.).

Η λέξη όμως είναι κοινή, όπως και ο τύπος *λαθούρι* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Βυζ., Σταμ., Κρ.).

λουβίδ', το. Π.: «ο λοβός του βίκου κλπ.» < **λοβίδιον*, υποκορ. του αρχ. *λοβός*! –Στο Βελβεντό τα *λουβίδγια* είναι τα φασολάκια, και η λ. *λουβίδι* θεωρείται κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ.: «το στενόμακρον φλούδι, όπου περιέχονται τα όσπρια»). Κοινή θεωρείται επίσης και η λ. *λοβός*, λόγιας προελεύσεως, όπως άλλωστε ερμηνεύει τη *λουβίδ'* η Π., καθώς και το υποκορ. *λουβί* (βλ. τις λ. στο *ΕΛ*).

λυγά, η. (αντί *λυγιά*). Π.: «λυγαριά» < αρχ. *λύγος*!. –Πρόκειται φυσικά για τη μεσαιωνική *λυγέα*, η (Du Cange). Πρβλ. Ευστάθιο Θεσσαλονίκης 824, 37 και Κρ. μεσν. στη λ. *λυγερός*. Η λέξη είναι σήμερα κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.).

μαρτυρία, η. Π.: «συμβουλή» < μεσν. μαρτυρία «άποψη, γνώμη» < αρχ. *μαρτυρία*. –Ήδη η κατάλ. *-ία* φανερώνει λόγια προέλευση (βλ. και Μπ. 30), και η λ., όπως και ο τύπος στη δημοτική: *μαρτυριά*, θεωρείται κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.). Η σημασία «συμβουλή» είναι άγνωστη στο Βελβεντό, όπου με τη φράση: *λίγου για μαρτυργιά* εννοούμε το «πολύ λίγο», π.χ. ψωμί, λάδι, τυρί κλπ. (τόσο όσο να «μαρτυρεί» το είδος!).

μηναίου, το. Π.: «ο μισθός ενός μηνός» < μεσν. *μηναίο* < μτγν. *μηνιαίο*. –Η λ.

με τη σημασία 1. εκκλησιαστικό βιβλίο με τα καθημερινά τροπάρια του μηνός και 2. το μηνιάτικο, είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ. Κρ.).

μόλυμμα, το. Π.: «1) μόλυνση, 2) μτφ. συχαμερός άνθρωπος» < μτγν. *μόλυμμα*. –Η λ. δεν λέγεται στο Βελβεντό. Για την έννοια του μολύνω λέγεται: *(α)κουλνώ* (κολλώ) (Μπ. 49), αλλά γνωστή είναι φυσικά ως κοινή και η λ. *μουλύνου*, *μουλύν'θκιν* κλπ.

μουνόσκουρδου, το. Π.: «σκόρδο με μια σκελίδα». Τη λ. δεν την άκουσα στο Βελβεντό.

νεύρα, η. Π.: «1. το νεύρο, 2. η φλέβα» < αρχ. *νευρά*. –Στο Βελβεντό λέμε τις κοινές: *νεύρου* και *φλέβα*. Η λ. είναι της Πιερίας (απαντά και αλλού) και ο τόνος αναλογικός κατά το: *φλέβα*.

νουχτᾶρ', το. Π. «μικρός γκρεμός, με ρέμα στο βάθος» < **ὀχθάριον*, υποκορ. του αρχ. *ὄχθη*. –Η λ. είναι υποκορ. του *νόχτους* (ανωτέρω, σ. 20) = αρχ. *ὄχθος* και όχι: *όχθη*. (*όχθος* και *όχτος* είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής. Βλ. *νόχτους*).

ξυλουφάης, ο. Π.: «1) εργαλείο ξυλουργών, 2) σαράκι < μεταγν. *ξυλοφάγος*.

Η λ. σαράκι στο Βελβεντό έχει την κοινή μεταφορική έννοια «ενδόμυχος πόνος, θλίψη» (*Λ. Πρ.*, Δ. Δημ., Σταμ., Κρ.), ενώ ο *ξυλοφάγος* λέγεται: *σκληᾶκ'* (*του ξύλου τό 'φαγιν του σκ'ληᾶκ'*). Η λ. *ξυλουφάης* ως εργαλείο των μαραγκών είναι περιορισμένης χρήσεως. Το αρχ. β΄ συνθ. *-φάγος* στη νέα Ελληνική μεταπλάστηκε κατά τα σε *-ης* και από: *-φάγης*, με αποβολή του μεσοφωνηεντικού γ, έγινε: *-φάης*. Από την έννοια τέτοιων ονομάτων, όπως: *μουναχουφάης*, *χαραμουφάης*, *ξυλουφάης*, *συκουφάης*, κ.ά. προήλθε η κατάλ. *-(ι)άης* σε ορισμένα ιδιώματα της Δ. Μακεδονίας (Κοζάνη, Βελβεντό κλπ.). Η αρχ. λ. ως κοινή στο *Λ. Πρ.* και στο *ΕΛ*, λ. *-φάγος*.

ξιφύλλ', το. Π.: «το τρυφερό φύλλο του πουρναριού που δεν έχει ακόμα αγκάθια» < μεταγν. *ὀξύφυλλος*, *-ον*. –Φυσικά από: **ὀξυφύλλι-ον*.

Η μετγν. λ. όμως σημαίνει: φυτό ή δέντρο του οποίου τα φύλλα απολήγουν σε οξέα άκρα (LSJ). Ο Διοσκουρίδης, που αναφέρει τη λ., έχει: *φύλλα θρίδακι τῷ ὀξυφύλλω παραπλήσια* (Διοσκ. III, 23). *Θρίδαξ* είναι το μαρούλι, επομένως δεν είναι δυνατόν, νομίζω, τα πολύ μικρά φύλλα του πουρναριού, που μόλις «εκ-φύονται», να ονομαστούν *οξύφυλλα*. Πιθανότερη μου φαίνεται η παραγωγή από το: *ξε-* και *φύλλα*: *ξε-φύλλι*, όπως: *τρία* + *φύλλα*: *τρι-φύλλι*.

όργους, ο. Π.: «λωρίδα χωραφιού - όργωμα» < αρχ. ἔργον. –Η λ. θεωρείται κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.) και έχει και τις σημασίες: τμήμα οργωμένου αγρού (έτσι στο Βελβεντό), καλλιέργεια αγρού ή αμπελώνος ή και άλλη εργασία (κλώσιμον κλπ.) (*Λ. Πρ.*), κ.ά. Η Π. σημειώνει την άποψη του Συμεωνίδη ότι η λ. παράγεται από το *οργώ* - *οργώνω*. Οπωσδήποτε υπάρ-

χει επίδραση του *οργώνω* (από: αρχ. *ὀργ-άω*, ενώ στο *ΕΛ* **ἐργ-άνω*).

όρους, ο. Π.: «όριο» < αρχ. *ὅρος*. –Στο Βελβεντό λέγεται: *σύνουρου*.

πάκια, τα (Π.: *πάκα*!). «τα δυο κόκαλα στο διάφραγμα» < μεσν. *ἀπάκιον*. – (ποια *κόκαλα* και ποιο *διάφραγμα*;). Η μεσν. λ. κατά τον Du Cange σημαίνει: *αἱ σάρκες αἱ περικείμεναι τοῦ νεφροῦ, τά λεγόμενα ἀπάκια, τούτους τούς ῥαχίτας μύας ὀνομάζει ἡ κοινή ἀπάκια*, (πρβλ. *ψόαι, ψοιαί*). Πρβλ. Κρ. *Μεσν.*: τα ψαχνά μέρη του σώματος γύρω από τα νεφρά (!όπου και η ετυμολογία από το: *ἀλωπέκιον*).

παρασούμ', το. Π.: «παρατσούκλι» < αρχ. *παράσημος*. –(εννοεί ασφαλώς: **παρασήμ-ιον*). *Παράσημος* όμως σημαίνει: ο σημαδεμένος, ο παραχαραγμένος, ο κίβδηλος (LSI, πρβλ. Du Cange: *παράσιμος ... κολοβός*).

Στην Ήπειρο: *παρασήμαδος* σημαίνει: αυτός που έχει φυσικό ελάττωμα (Μπόγκας 1964, σ. 294) και στο Βελβεντό: *πουσήμαδου* λέγεται για τα «παλιόπαιδα». Άλλωστε από: *παρασήμι-ον* θα είχαμε: **παρασήμ'*!. Πρόκειται για το υποκορ. της λ. *παρασούσουμος* (*παρα* + *σουσούμι*). Η λ. *σουσούμι* είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.). Στο *ΕΛ*: μεσν. *σουσούμιν*, αρχ. *συσ-σήμιον*, υποκορ. της *σύσ-σημον* = συνθηματικό σημείο. *Σουσούμι* σημαίνει σήμερα: χαρακτηριστικό του προσώπου, όψις, μορφή κλπ. (Δ. Δημ., παρωνύμιον), και στο Βελβεντό έγινε κανονικά: *σούμ'* (Μπ. 103) (*σ'σούμ'*: με αποβολή του άτονου *ου*. Πρβλ. τη φράση: *σούμ' κι παρασούμ'*. Ήδη στη Θάσο: *παρασουσούμ'* = παρατσούκλι (Τομπαΐδης, 68). Πρβλ. και *σησάμι-σ'σάμ'*.

παραστάτ'ς, ο. Π.: «ο παραστάτης της πόρτας» < αρχ. *παραστάτης* (!). –Η λ. ως κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Κρ.) έχει κυρίως την αρχ. σημασία: φρουρός, συμπαραστάτης κλπ. Ο Σταμ. αναφέρει ως νεώτερη τη σημασία: «δύο ἑκατέρωθεν τῆς στείρας ὀρθά ξύλα (ναυτ. ὅρος)».

Ο Βυζ. (σ. 305) μας οδηγεί στη σωστή ετυμολογία. Γράφει «θύρας ξύλον, παραστάς, -άδος». Πράγματι, η αρχ. λ. *παραστάς* σημαίνει: τα εκατέρωθεν της θύρας ορθά ξύλα (Δ. Δημ.), τετραγωνική δοκός ή τοίχος παρά το άνοιγμα της θύρας, παραθύρου κλπ. κοιν. παραστάτης, ξυλοστάτης (*Λ. Πρ.*). Πρόκειται επομένως για νεώτερη αντικατάσταση της αρχ. λ. *παραστάς, -άδος* με την επίσης αρχ. λ. *παραστάτης*.

πασπάλ', η. Η Π. γράφει: 1. λεπτό αλεύρι, 2. ψηλό (sic) και αραιό χιόνι < αρχ. *πασπάλη*. –Η λ. αυτή όμως, με τη σημασία: λεπτό αλεύρι είναι σήμερα κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ., πρβλ. και *ΕΛ*: *πάσπαλα, πασπαλίζω*).

πιδάριου, το. Η Π. ετυμολογεί: «μικρό παιδί» < μεσν. *παιδάριο* < αρχ. *παιδάριον*. –Τα αρχ. ουσ. όμως σε *-ιον* έγιναν νωρίς *-ιν* –νεοελλ. *-ι* και επομένως στο ιδίωμα θα ήταν **πιδάρ'* (**παιδάρι*!). Η κατάλ. *-ϊου* (= *-ιον*) μαρτυρεί νεώτερη λόγια επίδραση και η λ. ως τέτοια είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ.*

Πρ., Σταμ.). Όπως όλες οι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής, έτσι και αυτή στο Βελβεντό είναι γνωστή, αλλά για το μικρό παιδί χρησιμοποιούμε περισσότερο τις λέξεις: *πιδαρέλλ'*, *πιδόπ'λου*, *πιδαρόπ'λου*.

πιλικάνους, ο. Η Π. ερμηνεύει: «ο τεχνίτης που πελεκά τις πέτρες» και ετυμολογεί: αρχ. *πελεκάς*, *πελεκάν*. –Στο Βελβεντό είναι γνωστή μόνο η κοινή λ. πελεκάνος για τον πελαργό (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

Η σημασία: αυτός που πελεκά (πέτρες, ξύλα κλπ.) έχει περιορισμένη χρήση στο Βελβεντό. Η λ. είναι του γειτονικού χωριού Καταφύγι (Καταφύ) = υλοτόμος και: δρυοκολάπτης, (Γ. Κρήτου, 1984, σ. 321, πρβλ. και τα Λεξικά: Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ. = 1. πελαργός, 2. δρυοκολάπτης, και 3. ξυλουργός). Οι σημασίες 2 και 3 είναι από νεώτερη λ. που σχηματίστηκε από το ρ. *πελεκώ* και την κατάληξη: *-άνος*, κατά το *πελεκ-άνος*.

πιρόν, το. «το πιρούνι». –Στο Βελβεντό, εκτός από την κοινή σήμερα *πιρούν'*, παλαιότερα έλεγαν: *βίλα*, η. Ο τύπος *πιρόν'* είναι άλλης περιοχής (Πιερίας).

'πιστόβαρου, το. (ορθότερα: *π'στόβαρου*). Η Π. ερμηνεύει: «φορτίο στο πίσω μέρος του σαμαριού» < μτγν. *οπισθοβαρής*. –Η σωστή σημασία είναι: χαρακτηρισμός σαμαριού που έχει το βάρος του στο πίσω μέρος, με αποτέλεσμα να μην «κάθεται» καλά στη ράχη του ζώου και να σηκώνεται από μπρος. Πρόκειται για τεχνικό όρο των σαμαράδων (που άρχισαν να εκλείπουν). Η ετυμολογία από το: *οπισθοβαρής* είναι λάθος, διότι το ουδ. *οπισθοβαρές* δεν μπορεί να γίνει: *οπισθόβαρον*. Ο όρος προέρχεται από λόγιο επίθ. *οπισθόβαρος* (πρβλ. *πισώβαρος*, *ανισόβαρος*, *μπροστόβαρος* Δ. Δημ., Κουρμούλης 1967, σ. 503, *Λ. Πρ.*). Αντίθ. *μπρουστόβαρου*.

πληθώρα, η. Η λ. είναι κοινή, λόγιας προελεύσεως (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

πουδανάρ', το. Η Π.: «το σκέλος του σώβρακου». –Αυτό όμως στο Βελβεντό λέγεται: *βρακουπόδ'*, ενώ *πουδανάρ'* λέμε τον μηρό: *τσάκουσέ τουν απ' τού πουδανάρ'*. Η σημασία αυτή όμως πρέπει να προήλθε από την πρώτη, δηλ. σκέλος. Στα Γρεβενά η λ. σημαίνει: μέρος υφάσματος που καλύπτει το πόδι (Παπαϊωάννου 1976, σ. 105) και στο Καταφύγι (Πιερίων) *πουδουνάρ'* = σκέλος πανταλονιού ή σώβρακου (Κρήτος 1984, σ. 340). Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *ποδεών*. – (= τα άκρα του δέρματος των ζώων: LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*), αλλά η ετυμολογία αυτή είναι ελλιπής. Από το αρσενικό ουσ. *ποδεών* δεν μπορεί να προέλθει ουδ. *πουδανάρ'* παρά μόνο με την κατάλ. *-άριον -άρι* (ο *ποδεών - ποδ-ώνας* - το *ποδεων-άριον* το *ποδων-άρι - ποδ-ανάρι*, πρβλ. *πουδουνάρ'* του Καταφυγίου). Για τον τύπο: *ποδεων-άριον* πρβλ. *λεγεών - λεγεωνάριος*. Επειδή όμως το *-εω* (βορ. ιδ. *-ιώ*) δεν είναι εύκολο να γίνει *-ω*, ίσως ο σχηματισμός να οφείλεται σε αναλογία: *ποδο-* + καταλ. *-(ν)άρι*, πρβλ. μακρύς -

μακρυ-νάρι (από *μακριν-ός*), πρβλ. και ρ. *ποδ-ένω*, διότι τα σώβρακα του παλαιού καιρού που είχαν μακριά σκέλη τα έδεναν στον αστράγαλο.

πουδισιά, η. Π.: «τα παπούτσια». –Όχι ακριβώς. Τη λ. την έχει ήδη ο Μπ. (σ. 30): *πουδισκιά*. Στο Βελβεντό *πουδισιά* ήταν το ζεύγος των τσαρουχιών: *μνιά πουδισιά τσαρούχια*. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *ὑπόδησις*, από τον τύπο αυτόν όμως θα είχαμε στο ιδίωμα: **πόδησ̂*! (υπόδηση). Ο Du Cange στη λ. *πόδημα* έχει και: *ποδήσια* ή *ποδηχιά* (= *ὑποδήσια*, ή αντί: *Ὑποδησία*, απ' όπου: *'ποδησιά* και: *ποδεσιά*, πρβλ. και Du Cange λ. *ὑποδήσια*), βλ. επίσης Δ. Δημ., και *Λ. Πρ.* στις λέξεις: *ποδένω* και *ποδεσιά*.

πουλιτεία, η. Π.: «πόλη» < αρχ. *πολιτεία*. –Και μόνο η κατάλ. *-εία*, αντί *-ειά* δείχνει ότι η λ. είναι λόγιας προελεύσεως. Πρόκειται για την κοινή: *πολιτεία* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.). Στο Βελβεντό έχει κυρίως τη σημασία: μεγάλη πόλη: *τι λέει η πουλιτεία*;

πουριά, η. Π.: «πέρασμα σε χωράφι». –Η σωστή ερμηνεία είναι: το μέρος του χωραφιού, όπου υπάρχει πρόχειρη είσοδος. Αυτή φράζεται συνήθως με «*τζύγρες*» (= βατομουριές ή άλλους βάτους με αγκάθια, π.χ. «*παλιούρια*»). Συνεκδοχικά σημαίνει έπειτα και το ίδιο το φράξιμο: *παραμέρ'σι ν bουριά να πιράσουμι*.

Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *πορεία*. –Η αρχ. λ. όμως, που είναι και κοινή, λόγιας προελεύσεως (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.) σημαίνει κυρίως: περπάτημα, βάδισμα. Σημαίνει βέβαια και: «διάβασις, οδός, ταξίδι ή διάβασις θαλασσίου πόρου» (LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου), αλλά είναι απίθανο η μετάβαση από μια χώρα σε άλλη να μεταπέσει στη σημασία: μικρό πέρασμα σε χωράφι. Πιθανότερη μου φαίνεται η παραγωγή από τη λ. *πόρος* (= πέρασμα. Η λ. είναι γνωστή και στο ιδίωμα: πέρασμα σε ποτάμι: *πόρους, ο*) και την κατάλ. *-ιά*, πρβλ. *λύγος - λυγέα-ιά, μέρος - μεριά, τόπος - κακο-το-πιά* κλπ. Η λ. πάντως θεωρείται κοινή: *πορ(ε)ιά* = *πόρος* (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

πρήσμα, το. Η λ. είναι κοινή (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Βυζ.), *τι πρήσμα είναι αυτό που έχεις*; (*Λ. Πρ.*).

προυζ̂'μάρ', το. «το προζύμι που το ζυμώνουν πρώτα με λίγο αλεύρι μέχρι να φουσκώσει, για να προσθέσουν μετά και το υπόλοιπο». –Η Π. ετυμολογεί: *-προ* + **ζυμάριον*! Θεωρεί τον τύπο: *ζυμάριον* υποθετικό, ακολουθώντας τον Ανδριώτη (*ΕΛ*, στη λ. *ζυμάρι*) επειδή δεν μαρτυρείται, παρά μόνο το μεσν. *ζυμάριν*. Φυσικά αυτή η λ. και η νεοελλ., που η Π. δεν την αναφέρει, προέρχονται από το υποκορ. *ζυμ-άριον* της αρχ. λ. *ζύμη*. Υπάρχει όμως και η πανελλήνια επίσης λ. *προζύμι*, το (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.) = βόρ. ιδ.: *προυζύμ̂'*. Ο τύπος: *προυζ̂'μάρ̂*, που δεν είναι του ιδιώματος Βελβεντού, σχηματίστηκε είτε από το *προζύμι* + *-άρι(ον)*, όπως από τη: *ζύμη* το *ζυμάρι*, είτε και από συμφυρμό: *προζύμι* + *ζυμ-άρι*. Και οι δυο

λέξεις πάντως είναι κοινές.

προυμύθ'χια, η. Η Π. ερμηνεύει: «συμβουλή» και ετυμολογεί: μτγν. *προμύθιον*, γι' αυτό ορθογραφεί τη λ. με *υ*. Δεν υπάρχει όμως λ. στην αρχ. Ελλ. **προμύθια, ἡ*. Έπειτα: *προμύθιον* στην αρχ. Ελλ. σημαίνει: εισαγωγή μύθου (αντίθ. *ἐπι-μύθιον*). Στο Βελβεντό λέμε *προυμήθ'κια* (Μπ. 29), με *η*, που είναι η κοινή: *προμήθεια, η* (από το *προμηθεύω - προυμηθεύου*) και σημαίνει: φροντίδα, εφόδια, ετοιμασία εφοδίων, κυρίως τροφών: *έκαμιν προυμήθκια* = προμηθεύτηκε τα απαραίτητα εφόδια, τρόφιμα. Έπειτα, από την έννοια της φροντίδας: *ἔχ καλή προυμήθκια* = φροντίζει, ίσως προήλθε και η έννοια της συμβουλής, και *προυμηθεύου* = συμβουλεύω, που δεν τις γνωρίζω ως βελβεντινές λέξεις.

προυτόγαλα, το. –Η λ. είναι ποιμενικός όρος γνωστός μόνο στους κτηνοτρόφους· Π. «το πρώτο γάλα μετά τη γέννα». –Αυτό στο Βελβεντό το λέμε: *κουλιάστρα*, που είναι η κοινή: *κολάστρα* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ. *πρωτόγαλα* [η άλλ. *κολόστρα*], βλ. και: LSJ στη λ. *πρωτόγαλα*: colostra, Gloss, Du Cange λ. *πρωτόγαλον*).

προυτουῦπν', το. «ο πρώτος ύπνος < μεσν. *πρωτοῦπνιον*» (Π.). –Η λ. είναι κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ. Ο Ανδριώτης στο *ΕΛ* δεν καταχωρεί σύνθετες λέξεις).

σκέπ', η. Η Π. ερμηνεύει με την ίδια λέξη: «η σκέπη που τυλίγει τα εντόσθια του ζώου». –Φυσικά η λέξη είναι κοινή και πιο σωστή είναι η ερμηνεία των λεξικών: *ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ. = μεμβράνη, πλακούς, πάχος, μπόλια, τσίπα, επίπλοος. Ο Βυζ. στη λ. *σκεπή* γράφει: το πάχος οπού σκεπάζει τα έντερα. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *σκέπη*, η οποία όμως δεν έχει τη σημερινή αυτή σημασία της τσίπας των εντέρων των ζώων.

σκλήθρους, ο. Π.: «δέντρο που φυτρώνει κοντά στα ποτάμια» < μτγν. *κλήθρος*. –Η λ. θεωρείται κοινή (*ΕΛ* = *σκλήθρα*, Δ. Δημ. και *Λ. Πρ.* = *σκλέθρος* και *σκλήθρος*, Σταμ., Κρ.).

σκουτίδγια, τα. Π.: «σκοτεινιά, σκοτάδι» < **σκοτίδιον*, υποκορ. του αρχ. *σκότος*. –Στο Βελβεντό συνηθίζεται στη φράση: *σκουτίδγια πίσσα* = κατασκότεινα, για την οποία βλ. Θαβώρης, 1966, 272, όπου και η ετυμολογία: *σκοτίδιον*, υποκορ. του αρχ. *σκότος*. Ο πληθ. *σκουτίδγια*, αντί του ενικού, κατά το *σκοτεινά*, και η λ. *σκοτίδι*, όπως και η *σκότος*, το, θεωρείται κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

σπάργανου, το. Η Π. ερμηνεύει με την ίδια λέξη!. «σπάργανο» < αρχ. *σπάργανον*. –Φυσικά η λ. είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

στριφτάρ', το. Π.: «κάνουλα βρύσης» < μεσν. *στρεπτάριον*. –Η μεσν. όμως λέξη (Du Cange = Παυλ. Αιγινήτης, 7 αι. μ.Χ.) σημαίνει: στριμμένο νήμα του ξαντού (*ξαντό* = νήματα λινού υφάσματος για κουρέλια και επιθέματα σε τραύματα). Η βελβεντινή λ. είναι: το *στριφτάρι* της νέας Ελληνικής με

τη σημασία: στροφεύς διαφόρων οργάνων (π.χ. μουσικών, βρύσης κλπ.). Σχηματίστηκε από το *στρέφω* και την κατάλ. *-άριον-*, *-άρι*, όπως και το μεσν. *στρεπτάριον*, και θεωρείται κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

στρώσ', η. Η Π. ερμηνεύει και πάλι με την ίδια λέξη! η στρώση γενικά < αρχ. *στρῶσις*. –Φυσικά η λ. είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ. = *στρώσιμον*).

σύβρασ', η. Π.: «είδος πασχαλινού φαγητού...» και ετυμολογεί από το αρχ. ρ. *συμβράζω*, επειδή δεν σώζεται ουσ. **σύμβρασις*· ούτε όμως και **συμβράζω*. Ο Σκαρλάτος Βυζ. (σ. 453) γράφει: *Σίβρασις* (προφ. κοιν. *σύβρασι*) (καλή λέξις μ' όλον ότι δεν σώζεται εις τα συγγράμματα των αρχαίων). –Ο αρχ. τύπος του ρ. είναι: *συμβράσσομαι*, (Γαληνός, 2 αι. μ.Χ.), απ' όπου όμως, όπως από το αρχ. *βράσσω* και το μτγν. *βράζω* προήλθε το μτγν. *βράσις, (ή)*, έτσι θα μπορούσε να σχηματισθεί και ουσ. **σύμ-βρασις*. Ο Βυζ. ερμηνεύει: *συνέψημα*. Στο Βελβεντό η *σύβρασ'* είναι είδος φρικασέ (βράζουν μαζί τα εντόσθια του αρνιού με μαρούλια και κρεμμυδάκια φρέσκα και τα αβγοκόβουν με το ζουμί του αρνιού που ψήνουν στον φούρνο). Στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης (Χαλάστρα) η *σύβραση* είναι διαφορετικό φαγητό από του Βελβεντού.

συδρουμή, η. Π.: «παρακίνηση, παρότρυνση» < αρχ. συνδρομή. –Στο Βελβεντό πιο γνωστή είναι η σημασία: βοήθεια, ενίσχυση, αρωγή (απ' όπου και η σημασία: παρακίνηση), όπως και ρ. *συδρουμώ* (από το λόγιο *συν-έδραμον*, αόρ. του *συν-τρέχω*): *συδρόμα κι συ* = βοήθησε, βάλε και συ ένα χέρι. Η λ. συνδρομή, λόγιας προελεύσεως, θεωρείται κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*: «η αστυνομία με την συνδρομήν των διαβατών επέτυχε να συλλάβη τους δράστας», Σταμ., Κρ., Βυζ.: συντρέχω, βοηθώ).

Η σημασία: βοήθεια δεν υπάρχει στην αρχ. λ. *συνδρομή*, είναι όμως ήδη μεσαιωνική (πρβλ. επιγραφές σε παλαιούς ναούς: *...διά συνδρομῆς καὶ ἐξόδων...*).

συναγώι, το. Π.: «1. συναγωνισμός, ανταγωνισμός, 2. εντατική εργασία» < μεταγν. *συναγώγιον* «συναγωγή». –Η Π. πιθανώς εννοεί την συνάθροιση (Συναγωγή των Εβραίων) που λέγεται σήμερα: *συναγώγι* (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.), η ιδιωματική σημασία όμως: συναγωνισμός είναι παρετυμολογία από το ρ. *συναγωνίζομαι*, σε συνδυασμό με την οχλαγωγία, την κίνηση πολλών ανθρώπων και τον θόρυβο που πιστεύεται ότι παρατηρούνται στις Συναγωγές των Εβραίων (πρβλ. *χάβρα, η*: η συναγωγή των Εβραίων και: θορυβώδης συγκέντρωσις = *Λ. Πρ.*). Η λ. στο Βελβεντό αναφέρεται κυρίως στη συνάθροιση πολλών σε ορισμένες αγροτικές εργασίες: θερισμός, τρύγος, ξεβοτάνισμα κλπ.

τζέρνιτσα, η. Π.: «φαγώσιμο αγριόχορτο» < μτγν. *σμύρνιον* –διαλ. *τζίρνα*,

ζβερνί. (οι διαλ. τύποι στο *Lex.*, όπου δεν παραπέμπει). –Ο Ανδριώτης όμως δεν έχει τον βελβεντινό τύπο, όπως και τον παράλληλο *ζέρνιτσα*. Η λ. είναι σπάνια στο Βελβεντό (*είνι ένα πράσινου χουρτάρ'· φκιάν ουραία σαλάτα*). Οι βελβεντινές λέξεις: *τζέρνιτσα* και *ζέρνιτσα* προϋποθέτουν αρχική λ. **σμέρν-ι-τσα*, ενώ η επίσης διαλ. *τζίρνα* προϋποθέτει τύπο: *σμύρνα*. Για την τροπή *σμ* σε *τζ* ή *ζ* ούτε λόγος! (όπως και: *σμ* σε *σβ*).

τιλώνιου, το. Π.: «Άδης» < μτγν. *τελώνιον*, μεσν. «δαιμονικό». –Εκτός του ότι η λ. είναι λόγιας αρχής, πρβλ. *πιδάριου*, είναι κοινή και σημαίνει: *ΕΛ*: μυθικό τέρας, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*: κακό πνεύμα ή στοιχειό, δαιμονικό. Στο Βελβεντό: τα *τιλώνια* = παλιόπαιδα (σπάν.).

φιλουριά, η. Π.: «φλαμουριά». < μτγν. *φιλυρέα*. –Η λ., όσο ξέρω, δεν λέγεται στο Βελβεντό.

φ'λιά, η. Π.: «φίλεμα» < αρχ. *φιλία*. –Η αρχ. λ., που είναι σήμερα κοινή δεν είχε τη σημασία: φίλεμα. Η λ. σχηματίστηκε από το νεώτερο κοινό *φιλ-εύω* (*ΕΛ*: *φίλος* + *-εύω*) ή από το *φίλος* + *-ιά*, πρβλ. *απόκοτος - αποκοτιά*, *τόπος - κακο-τοπιά*, *μέρος - μεριά*, *πρώτος* - (πρωτεύω) - *πρωτιά* κλπ., πρβλ. ανωτέρω. σ. 67: *πουριά, η*.

φρίξ', η. Π.: «μεγάλος φόβος, πανικός» < αρχ. *φρίξ*! (αν είναι δυνατόν). –Φυσικά πρόκειται για τη λ. *φρίξη, η* (από: *φρίττω - φρίσσω - έφριξα*), με αποβολή του τελικού άτονου *-η* (= ἰ), πρβλ. *πλήξ'* (πλήξη), *σμίξ'* (σμίξη), *σφίξ'* (σφίξη), *φέξ'* (φέξη) κλπ. (βλ. και Μπ. 37 και 61).

Η Π. παρασύρθηκε από το λάθος του Ανδριώτη (*Lex.*, στο λήμμα *φρίξ, η*, όπου τόσο τη λ. *φρίξη*, όσο και τον τύπο: *φρίξ'* των βορείων ιδιωμάτων Λαγκαδά και Σιάτιστας, παράγει από το αρχ. ουσ. *ἡ φρίξ*. Η λ. αυτή όμως που κλίνεται γεν. *φρικός*, αιτ. *φρίκα* στη νέα Ελληνική θα γινόταν: **η φρίκα*!, όπως από το: *σφήξ, σφηκός* έχουμε *η σφήκα* και από το *θρίξ, τριχός* έχουμε: *η τρίχα*.

φτίλ', το. Π.: «λεπτή τολύπη μαλλιού που βγαίνει από το λανάρι» < **πτίλιον*, υποκορ. του αρχ. *πτίλον*. –Η λ. όμως σώθηκε σήμερα στην κοινή Νεοελληνική ως *φτίλι* και *φιτίλι* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Κρ., Σταμ.) με επίδραση ίσως του τουρκ. fitil (που είναι φυσικά η ίδια η αρχ. λ. ως δάνειο). Πρβλ. και Βυζ.: *φτίλλι*, το άλλως *φυτήλι* και: *φυτήλι*. Η σημασία τολύπη (στο Βελβεντό: *τ'λούπα*, πρβλ. Hatzidakis, *Einl.*, σ. 108: *τουλούπα*) είναι νεώτερη μεταφορική σημασία. (Ο τύπος *πτίλιον* μαρτυρείται = *ΕΛ*, λ. *φιτίλι*).

'φτρίδ', το. Π.: «κλωστή που κρέμεται από το ρούχο» < μτγν. *άπτρίον*. –Η σημασία της λ. πιο σωστά είναι: ξέφτι (υφάσματος, ό,τι κρέμεται, όταν σκιστεί το ρούχο). Από το *άπτρίον* όμως θα είχαμε: *'φτρί* και έτσι έχει ο Βυζ.: *φτρί* (ἡ ἄλλως *κανδηλήθρα* ... ἐκ τοῦ *Ἄπτρί, ἀπτρίον*...). Πρβλ. Du Cange: *ἀπτρήν* ellychnium. Η λ. θα μπορούσε να προέλθει από τύπο **ἀπτρίδιον*, αλλά δεν βοηθάει η σημασία: θρυαλλίς του κανδηλιού, φιτίλι,

φιτρί (*Λ. Πρ.*), κανδηλήθρα (Βυζ.) κλπ. Νομίζω ότι η λ. προέρχεται είτε από το ουσ. φύτρα, η, και την κατάλ. *-ίδι* (*ΕΛ*: *-ίδι*), είτε, το πιθανότερο, από την αρχ. λ. *βοτρύδιον*, υποκορ. της λ. *βότρυς*, όπως ετυμολογεί ο Μπουντώνας (σ. 17 και 23: *φ'τρύδ'* = βοτρύδι), προφανώς μεταφορικά, επειδή τα κομματάκια του υφάσματος των ρούχων, όταν ξεφτίσουν, κρέμονται όπως τα βοτρύδια!. Για την τροπή *β* σε *φ* πρβλ. *βουκέντρι* - *φ'κέντρ'* (Μπ. 17).

χαμουκέρασου, το. Π.: «άγρια φράουλα» < αρχ. *χαμαικέρασος* –(Η Π. παραλείπει να δηλώσει ότι η αρχ. λ. είναι αρσ. *ό*). Η λ. πάντως είναι κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

χάους, το. Π.: «μεγάλο βάθος, βάραθρο» < αρχ. *χάος*. –Η λ. όμως είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Βυζ., Κρ.).

χοιράδ', το. Π.: «γουρουνόπουλο» < **χοιράδιον*, υποκορ. του αρχ. *χοῖρος*. – Η σωστή σημασία είναι: αρσενικό γουρούνι (το θηλ. είναι: *σκρόφα*, η). Αυτό λέγεται και: *καπρί* (*χοιράδ'* και *καπρί* είναι σπάνιες λέξεις).

ψαλίδα, η. Π.: «έντομο με δαγκάνες < αρχ. *ψαλίς*. –Η αρχ. λ. δεν έχει αυτή τη σημασία. Αυτή είναι νεώτερη και οφείλεται στην ομοιότητα με την *ψαλίδα* (μεγάλο ψαλίδι), που είναι λ. κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., Σταμ., Κρ. *Λ. Πρ.*, όπου και: η έλιξ του κλήματος της αμπέλου).

Τη σημασία του εντόμου έχει και ο Βυζ. μαζί με τη σημασία: έλιξ αμπέλου.

ψιφτουμάρτυρας, ο. Π.: «ψευδομάρτυρας» < αρχ. *ψευδομάρτυς*. –Φυσικά η λ. είναι η νεοελληνική κοινή: *ψευτομάρτυρας* (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., -ο Κρ. έχει: *ψευδομάρτυρας*). Τόσο η αρχ. *ψευδο-* όσο και η μεταγεν. *ψευτο-* ως α΄ συνθετικά είναι σήμερα της κοινής Νεοελληνικής (*ΕΛ*, Δ. Δημ. κλπ.).

β) Επίθετα (Π: σ. 251)

άβλαφτους. Είναι η λ. της κοινής Νεοελληνικής *άβλαφτος* (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

άδουτους. Είναι της κοινής Νεοελληνικής *άδοτος* (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.).

αθόλουτους. Είναι η κοινή: *αθόλωτος* (πρβλ. ρ. θολώνω: Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.)

ακάρπιστους. Είναι η κοινή: *ακάρπιστος* (πρβλ. ρ. *καρπίζω*: *ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

ανιλλίπητους. Π.: «αυτός που δεν απουσιάζει, διαρκής» < μτγν. *ανελλιπής*!. – Η λ., όσο ξέρω, δεν συνηθίζεται στο Βελβεντό, αλλά πως είναι δυνατό το: *ανιλλίπητους* που προυποθέτει τύπο **αν-ελλίπητος*, να προέλθει από το αρχ. *αν-ελλιπής*!;

ατήρ'τους. Π.: «αυτός που δεν τον φροντίζει κανένας» < αρχ. *ατήρητος*. –Η αρχ. λ. όμως σημαίνει: απαρατήρητος (Θεμίστιος, 4 αι. μ.Χ.). Στο *ΕΛ* το *τηρώ*, με τη σημασία: βλέπω, είναι μεσαιωνικό. Το επίθ. πάντως σχημα-

τίστηκε από το *τηρώ*, του οποίου η σημασία: βλέπω, προσέχω, όπως το: κοιτάζω, είναι μεταγενέστερη, και από αυτή πήρε και τη σημασία: φροντίζω. Ως λέξη όμως είναι σήμερα κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ.).

βαρύγλουσσους. Π.: «τραυλός» < μεσν. *βαρύγλωσσος*. –Στο Βελβεντό συνηθισμένη είναι η λ. *βραδύγλουσσους*, που είναι η κοινή *βραδύγλωσσος* (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.). Πρόκειται για μεμονωμένο αναλογικό σχηματισμό κατά το: *βαρύ-κοος*, που, αν δεν είναι ακουστικό λάθος, πιθανόν να ειπώθηκε από κάποιον. Έτσι πρέπει να εννοηθεί και το μεσαιωνικό.

ιφταΐτ'κους. Π.: «εφτά ετών (για ζώο) < αρχ. *επταετής*! –Ότι πρόκειται για τον σχηματισμό: *εφτά* + *-ίτικος*, βλ. *δγυότ'κους* (ανωτέρω, σ. 54).

κακόστουμους. Π.: «αυτός που μιλάει άσχημα» < αρχ. *κακόστομος*. –Στο Βελβεντό για τη σημασία αυτή λέμε: *αχρειόστουμους* (Μπ. 29) (ή: *αυτός έχ' βρουμόστουμα*, ή: *έχ' κακό στόμα*).

μιγαλόφυλλους. Π.: «φυτό, με μεγάλα φύλλα» < αρχ. *μεγαλόφυλλος*. –Πρόκειται για λόγια λ., πιθανώς από την ορολογία των γεωπόνων.

Στο ιδίωμα το β΄ συνθ. *-φυλλο*(ς) είναι: *-φ'λλου*, πχ. *πλατανόφ'λλου*, *σκαμνό-φ'λλου*, *τριαντά-φ'λλου*· πρβλ.: *μουσκουστάφ'λου* (Μπ. 10).

μουβόρους. Η Π. ερμηνεύει με την κοινή: *αιμοβόρος*, απ' όπου η επίσης κοινή: *μοβόρος* (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., πρβλ. *ΕΛ*: -αιμο-).

μούκας. Π.: «λιγόλογος» < Ησυχ. *μυκός· άφωνος*. –Το *μυ-κός* είναι λ. ηχομιμητική: αρχ. *μυ-* = *μου-* + *-κός* (το *-κ* είναι συνοδίτης φθόγγος) και είναι η ίδια η μτγν. *μογγός*, αντί *μουγγός*, από ψευδή αποκατάσταση (Μάνεσης, *Λεξ. Δελτ.* ΛΑ΄, 1966-7, 11, 13, 40 κ.εξ.: π.χ. *βονά* (βουνά), *φλοριά* (φλουριά).

Ο τύπος *μουγγός* διατηρήθηκε στην κοινή Νεοελληνική (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.). Για την τροπή: *κ* σε *γγ* (*γκ*) πρβλ.: αρχ. *ἀκίς* > νεοελλ. *αγκίδα*, αρχ. *κινάρα* > νεοελλ. *αγκινάρα* κ.ά. (=*ΕΛ*).

Πρβλ. επίσης και μτγν. *μογι-λάλος*, = *μόγις* (μόλις) *λαλών* και *μογγιλάλος*, όπου η τροπή: *γ* σε *γγ*, από επίδραση της λ. *μογγός* (Psaltes, 1913, 71, Blass - Debrunner, 1961[11], 24). Στο Βελβεντό η αντίστοιχη ηχομιμητική λέξη είναι: *μού-ιας* (= αυτός που κάνει: *μμμμ*!, *μμμμ*! = *μου* + καταλ. *-ιας*).

Η λ. *μούκας* που αναφέρει η Π. προφανώς της Πιερίας, είναι και αυτή ηχομιμητική και σχηματίστηκε, κατά τη γνώμη μου, πάλι από το: *μμμμ* (= *μου-*) και την κατάλ. *-κας*, όπου το *-κ-* είναι συνοδίτης φθόγγος, όπως και στο: *μυ-κ-ός* και όπως από τα ηχομιμητικά *μη* = μέε και *μυ* = μου προήλθαν τα αρχ. ρήματα: *μη-κ-ᾶμαι* και *μυ-κ-ᾶμαι* και από το *γρυ-* τα νεοελλ. *γρυ-κώ*, *α-γρυκώ* κλπ. (Θαβώρης, 1976, 230), πρβλ. και Ησύχιο: *μου-κίζει· σιγῇ μέμφεται τοῖς χείλεσι*. Η κατάλ. *-κας* είναι της κοινής Νεοελληνικής: π.χ. *γιό-κας*, *μπαμπά-κας*, όπως και η κατάλ. *-κα*, π.χ. *μαμά-κα*, *γιαγιά-κα* (ο Χ. Συμεωνίδης, 1975, 403-417, παραθέτει εφτά περιπτώσεις

στη νέα Ελληνική).

Η κατάλ.-*κας* εμφανίζεται ήδη στην πρώϊμη μεσαιωνική εποχή: *υιό-κας, υγιό-κας, γιό-κας* (9 αι. μ.Χ. D. Georgacas, 1982, 265, σημ. 2, πρβλ. και Κρ. μεσν.: *κύρ-κας*), πράγμα που διέφυγε τον Συμεωνίδη. Η ετυμολογία του πάντως από τουρκικό *-κ*, ληκτικό, χωρίς υποκοριστική σημασία, και όχι *-κα*, δεν πείθει. Απίθανη είναι επίσης και η ετυμολογία που αναφέρεται στον Georgacas (*ό.π.*), από τις φράσεις: *υγιός καλός* ή *υγιόν καλόν έχεις* κλπ.

Και οι δυο καταλ. *-κα* και *-κας* λείπουν από το *ΕΛ* του Ανδριώτη. Με την κατάληξη *-κας* στο Βελβεντό έχουμε τις λέξεις: *φκιά-κας* = μυθοπλάστης (από το: *φκία-χνου* = φκιά-νω), *φτί-κας* = με μεγάλα αυτιά (*φτί* = αυτί), *ψέ-κας* = ψεύτης (από θέμα: *ψε-: ψεύτης, ψέμα* κ.τ.ο.) κ.α. Ίσως με επίδραση και του κοινού: *βλά-κας!*

μουνουκέφαλους. Π.: «σκόρδο με κεφάλι χωρίς σκελίδες» < μεταγν. *μονοκέφαλος*. –Ωστόσο το α΄ συνθ. *μονο-* είναι σήμερα κοινό, οπότε όμοιο σύνθετο επίθ. με την έννοια: μόνο ένα κεφάλι (*μονοκέφαλος*), μπορεί να σχηματισθεί ακόμα και τώρα (βλ. *ΕΛ*,: *μονο-* ή *μονοκόμματος, μονόχνωτος* κλπ., σε όλα τα λεξικά της Νεοελληνικής).

ουκνός. Είναι η κοινή *οκνός* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.), βλ. και: *ουκνεύου*.

πινdαῖτ'κους. Π.: (για ζώο) πέντε ετών < αρχ. *πενταετής*. –Φυσικά η λ. σχηματίστηκε από το *πέντε* + *-ίτικος*, βλ. *δγυδ̂τ'κους, ιφταῖτ'κους* (ανωτέρω, σσ. 54, 61)

Για το *πεντά-* αντί: *πεντε-* βλ. *πεντά-μορφος, πεντά-ρφανος*.

πλέτιρους. Π.: «περισσότερος» < πλειότερος (χωρίς να προσδιορίζει τι είναι η λ.). –Πρόκειται για τον συγκριτικό βαθμό του αρχ. επιθ. *πλείων*, αλλά η λ. σήμερα ως *πλειότερος* (και *πιότερος*) είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., Σταμ., Κρ.). Τη λ. *πλέτιρους* έχει ήδη ο Μπ. (σ. 45): «= πλέων».

πρόσκιρους. Π.: «1. πρόχειρος, εύκολος. 2. ανεπτυγμένος σωματικά» < αρχ. *πρόσχερος*. –Η λ. αυτή όμως είναι αμφίβολη γραφή (LSJ-).

Η λ. είναι η μτγν. *πρόσκαιρος* (= προσωρινός), που είναι λ. κοινή και αυτή τη σημασία κυρίως έχει και στο Βελβεντό (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

σαλός. Π.: «ανόητος» < μτγν. *σαλός*. –Η λ. είναι σήμερα κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., πρβλ. *σαλεύω, σάλεμα*: Βυζ.). Τη λ. έχει ο Μπ. (σ. 44), αλλά ως κοινή δεν την καταχωρεί στο Γλωσσάριο.

στριβλός. Π.: «ανάποδος, ιδιότροπος» < αρχ. *στρεβλός*. –Η λ. είναι κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

συνήλικους. Όσο ξέρω δεν λέγεται στο Βελβεντό, όπου χρησιμοποιείται η συνώνυμη: *συνουμήλικους* (= η κοινή: *συνομήλικος*: *ΕΛ*).

φράνdαλους. Π.: «παλαβός, παλαβιάρης» < μτγν. *φάλανθος, φαλαντίας* «φαλακρός». –Σε μένα ως γνωστή σημασία είναι: ακατάστατος, άτσαλος (συνώνυμα: *σβαρνιάης, φλιάστρας*). Για την παραγωγή από την αρχ. *φάλανθος* δεν βοηθάει ούτε η σημασία: φαλακρός, ούτε και οι μορφολογικές αλλοιώσεις: *φα* = *φρα-*, *-νθος* = *-αλος*! Πιθανή ίσως είναι η ετυμολογία από την ιταλ. λ. frangolo = ασταθής, άστατος. Ο τύπος *φράνdαλους* αντί **φράνgαλους* ίσως από αναλογική επίδραση της λ. *σκάνdαλον* που χρησιμοποιείται και ως χαρακτηρισμός ενός άτακτου παιδιού (*είνι ένα σκάνdαλου αυτό!!*) (πρβλ. *σκανταλ-ιάρης*). Για την κατάλ. *-αλο* στη νέα Ελληνική βλ. και *Δωδώνη* 7 (1978) 238.

γ) Ρήματα (Π: σ. 252)

αδουκιούμι. Π.: «θυμούμαι» < αρχ. *δοκῶ*. –Υπάρχει όμως ήδη το αρχ. *δοκέομαι* (αόρ. *ἐδοκήθην* –στο ιδίωμα: *δουκήθ'κα*), το οποίο με τον τύπο: *δοκιούμαι* είναι σήμερα λ. κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*). Για την κατάλ. *-(ε)ιούμι*, βλ. Μπ. 50. Τη λ. έχει ο Μπ. (σσ. 52, 71): *αδουκιούμι*.

αλαφρίζου. Π.: «είμαι ελαφρός, ασόβαρος» < αρχ. *ἐλαφρίζω*. –Το αρχ. ρ. όμως έχει τη σημασία: είμαι ελαφρός, ευκίνητος (LSJ). Η σημασία «ελαφρόνους, ανόητος» εμφανίζεται στο μτγν. επίθ. *ἐλαφρός* στον Πολύβιο, 2 αι. π.Χ., που είναι σήμερα λ. κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ.) και με τη σημασία: ελαφρόνους. Επομένως ένα ρ. σε *-ίζω* με τη σημασία αυτή μπορεί να σχηματισθεί στη γλώσσα μας κάθε στιγμή (*ΕΛ*: *-ίζω*).

αναγυρίζου. Π.: «συγυρίζω το σπίτι». –Η λ. όσο ξέρω, δεν είναι βελβεντινή.

αναρρίχνου. Π.: «προσθέτω πόντους στο πλεκτό, για να το φαρδύνω < αρχ. *ἀναρρίπτω*. –Το ρ. είναι γνωστό φυσικά μόνο στις γυναίκες και, όπως μου είπαν, σημαίνει: ρίχνω προς τα επάνω τη βελόνα, κατά το πλέξιμο. Λέγεται επίσης και για τον αργαλειό: ρίχνω προς τα επάνω τη «σαΐτα». Ότι πρόκειται για νεώτερο σχηματισμό φαίνεται από τον τύπο: *ρίχνου* = το κοινό νεοελληνικό: *ρίχνω* (μεταπλασμός του *ρίπτω* κατά τα σε *-νω*, Μπ. 49, *ΕΛ*, *ρίχνω*).

απουκριμνιούμι. Π.: «κρέμομαι από κάποιον, εξαρτώμαι από κάποιον. –Πιο σωστά: κρέμομαι από κάπου (συνήθως: πιάνομαι με τα χέρια από κάπου). Στο Βελβεντό πιο συνηθισμένα είναι τα ρήματα: *κρέμουμι* και *κριμνιούμι* (π.χ. *κριμάσκιν απ' τα κάνgιλα*). Η Π. ετυμολογεί από το αρχ. *ἀποκρεμάννυμι* (εννοώντας φυσικά: *ἀποκρεμάννυμαι*!). Ωστόσο τα ρήματα της κοινής Νεοελληνικής *κρέμομαι* και *κρεμ-νιέμαι* (*ΕΛ*, Δ. Δημ.,: *κρεμάω*, *Λ. Πρ.*: *κρεμώ*, Σταμ., Βυζ.) προέρχονται από το αρχ. *κρέμ-αμαι* (*ΕΛ*: *κρέμομαι*) (το *κρεμνιέμαι* κατά τα ρ. σε *-νω*, απ' όπου το βελβεντινό: *κριμνιούμι*. Ο Μπ. 48 έχει: *κριμνώ*. Βλ. ανωτέρω *αδουκιούμι* (Μπ. 52).

απουρρίχνου. Όπως και η λ. *απόρρ'γμα* (ανωτέρω, σ. 47) το *απορρίχνω* είναι

λ. κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.) Πρβλ. και Μπ. 74. Π.: «αποβάλλω (για ζώα)». Πιό σωστά: αποβάλλω έμβρυο, ή τίκτω προώρως (*Λ. Πρ.*).

Άλλωστε λέγεται και για γυναίκες. Για το: *ρίχνω* (*ρίχνου*) βλ. ανωτέρω, *ανα-ρρίχνου* (σ. 74).

αφραίνουμι. Π.: «ευφραίνομαι, ευχαριστιέμαι» < μεσν. *εὐφραίνομαι* < αρχ. *εὐφραίνομαι*. –Φυσικά είναι η κοινή νεοελληνική *ευφραίνομαι* (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ., Κρ.: *φραίνομαι*, *ΕΛ*: *ευφραίνω*). Για την τροπή: *ε* > *α*, πρβλ. *επάνω* - *απάνω* (όπως και στην αρχ. μακεδονική διάλεκτο: *αἰθαλός* - *ἀδαλός*, *αἰθήρ* - *ἀδή*).

αχιρνώ. Π.: «αρχίζω < αρχ. *χειρῶ*! –Φυσικά το *χειρῶ* δεν μπορεί να έχει καμιά σχέση, αφού σημαίνει: κυριεύω, τιθασσεύω, υποτάσσω. Το βελβεντινό ρ. όμως το έχει ήδη ο Μπ. (σ. 48, ο οποίος και ετυμολογεί: *εγχειρίζω* + *αρχίζω* - *αχιρνώ*, πρβλ. και σ. 118: *αχίρσιν*).

Η Π. αγνοεί το σχετικό άρθρο μου (Thabores), στο περιοδικό Byzant. Zeitschrift 55 (1962) 247-253, όπου υποστηρίζω την ετυμολογία: της κοινής λ. *αρχινώ* από τα αρχ. *ἄρχ-ομαι*, *ἀρχ-ήν ποιοῦμαι* + *-νώ*, κατά τα *κινώ*, *ξεκινώ*. Το *αχιρνώ* του Βελβεντού είναι (με μετάθεση *αρχι-* *-αχιρ-*) το κοινό *αρχινώ* (βλ. και Κρ., *Μεσν.* και *ΕΛ*: λ. *αρχινώ*).

βιτσώνου. Η λ. είναι ασυνήθιστη, όσο ξέρω, στο Βελβεντό. Ο σχηματισμός της όμως από την κοινή λ. *βίτσα* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.) κατά τα ρ. σε *-ώνω* είναι αναμφίβολη. Πρβλ. Π.: «χτυπώ με τη βίτσα» και βλ. και: *βιτσ-ίζω*, *βιτσιά* (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ., σ. 547).

bλατσιάζουμι. Το ρ. είναι σπάνιο στο Βελβεντό. Π.: «συναντώ ξαφνικά» < αρχ. *ἐμ-πελάζω* > διαλ. *μπλάζου*. –Το *μπλάζου* όμως που είναι συνηθισμένη βελβεντινή λ. με τη σημασία: συναντώ, βρίσκω κάποιον (κυρίως να διαπράττει κάτι), όταν εκείνος δεν το περιμένει, δεν μπορεί να γίνει: *bλατσιάζουμι*, παρά μόνο: **μπλάζ-ουμι*!. Το *μπλάζου* λέγεται και στη Σιάτιστα και ο Τσοπανάκης (*Μακεδονικά* Ε΄ (1961-1963) 454-455 = *Συμβολές* 11 (1983) 285-6) ετυμολογεί από το αρχ. ρ. *ἐμπλήσσω* –δωρ. τύπος: *ἐμπλάσσω*, σχολιάζει όμως και το: *ἐμπελάσαντες* (*ἐμπελάζω*) του Ησυχίου.

γιματώ. Π.: «γευματίζω» < μεσν., *γεματίζω* < μεσν. *γευματίζω*. –Φυσικά πρόκειται για μεταπλασμό κατά τα σε -ώ, του κοινού νεοελληνικού ρ. *γευματίζω* (*γεματίζω* και *γιοματίζω*: *ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ. Βυζ.). Πρβλ. *γεύμα*, *γέμα*, *γιόμα*: *Λ. Πρ.* και: *ζεματίζω* - *ζεματώ*, *κυματίζω* - *κυματώ*, *χαιρετίζω* - *χαιρετώ* κ.ά. (Μπ. 48, Κουρμούλης, 1967, στις λέξεις).

δειλ'νώ. Π.: «τρώγω δειλινό» < **δειλινίζω*! –Απορεί κανείς τι νόημα έχει ο υποθετικός τύπος: *δειλιν-ίζω* για το ρ. *δειλινώ*, αφού το ουσ. *δειλινό*, το, είναι λ. κοινή, απ' όπου επίσης: *δειλινίζω* και *δειλιν-ιάζω* κοινά (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.) και *δειλινώ* «διὰ τὴν ἐν τῷ ἀορίστῳ σύμπτωσιν πρὸς

περισπώμενα» (Μπ. 48). Και το ρ. αυτό: *δειλ'νώ* υπάρχει στον Μπ. (12 και 35).

ιξαναγκάζουμι. Π.: «αναγκάζομαι» < αρχ. *ἐξαναγκάζω*. –Η Π. δεν πρόσεξε ότι υπάρχει ήδη στον Ηρόδοτο, ΙΙ, 3, ο μέσος τύπος: *ἐξαναγκαζόμενος* (*ὑπὸ τοῦ λόγου*...), επομένως αρχ. *ἐξαναγκάζομαι*. Το ρ. όμως αυτό είναι σήμερα κοινό (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.) και η αρχική συλλαβή *εξ-* (βόρειο ιδίωμα: *ιξ-*) δηλώνει λόγια προέλευση. Στο Βελβεντό όμως περισσότερο συνηθισμένο είναι το: *αναγκάζομαι* (όπως και το *αναγκάζω*): *αναγκάζουμι*, *αναγκάζου*, τα οποία εκτός από την κύρια σημασία έχουν και άλλες πρόσθετες, π.χ. *ανάγκασι τ' φουτχιά* (= διευθέτησε τα ξύλα έτσι, ώστε να ανάψουν) (συνών.: *συδρουμώ*, στην Κοζάνη: *συμπώ*).

κακαρώνου. Π.: «μαξεύομαι από φόβο» < Ησυχ. *κάρκαρος*. –Με την ίδια λ. του Ησυχίου ετυμολογεί και το επόμενο λήμμα:

καρκαλιάζου. Π.: «ξεραίνομαι, στεγνώνω». –Ο Ησύχιος όμως έχει: *κάρκαροι· τραχεῖς καὶ δεσμοὶ* και: *κάρκαρα·* [...] *καὶ τὰ ποικίλα τῇ ὄψει καὶ ἐπιτυρά* (= είδος φαγητού με ελιές) ...*ἔνιοι τοὺς μάνδρας*, πρβλ. και *Λεξ. Φωτίου: κάρκαρον· τὸ δεσμωτήριον*. Πρόκειται επομένως για τη λατινική λ. carcer. Ωστόσο το ρ. *κακαρώνω* είναι κοινή λ. με τη σημασία: πεθαίνω, στη φρ. *τα κακάρωσε* (βόρ. ιδιώμ. *τά κακάρουσιν*) (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.) και ο Ανδριώτης στο *ΕΛ* ετυμολογεί από το αρχ. ρ. *καρῶ*. Όσο για το: *καρκαλιάζου* πρόκειται για ρ. που λέγεται για το στέγνωμα, την ξήρανση των τροφών (κυρίως του ψωμιού), για το πολύ ξερό μάλιστα χρησιμοποιείται η φράση: *στιγνό καρκάλ'* (Θαβώρης, 1968 = *Ελληνικά* 19, σ. 29, σημ. 3, όπου η λ. *καρκάλ'* θεωρείται υποκοριστικό τη λ. *κάρκαλο(ν)* (Ευστάθ., *Παρεκβ.* 1796, 56), απ' όπου και το ρ. *καρκαλιάζου* (βλ. *Αθηνά* 29 [1917] = *Λεξ. Αρχ.*, σ. 101 και *Αθηνά* 42 (1930) 217, όπου και οι τύποι: *κάκαρον*, *κάρκανον*, *κάκρανον* κ.ά.). Άσχετη με όλες αυτές είναι η κοινή: *καρκάλι* = το κάλαιο του πετεινού (στο Βελβεντό και σε άλλα μέρη: *χαρχάλι*) (*ΕΛ.* = μεσν. *καρακάλαιον* –λατιν. caracalla).

καταπέφτου. Π.: «εξασθενώ, καταρέω» (sic) < μεσν. *καταπέφτω* < αρχ. *καταπίπτω*. –Τέτοιο ρ. για την σωματική εξασθένιση δεν χρησιμοποιείται στο ιδίωμα, εκτός από το κοινό ουσ. *κατάπτωση* (*νιώθου κατάπτουσ'*). Για την κατάρευση, το πέσιμο, έχουν στο Βελβεντό το ρ. *πέφτου*, *έπισα* (λέγουν π.χ.: *έπισιν*, *τσακίσ'κιν*, *λιανίσ'κιν*, *χανdακώθ'κιν*) και για την υπερβολή χρησιμοποιείται η πρόθεση: *κατά*, όπως και στην κοινή Νεοελληνική (βλ. Δ. Δημ., *κατά*, 4: σημαίνει «επίτασιν ή επαύξησιν της εννοίας του β΄ συνθετικού»). Έτσι έχουμε: *κατα-έπισιν*, όπως και: *καταστινοιχουρέθ'κιν*, *καταστουμbίσ'κιν*, *κατατσακίσ'κιν* κλπ., και όχι: *κατέπισιν*!

κατασέρνου. Π.: «κατηγορώ, κακολογώ κάποιον» < μεσν. *κατασέρνω* < αρχ. *κατασύρω*. –Στο Βελβεντό όμως χρησιμοποιείται το *σέρνου*, που είναι το

κοινό: *σέρνω*, όπως και: *σύρνω*, *σούρνω* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.: *πολλά τον σέρνουν*), π.χ. *τουν σέρν'ν μύθκια* (= τον κατηγορούν, κακολογούν). Η πρόθ. *κατά* μόνο ως επιτατική, όπως και στο προηγούμενο ρήμα.

καταστένουμι. Π.: «τακτοποιούμαι, αποκαθίσταμαι επαγγελματικά» < αρχ. *καθίστημι*! –Η Π. εννοεί και εδώ το μέσο: *καθίσταμαι*! Ο τύπος όμως: *στένουμι* (= *στένομαι*), όπως και το *στένω*, προέρχεται από το μτγν. ρ. *ιστάνω* (πρβλ. στήνω), για το οποίο βλ. Γ. Χατζιδάκη, *ΜΝΕ*, τόμ. Α΄, σ. 281 και σ. 309, ενώ το *ίστημι* στο Βελβεντό έγινε *στω* (βλ. *ΜΝΕ*, τόμ. Α΄,σ. 360) αντί *στήνω* (όπως: *ξύνω-ξώ*, *φτύνω-φτώ*). Πάντως για την επαγγελματική τακτοποίηση χρησιμοποιείται στο ιδίωμα το κοινό *αποκατασταίνω* (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.), π.χ. *απουκατάστ'σιν τα πιδγιά* (= αποκατέστησε τα παιδιά), *απουκαταστάθ'κιν* κλπ.

καταψύχου. Π.: «δροσίζω» < μεσν. *καταψύχω*. –Το ρ. αυτό δεν λέγεται όσο ξέρω, στο Βελβεντό, πολύ γνωστό όμως είναι το ουσ. *κατάψ'χους*, ὁ (Μπ. 89) = δροσερό μέρος το καλοκαίρι, ιδίως το απόγευμα, όταν γέρνει ο ήλιος. Από αυτό ύστερα σχηματίστηκε το ρ. *καταψ'χιάζου* (= δροσίζει η μέρα: *λίγου να καταψ'χιάσ'* –στη Θάσο: *καταψ'χών'*, Τομπαΐδης, 55) και επίρρ. *καταψ'χιάζουνάας* (την ώρα που δροσίζει, το απόγεμα: Θαβώρης, 1959, 95, όπου και το μεσν.: *πρός ὥραν καταψύχου*, Λίβιστρος Ν 652). Πρβλ. Κρ., *Μεσν.* λ. *κατάψυχον*. Πάντως άλλο το *καταψύχω* = δροσίζω = ραντίζω, και άλλο το: *καταψύχει* = δροσίζει (ενν. ο καιρός, Κρ.: *δρόσισε* ο καιρός).

λιχνιούμι. Π.: «λιχνίζομαι» < μτγν. *λιχνίζω*. –Ρήμα όμως: *λιχνίζομαι* δεν υπάρχει στην κοινή Νεοελληνική, παρά μόνο το λόγιας προελεύσεως *λικνίζομαι* (ενεργ. *λικνίζω*: *ΕΛ*, από τη νεώτ. λ. *λίκνον* = κούνια).

Υπάρχει το κοινό *λιχνίζω* και *λιχνώ*, (από τα αρχ. *λικμίζω* και μτγν. *λικνίζω*) και *λικμάω*, *-ῶ* (Ησύχ. *λικμίζει· ἀλοᾷ* και: *ἰκμᾶν· λικμᾶν*, *σῖτον καθαίρειν*), (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.), από την αρχ. *λίκνον* = «κάνιστρον, ἐν ᾧ ἐτίθετο ὁ σῖτος ἐκ τοῦ ἁλωνίου καὶ ἐκεῖ ἀνερρίπτετο πρὸς τὸν ἄνεμον, ὥστε νὰ ἀποχωρισθεῖ ὁ σῖτος ἀπὸ τοῦ ἀχύρου (LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου, στη λ.). Επομένως από εδώ η σημερινή σημασία: πετώ ψηλά τα αλωνισμένα σιτηρά, και άλλους καρπούς, για να χωρίσει ο καρπός από το υπόλοιπο φυτό, με τη βοήθεια του αέρα. Από το *λιχνίζω* σχηματίστηκε στο ιδίωμα το *λιχνιούμι* (= *λιχνιέμαι*). Τη λ. έχει επίσης ο Μπ. με τη μεταφορική σημασία: πετάγομαι επάνω ξαφνικά (Μπ. 94 = ἀναπηδῶ).

λυκώνουμι. Π.: «αγριεύω και αναποδιάζω (για τα ζώα) < αρχ. *λυκόω*. –Φυσικά στο: *λυκώνουμι* αντιστοιχεί τύπος: *λυκό-ομαι* (*-οῦμαι*), στην αρχαία Ελληνική όμως αυτό σημαίνει: κατασπαράσσομαι από λύκους (Ξενοφ.,

Κύρ. Παιδ. 8, 3, 41: *πρόβατα λελυκωμένα*) και μόνο πολύ αργότερα, τον 8/9ο αι. μ.Χ. πήρε τη σημασία: μεταβάλλομαι σε λύκο, ενεργώ ως λύκος (επομένως: αγριεύω, Στουδ. Θεόδ. 780, πρβλ. Δ. Δημ., στη λ. *λυκόω-ῶ*). Τη λ. δεν την άκουσα στο Βελβεντό, όπου όμως λέμε: *λυκουφάγουμα*, με τη σημασία: είθε να φαγωθείς από λύκο, πρβλ. και Κρ. *Μεσν.*, στη λ. *λυκοφαγωμένος*.

μαρκιούμι. Π.: «μηρυκάζω (για ζώα)» < μεσν. *μαρυκάζω* < μτγν. *μηρυκῶμαι*. –Τη λ. αυτή όμως την έχει ήδη ο Μπ. στο λήμμα: *ἀμαρούκουτους* (σ. 72): ... «*μαρκειούμι*» (*μαρουκειούμι* = μηρυκῶμαι...). Πρβλ. και Α. Τσοπανάκη, *Μακεδονικά* Ε΄ (1961-1963) 280: *μαρκειούμι* από τον δωρικό τύπο: *μαρυκῶμαι*. Εδώ ως φωνητικό αρχαϊσμό έχουμε τη διατήρηση του δωρικού μακρού *α*.

μbλώνου. Π.: «σιωπώ». < μεσν. *μουλλώνω*. –Για το μεσν. ρ. η Π. δεν παραπέμπει πουθενά. Ο Ανδριώτης στο *Lex.* έχει απλώς: μεσν. *μουλλώνω*, αλλά στο *ΕΛ*, ως λ. της κοινής Νεοελληνικής έχει: μεσν. *μουλλώνω* < αρχ. *μυλλῶ* ή *μυλλαίνω* (Κορ., *Ατ.* 4, 335). Ο Κριαράς (Κρ., *Μεσν.*, στη λ. *μουλώνω*) έχει: **μυλλόω* –Ησυχ. *μυλλός*. Πράγματι ο Ησύχιος έχει: *μύλλα· χείλη* και: *μύλλον· καμπύλον, σκολιόν, κυλλόν, στρεβλόν ... καὶ παροιμία ἐπὶ τῶν ἀκουόντων καί...* <μή> *προσποιουμένων*. Στο LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου αναφέρεται ρ. *μύλλω* με τη σημασία: ... II. συνάγω τὰ χείλη πρὸς ἄλληλα. *στόματι γὰρ μύλλειν μέν ἐστι, ἐννεύει δὲ οὐκ ἔστιν*, Ευσταθ., *Παρεκβ.*, 1798, 43. Νεοελληνικό επίθ. *μουλλός* από την Κάρπαθο αναφέρει ο Ανδριώτης στο *Lex.* με τη σημασία: ... 3) schweigen (= σιωπάν). Τη λ. όμως την έχει ήδη ο Μπ. (σσ. 8, 9 και 52: *μΠλλώνου - μούλλωξα* (μυλλός). Πρβλ. και Βυζ.: *μουλλόνω* (εκ του) *μυλλαίνω*.

Η λ. θεωρείται κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

μιλανίζου. Π.: «γίνομαι μελανός» < μτγν. *μελαν-ίζω*. –Στο Βελβεντό λέμε το κοινό: *μελανιάζω* (*μιλανιάζου*: *μιλάνιασαν τα χέργια μ'*) (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

ντώ. Π.: «ντύνω, επικαλύπτω, σκεπάζω» < αρχ. *ἐνδύω*. –Το *ἐνδύω* (πρβλ. τα κοινά: *ἔνδυμα, ἐνδυμασία*: *Ε Λ.*) στην κοινή Νεοελληνική έγινε *ντύ-νω* κατά τα σε *-νώ*, και στο ιδίωμα *-ντ-ώ*, κατά σε *-ώ* (πρβλ. *ξύ-ω - ξύ-νω, -ξώ, πτύω - φτύ-νω - φτ-ώ*). Αρχαϊσμός θα ήταν να σώζονταν τύπος: * *νdύου*!.

νουώ. Π.: 1. καταλαβαίνω, 2. σκέφτομαι < αρχ. *νοῶ*. –Το *νοῶ* όμως είναι κοινό, όπως και ο τύπος: *νογώ* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

ξηχώ. Π.: «1. αμτβ. διασκεδάζω, ψυχαγωγούμαι, 2. μεταβ. διασκεδάζω, ψυχαγωγώ» < μτγν. *ἐξηχῶ*. –1. Το μτγν. ρήμα σημαίνει: *ἠχῶ*, ἐκφωνῶ ἀσήμους ἤχους (για μικρά παιδιά). 2. Το *ξηχώ* στο Βελβεντό σημαίνει: απασχολώ τα μικρά παιδιά, κυρίως τα βρέφη, με παιχνιδάκια που βγάζουν ήχους (γι' αυτό και λέγονται *ξιχαστάργια*): *ξέχασέ του λίγου του μ'κρό*, και: απα-

σχολούμαι με τα παιχνιδάκια,: *του πιδί ξηχάει μουναχό τ'*,. 3. Ο αόρ. του ρήματος συνέπεσε με τον αόρ. του ρ. *ξιχνώ*, γι' αυτό και ο Μπ. (σ. 49 και σημ. 2) σημειώνει: *ξιχνώ* = *ἀστουχῶ* = λησμονώ, *ξιχώ* = διασκεδάζω, *ξέχα* = διασκέδασις. –Για την παρουσία του *(ἐ)ξηχῶ* και σε άλλα νεοελληνικά ιδιώματα, βλ. *Αθηνά* 55 (1951) 62. Πρβλ. και Du Cange στη λ. *ἔξηχος*.

ξικρούου. Π.: «ξεδίνω». –Η λ. δεν είναι του ιδιώματος Βελβεντού.

ξιλυταρίζου. Π.: «απαλλάσσομαι, ξεμπερδεύω». < **ξελυτάρι* < αρχ. *ἐκλυτήριον* (πρβλ. και μεσν. *ἀπολυταρίζω* < *ἀπολυτάρι*).–

1. Η λ. δεν είναι του ιδιώματος Βελβεντού.

2. Η αρχ. λ. *ἐκλυτήριον*, που σημαίνει: απαλλαγή, σωτηρία, απολύτρωση, στο ιδίωμα, όπως και σε κάθε βόρειο, θα γινόταν: (από: *εκλυτήρι* ή **ξελυτήρι*) **'κλυτῆρ'* ή **ξιλυτῆρ'* και ρ. **ξιλυτηρίζου*!.

3. Η λ. (προφανώς της Πιερίας) σχηματίστηκε από το κοινό νεοελλ. ουσ. *λυτάρι* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.) και το στερητ. μόριο: *ξε-* (*ΕΛ*).

4. Η ορθή γραφή της λ. *λυτάρι* είναι: *λητάρι*, από τη μεσν. λ. *εἰλητάριον* (Κρ. *Μεσν.*) και αυτή από το μτγν. επίθ. *εἰλητός* (*ΕΛ*: *λητάρι*). Η γραφή με *υ*, από επίδραση του *λυ-τός* (*λύω*, *λύνω*). Πρβλ. και Thavoris 1984, 518.

ξιπυρνώ. Π.: «χάνω την πύρα» < μτγν. *ἐκπυρίζω*. –Τέτοιο ρ. όμως δεν μαρτυρείται ούτε στη μτγν. ούτε στη μεσαιωνική Γραμματεία. Μόνο στο λεξικό Δ. Δημ., όσο ξέρω, αναφέρεται ως μεσν. *ἐκπυρίζω* σε κείμενο του 14 αι. μ.Χ., αλλά με τη σημασία: είμαι πεπυρακτωμένος = αρχ.: *ἐκπυρόομαι, -οῦμαι* (LSJ).

Με τη σημασία: ξεθυμαίνω, αναφέρεται το μεσν. *ἐξεπύρωσα* (*ἐξεπύρωσαν οἱ ἐχτερεμοί του*) (Κρ. *Μεσν.* στη λ. *ἐκπυρόω*). Το ρ. αυτό όμως στη νέα Ελληνική θα γινόταν: *εκπυρώνω* - *ξεπυρώνω* (βόρ. ιδιώμ. ξιπυρώνου) και όχι: *εκπυρ-νώ* - *ξιπυρνώ*, αφού αυτό, μόνο από τύπο σε *-ζω* (**εκ-πυρ-ίζω* - *ξε-πυρ-ίζω*) μπορούσε να προέλθει (Μπ. 48).

Το ρ. σχηματίστηκε από το ουσ. *πύρα* και το ήδη μεσν. στερ. μόριο: *ξε-*, βόρ. ιδιώμ. *ξι-*. Η λ. *πύρα, η*, είναι της κοινής Νεοελληνικής (*ΕΛ*). Η λ. στο Βελβεντό λέγεται για τη γάστρα ή τον φούρνο που χάνει την πυράδα του: *ξιπύρσιν ου φούρνους*. Και επειδή το ρ. δεν συνηθίζεται στον ενεστώτα, ο αόρ. μπορεί να αναχθεί και σε ενεστώτα: *ξιπυρ-ίζου*.

ξιστρουφχιάζουμι. Π.: «έχω πόνο στον αφαλό και στην κοιλιά». < **ἐκστροφῶ* –πρόθ. *ἐκ* + *στροφῶ*. –Στην αρχαία Ελληνική δεν υπάρχει ούτε **ἐκστροφῶ* (όπως ομολογεί και η ίδια), αλλά ούτε και *στροφῶ*, παρά: *στρωφάω (-ῶ)* = (ποιητ.) στρέφω συνεχώς, παθητ. *στρωφῶμαι* = στρέφομαι πέριξ. Υπάρχει όμως: *στροφῶμαι* = έχω κωλικόπονο, από το αρχ. επίσης: *στρόφος* (LSJ, II) = συστροφή των εντέρων, κωλικόπονος (LSJ: *στρόφος μ' ἔχει τὴν γαστέρα*, Αριστοφ., *Θεσμ.* 484, *-στρόφος κοιλίης*) που είναι σήμερα λ.

κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ. και Μπ. 103). Πρβλ. στο Βελβεντό: *έπαθιν απού στρόφουν* (Θαβώρης, 1983, 39). Η λ. επομένως σχηματίστηκε από το νεώτ. ρ. *στροφιάζομαι* (*-ουμι*) και το επιτατ. *ξε-* (*ξι-*).

ξιταράζου. Π.: «ταράζω, ξεκουνώ» < αρχ. *ἐκταράσσω.* –Το κοινό *ταράζω* πήρε ως επιτατικό το επίσης κοινό *ξε-*: (*ΕΛ* = επιτατ. μόριο).

ξιτουπίζου. Π.: «εκτοπίζω, διώχνω κάποιον» < αρχ. *ἐκτοπίζω.* –Όπως πιστοποιεί και η ίδια η Π. ερμηνεύοντας το λήμμα, το εκτοπίζω είναι λ. κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*), όπως και το *ξε-* (*ξι-*).

ξιχώνου. Π.: «βγάζω έξω», «κάνω ανακομιδή νεκρού» < αρχ. *ἐκχώννυμι.*–

1. Η σωστή πρώτη ερμηνεία είναι «βγάζω έξω από το χώμα» (αντίθ. *παραχώνου* = *-νω*). 2. Το αρχ. *χώννυμι* έγινε ήδη στην αρχαία Ελληνική *χωννύ-ω*, απ' όπου: μεσν. *χώ-νω*, σήμερα: κοινό (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Βυζ.), και το *ξε-* επίσης κοινό (έτσι = *ξιαναχώνου*).

ξ'λεύου. Π.: «υλοτομώ» < αρχ. *ξυλ-εύομαι.* –Η λ. δεν είναι βελβεντινή. Λέγεται από τους υλοτόμους του γειτονικού Καταφυγίου. Στο Βελβεντό πάντως λέμε: *κόβου ξύλα ή πάμι να κόψουμι ξύλα.*

Σε ορισμένα λεξικά της νέας Ελληνικής η λ. *ξυλεύομαι* θεωρείται κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.) (= κόβω ξύλα ή προμηθεύομαι ξύλα) πρέπει όμως να θεωρηθεί αρχαϊσμός της κοινής Νεοελληνικής, όταν χρησιμοποιείται η φράση: *δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται.*

ξώ. Π.: «ξύνω» < αρχ. *ξέω.* –Είναι αμφίβολο αν είναι το αρχ. *ξέω* και όχι το αρχ. επίσης *ξύω*, απ' όπου το κοινό *ξύνω*, όπως: *ενδύω - ντύ-νω - ντώ*, επειδή οι αόρ. *ἔξεσα* και *ἔξυσα* συνέπεσαν στο ιδίωμα (*ἔξεσα* = βόρ. ιδιώμ. *ἔξισα*!), αλλά: *θα ξύσου* και όχι **θα ξέσου*! Το ρ. πάντως το έχει ο Μπ. (50, 51) (βλ. *ντώ*, ανωτ., σ. 78).

ουκνεύου. Π.: «τεμπελιάζω» < αρχ. *ὀκνῶ.* –Το *οκνεύω* όμως (που το έχει και ο Μπ., σ. 11) είναι λ. κοινή (*ΕΛ*, όπου ετυμολογείται από το νεοελλ. *οκνός*, και αυτό από το αρχ. *ὀκνῶ* ή *ὄκνος*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.* Ο Κρ. από το *ὀκνός* + *-εύω*. Πιθανή όμως είναι και παραγωγή από το: *ὀκνῶ* + *-εύω* βλ. και *ουκνός).*

ουργιάζου. Π.: «επιπλήττω» < αρχ. *ὠρύομαι.* –Ο Ανδριώτης όμως στο *Lex.* λ. *ὠρύομαι* έχει ως συνώνυμα τα κοινά: *οὐριάζω* και *οὐρλιάζω.* Το *οὐριάζω*, απ' όπου και το βελβεντινό, το έχει ως κοινό στο *ΕΛ*, μεσν. *ουριάζω* (όπως και η Π.), από το *ὠρύ-ομαι* κατά τα σε *-άζω* (*ὠρυ-άζω*). Η τροπή του *ω* σε *ου* προέρχεται από τα βόρεια ιδιώματα (*ω* = *ο*, Θαβώρης, 1980, 415-416). Η σημασία: επιπλήττω προέρχεται πιθανώς από επίδραση των λέξεων *οργή*, *οργίζ-ομαι.*

ουρθώνου. Π.: «1. τακτοποιώ, 2. μτφ. τιμωρώ» < αρχ. *ὀρθῶ.* –Το ρ. *ορθώνω* όμως είναι σήμερα κοινό, με διάφορες σημασίες, όπως: στήνω κάτι όρθιο, διορθώνω, ισιάζω (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.), όπως και το αρχ.

ὀρθ-ῶ. Η σημασία: τιμωρώ (κυρίως ως απειλή) σε ιδιώματα, είναι νεώτερη, όπως και του κοινού: *διορθώνω* (*θα σε διορθώσω εγώ* –απειλή τιμωρίας, *Λ. Πρ.*).

παραλαλώ. Π.: «λέω άλλα αντ' άλλων, παραμιλώ» < μτγν. *παραλαλῶ*. –Η λ. όμως είναι σήμερα κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ.). Πρβλ. και: *παραλαλητό* (*Λ. Πρ.*).

παρατηρώ. Π.: «παρακολουθώ» < αρχ. *παρατηρῶ*. –1. Το *παρατηρώ* είναι σήμερα λ. της κοινής Νεοελληνικής, με κύρια σημασία: βλέπω κάτι με προσοχή και ύστερα παρακολουθώ δια του βλέμματος, επιτηρώ, όπως και στην αρχαία. Κι ακόμα: κάνω παρατηρήσεις, επιπλήττω (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Βυζ., Κρ.). 2. Αν η Π. με το: «παρακολουθώ» εννοεί: ακολουθώ κάποιον, τέτοια σημασία είναι άγνωστη στο ιδίωμα.

προυεύουμι. Π.: «τρώω πρωινό» < αρχ. *προγεύω*. –Το *προγεύω* όμως σημαίνει: δίνω σε κάποιον να γευθεί κάτι. Ωστόσο υπάρχει και ο μέσος τύπος ήδη στην αρχαία Ελληνική *προγεύομαι*: = γεύομαι από πριν κάτι, ο οποίος στη μεσν. και νέα Ελληνική, από επίδραση της λ. *πρόγευμα*, σημαίνει και: *γευματίζω* ή τρώγω πρωϊνό, κολατσίζω. (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.). Το *προγεύομαι* στο ιδίωμα έγινε κανονικά: *προυεύουμι* με τη σημασία μόνο: *κολατσίζω*, τρώγω πρωινό, προφανώς από επίδραση και της λ. *προυΐ* (= πρωί).

σπαργανώνω. Π.: «τυλίγω το μωρό με τα σπάργανα» < αρχ. *σπαργανῶ*. –Όμως, όπως και η λ. *σπάργανα*, το ρ. είναι σήμερα κοινό (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

στριβλώνου. Π.: «σφίγγω το δεμάτι με τη στρέβλα» < αρχ. *στρεβλῶ*. –(μολονότι εδώ θεωρεί τη λ. *στρέβλα* κοινή, ωστόσο την καταχωρεί ως αρχαϊσμό, στα ουσιαστικά, σ. 250) (*δεμάτι* εννοεί το ειδικό δέμα των σιτηρών κατά τον θερισμό). Το *στρεβλώνω* όμως, όπως και το επίθ. *στρεβλός*, είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*). Ως αρχαϊσμό έχει και το επίθ. *στρεβλός*.

συλλουιούμι. Π.: «συλλογίζομαι» < αρχ. *συλλογίζ-ομαι*. –Τη λ. έχει ο Μπ. (52). Φυσικά πρόκειται για το κοινό: *συλλογιούμαι* (και *συλλογιέμαι*) (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ.) που είναι παράλληλοι τύποι του κοινού επίσης: *συλλογίζομαι*. Για την κατάλ. *-(ε)ιούμι*, βλ. ανωτέρω: *αδουκιούμι*. Στο Βελβεντό λέγεται και: *συλλουιάζουμι* (και ουσ. *συλλουή* = σκέψη: *πέφτου σι συλλουή* = το κοινό: πέφτω σε συλλογή, *Λ. Πρ.*, στη λ.).

συνγαθώ. Π.: «χορεύω τον συνγαλστό (συγκαθιστό) χορό» < αρχ. *συγκάθημαι*. –Το ρ. *συγκάθημαι* δεν σημαίνει: χορεύω. Το *συγκαθώ* είναι παράλληλος τύπος του *συγκαθ-ίζω* (LSJ, Δ. Δημ.) = κάθομαι μαζί με άλλους, όπως και τα συνώνυμα *συγκάθημαι*, *συγκαθέζομαι* και *συγκαθ-ίζομαι* (LSJ). Από την έννοια αυτή ονομάστηκε στα νεώτερα χρόνια το επίθ.

συγκαθιστός, ως όνομα χορού. Ο Βυζ. γράφει: *Συγκαθιστός* (είδος χορού Αλβανικού, ορμητικού, πηδηχτού). Από το όνομα του χορού έγινε και το ρήμα. Αν ήταν αρχαϊσμός, έπρεπε να σώζονταν στο ιδίωμα τύποι: *συγκάθουμι, συγκαθώ* κλπ. με τη σημασία: κάθομαι μαζί με άλλους. Άλλωστε έπρεπε να καταχωρούσε κανονικά και το ουσιαστικοποιημένο επίθ. *συγβαλ'-στός* ως αρχαϊσμό. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο Μπ. δεν αναφέρει τη λ.

συνιρίζουμι. Π.: «ανταγωνίζομαι» < μτγν. *συνερίζω*. –Το αρχ. ρ. είναι σήμερα κοινό, όπως και το *συνερίζομαι* (απ' όπου ο βελβεντινός τύπος) (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Βυζ., Κρ.). Στο Βελβεντό το ρ. έχει την κοινή σημασία: ζηλεύω, μνησικακώ, θυμώνω για κάτι που μου είπε ή μου έκανε κάποιος. Η φρ. *μην τον συνερίζεσαι* είναι πανελλήνια (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., και από δω, σε ορισμένες περιπτώσεις, και η έννοια της άμιλλας: Βυζ.).

σφυρίζου. Π.: «σφυρηλατώ» < αρχ. *σφυρίζω*. –Στο Βελβεντό η λ. σημαίνει ό,τι και η κοινή (= αρχ. *συρίζω*). Στο *ΕΛ* ο Ανδριώτης ετυμολογεί από το αρχ. *συρίζω* και θεωρεί απίθανη την παραγωγή του Α. Παπαδόπουλου από το *σφυρί*! Δεν δικαιολογεί όμως την τροπή του αρχ. *συ-* σε *σφυ-*. Κατά τη γνώμη μου πρόκειται για παρετυμολογική επίδραση του *σφυρί*. Στο Βελβεντό λέγεται π.χ. η φράση: *άν σι σφυρίξου καμιά*...! (= απειλή ραπίσματος). Συνέπεσαν επομένως οι έννοιες του *σφυρηλατώ* και του *συρίγματος*! (= χτυπώ στο μάγουλο με πάταγο, ώστε να νιώσει το αυτί ένα σύριγμα!) (βλ. Δ. Δημ., Σταμ.: *του σφύριξα στ' αυτί*, λ. *σφυρίζω*). Πάντως η λ. *σφυρί* είναι κοινή και ένα ρ. σε *-ίζω* μπορεί να σχηματισθεί κάθε στιγμή.

τανύζου. Π.: «τεντώνω» < αρχ. *τανύω*. –Το *τανίζω* είναι λ. κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.: *τανίζω*, Κρ.). Ο Ανδριώτης (*ΕΛ*) έχει: *τανέμαι* και *τανίζομαι* (= αρχ. *τανύ-ομαι*). Λέγεται και *τανώ*.

ταρταρίζου. Π.: «φλυαρώ» < μτγν. *ταρταρίζω* «τουρτουρίζω». –Είναι προφανές ότι το μτγν. και το ιδιωματικό ρ. είναι ηχομιμητικά που σχηματίστηκαν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, με διαφορετική το καθένα σημασία.

τυνβανίζουμι. Π.: «φουσκώνου από πολύ φαγητό, νερό κλπ.» < αρχ. *τυμπανίζω*. –Σήμερα υπάρχει στη νέα Ελληνική το *τυμπανίζομαι*, λόγιας προελεύσεως, όπως και *τυμπανίζω*, αλλά υπάρχει και το κοινό: *τουμπανίζω* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ.), όπως και οι τύποι: *τύμπανο*, λόγιας προελεύσεως (*ΕΛ*) και *τούμπανο* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ.: πρβλ.: *ο κόσμος τό 'χει τούμπανο και συ κρυφό καμάρι*). Ο λόγιος τύπος πάντως, όσο ξέρω, δεν λέγεται στο Βελβεντό. Για τους ανθρώπους και τα ζώα, όταν τρώγουν πολύ, λέμε ότι: *φουσκώνουν*!

φουκαλνώ. Π.: «σκουπίζω» < μεσν. *φλοκαλώ* «σκουπίζω» < αρχ. *φιλοκαλῶ*. –Όπως είδαμε (ανωτέρω, σ. 57) η Π. καταχωρεί στα ουσιαστικά τη λ.

φουκάλ' που είναι το κοινό: *φροκάλι*. Το αντίστοιχο ρ. είναι στην κοινή: *φροκαλώ* (και *φροκαλίζω*): (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.: *φρουκάλι*, *φουκάλι* και *φρουκαλώ*. Στον Du Cange: *φιλοκαλεῖν* ... *φλοκαλεῖν*, *φρουκαλεῖν*, και: *φλοκάλι*, *φροκάλι* ... *φλόκαλα*, *φρόκαλα* -ο, Κρ.). Όπως βλέπουμε, η χρήση της αρχ. λ. είναι πανελλήνια.

φτώ. Π.: «φτύνω» < αρχ. *πτύω*. –Όπως το αρχ. *ἐνδύω* και το *ξύω* έγιναν στην κοινή Νεοελληνική *ντύ-νω* και *ξύ-νω*, κατά τα ρ. σε *-νω*, και στο ιδίωμα: *ντώ* και *ξώ*, κατά τα ρ. σε *-ώ*, έτσι και το *πτύω* έγινε στην κοινή Νεοελληνική *φτύ-νω*, κατά τα ρ. σε *-νω*, και *φτώ* στο ιδίωμα, κατά τα ρ. σε *-ώ* (βλ. *ντω*).

χουχλάζου. Π.: «κοχλάζω» < αρχ. *κοχλάζω*. –Και μόνο η ερμηνεία της αρχ. λ. με την ίδια τη λ., σημαίνει ότι η λ. είναι ήδη κοινή. Αλλά και ο τύπος: *χοχλάζω* είναι επίσης κοινός (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

δ) Επιρρήματα (Π.: σ. 254)

αδι-. Π.: «ως α΄ συνθετικό στα *αδιδώ*, *αδιτότι* κλπ.» < αρχ. *ὧδε*. –Δεν εξηγεί όμως τι σημαίνει το *αδι-*, πχ. στο *αδιδώ* (προφανώς *αδι* + *εδώ* (= ιδώ), όταν ξέρουμε ότι το αρχ. *ὧδε* έχει την ίδια σημασία ως πιο γνωστή από το Ευαγγέλιο (Λουκάς, 24,6): *οὐκ ἔστιν ὧδε*... Η προσθήκη του προθέματος *αδι-* σε επιρρήματα στο ιδίωμα δηλώνει: 1. στα τοπικά: στο ίδιο μέρος, και 2. στα χρονικά: την ίδια ώρα. Ο Μπ. (24) έχει: *ἀδέτσ'*, ενώ το: *οὔτι ἔῶ'* το χαρακτηρίζει σιατιστινό. Το σιατιστινό: *ουδι-*: *ουδι έτσι* (= έτσι ακριβώς), *ουδι αυτού* (στα Γρεβενά: *ουδ' αυτού*) = εδώ ακριβώς (Τσοπανάκης, «Σιατιστ. ιδίωμα», 1950, σ. 286) και το κοζανίτικο: *ούτι*: *ουτ'ικεί*, *ουτ'ιδώ*, *ούτι έτσ'ι* (Στρ. Ηλιαδέλης, περιοδ. *Ελιμειακά* 5 (Ιούν. 1983) 11, 121) μας οδηγούν ασφαλέστερα στο αρχ. *ὧδε* και στη σημασία που είχε τότε: αμέσως (LSJ, ὧδε 2).

ιξαρχής. Π.: «από την αρχή» < αρχ. *ἐξ ἀρχῆς*. –Φυσικά πρόκειται για έκφραση της καθαρεύουσας που είναι σήμερα κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ., λ. *αρχή*). Ως αρχαία κληρονομιά θα ήταν: **ξαρχής*, όπως *ξαργού* (ανωτέρω, σ. 48), *ξουθ'κές* (εξωτικές, Μπ. 97) και οι κοινές: *ξάφνου*, *ξαφνικά*, *ξάδερφος*, *ξανά*, κλπ. Πρβλ. *ιξάπαντους*, *ιξουρία*, *ιξιτάσεις* κ.ά., που είναι επίσης κοινές, αλλά λόγιας αρχής (*ἐξάπαντος*, *ἐξορία*, *ἐξετάσεις*).

καταπρόσουπου. Π.: «κατάμουτρα». < αρχ. *κατά πρόσωπον*. –Και η έκφραση αυτή είναι φυσικά κοινή νεοελληνική, λόγιας προελεύσεως (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ., λ. *πρόσωπον*: του τα έψαλα κατά πρόσωπον = *Λ. Πρ.*).

Πέμπτος κατάλογος (Π.: σ. 254)

Στον κατάλογο αυτόν καταχωρεί η Π. έξι (6) λέξεις από την εργασία του Μπουντώνα που δεν είναι βελβεντινές, αλλά γειτονικών ιδιωμάτων, πιστεύοντας ότι είναι όλες αρχαϊσμοί.

Μολονότι η παράθεσή τους δεν έχει σχέση με τους αρχαϊσμούς του ιδιώματος Βελβεντού, έχω και εδώ να παρατηρήσω ότι:

1. Τη σιατιστινή λ. *διάδρουμους* = σύρτης, την παρέθεσε ήδη ως αρχαϊσμό του Βελβεντού στον κατάλογο της σ. 247. Πρόκειται και πάλι για λάθος του Ανδριώτη, το οποίο σχολίασα εγώ στο άρθρο μου, το επανέλαβε όμως απρόσεκτα και η Π.

2. Από τις υπόλοιπες η λ. *μιτέχου*, που ο Μπ. χαρακτηρίζει ως σιατιστινή επίσης, για να τονίσει τη βελβεντινή *ξιμέτουχους* = «ο υπ' αφροντιστίας βραδυκίνητος», (σ. 95), είναι κοινή, αφού άλλωστε η Π. τη μεταφράζει με την ίδια λέξη («μετέχω» < αρχ. *μετέχω*!).

Της κοινής Νεοελληνικής είναι επίσης και η λ. 'πίκινdρους, λόγιας προελεύσεως, αφού και αυτήν την ερμηνεύει η Π. με την ίδια λέξη: (*ἐπίκεντρος*, ... < μτγν. *ἐπίκεντρος*!, παραπέμποντας και στο *Lex*. Το *μετέχω* όμως υπάρχει ως κοινό και στο *ΕΛ* και φυσικά, ως λόγιας προελεύσεως, και στα λεξικά. Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Κρ. Ως λόγιας αρχής λέγεται επίσης σήμερα και το: *επικεντρώνω*.

Έκτος κατάλογος (Π.: σ. 254)

Στον κατάλογο αυτόν η Π. επαναλαμβάνει ορισμένες λέξεις του ιδιώματος, τις οποίες είχε παραθέσει προηγουμένως ως αρχαϊσμούς, με σκοπό να τονίσει ότι τάχα αυτές, ως αρχαϊσμοί, διασώθηκαν μόνο στο βελβεντινό ιδίωμα. Ως μαρτυρία επικαλείται το *Lex*. του Ανδριώτη που είναι, λέγει, η κύρια πηγή των πληροφοριών της. Τις παραθέτει απλά ως εξής: *ασταίνουμι*, *βάζου*, *δγιάστ'λου*, *ένιργα*, *θαραπεύουμι*, *μουλουιά*, *νόχτους*, *πέταυρου*, *σάια*, *συνgόρμιτσσα* και *τσιφτσίδ'*. Αυτές, λέγει, «δεν απαντούν σ' άλλα ιδιώματα!».

Ο Ανδριώτης όμως δεν ισχυρίστηκε ότι έχει εξαντλήσει τους αρχαϊσμούς των νεοελληνικών ιδιωμάτων και το τονίζει δυο φορές στην Εισαγωγή του: *Lex., Einl.* σ. 8: Είναι αυτονόητο, λέγει, ότι: «...meine Aufstellung der "dialektischen Archaismen" ... nicht als endgültig angesehen werden kann», και δεν πρέπει να απορεί κανείς που: «...meine Arbeit noch viel zu wünschen übrig lässt». Βλ. και *Lex*. σ. 12 (πρβλ. Βαγιακάκος, 1987-88, 461).

Αν η Π. τα διάβαζε αυτά και ερευνούσε πρόχειρα μερικά Γλωσσάρια άλλων νεοελληνικών, κυρίως βορείων ιδιωμάτων, καθώς και το *ΙΛΝΕ*, θα έβλεπε ότι οι περισσότερες από τις λέξεις που νόμισε ότι είναι μοναδικές στο

ιδίωμα του Βελβεντού λέγονται και αλλού. Και ιδού η απόδειξη:

ασταίνουμι· (είναι το κοινό: *αισθάνομαι* και *αιστάνομαι*: *Λ. Πρ.*). Αυτό λέγεται: στα Γρεβενά (Παπαϊωάννου, 21, στην Κάλυμνο *στένομαι* (Δράκος 1983, σ. 43) στο Καταφύγι Κοζάνης: *σταίνουμι* και στην Τήνο: *αστάνουμι* (*ΙΛΝΕ*, στη λ. *αισθάνομαι*) (οι σημασίες από την κοινή: *αισθάνομαι* ευχαρίστηση).

βάζου. (ηχώ): Το ρ. είναι γνωστό σε όλα σχεδόν τα νεοελληνικά ιδιώματα (βλ. *ΙΛΝΕ* και: στον Γέρμα Καστοριάς (Γεωργίου, 31), στη Βέροια (Σβαρνόπουλος, 22), στην Κοζάνη (*Αντιχ.*, 243), στα Γρεβενά (Παπαϊωάννου, 23), στη Ρούμελη (Παπαθανασόπουλος, 31), στη Χαλκιδική: Αρναία: *θα βάξ' του καζᾶν'* (προσωπική γνώση). Για την ετυμολογία από το αρχ. ρ. *βάζω* βλ. Θαβώρης, 1983, 59. Απίθανη η ετυμολογία στο *ΙΛΝΕ*, λ. *βάζω* από το: *βαβάζειν· μὴ διηρθρωμένα λέγειν· ἔνιοι δὲ βοᾶν*, του Ησυχίου (πρβλ. και Κρ., *Μεσν.* στη λ.).

ένιργα. Μπ. 84: *ἔναργα*, ἀργά. Στη Βέροια: *έναργους* = βραδυκίνητος (Σβαρνόπουλος, 32).

θαραπεύουμι. (αόρ. *θαραπαύκα*). Όπως είδαμε (σ. 47-48) η λ. είναι κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ.). Αλλά βλ. και: στον Γέρμα Καστοριάς (Γεωργίου, 68), στα Γρεβενά (Παπαϊωάννου, 42), στη Βλάστη (Μπλάτσι, Καλινδέρης, 326), στη Ρούμελη (Παπαθανασόπουλος, 67: *θεραπαή* και *θεραπαημένος* = ευχαριστημένος), στο Καταφύγι Κοζάνης (Κρήτος, 139).

νόχτους. (κ. *όχτος - όχθος*): Στον Γέρμα Καστοριάς (Γεωργίου, 329), στα Γρεβενά (Παπαϊωάννου, 80), στη Χρυσή Καστοριάς, *Μακεδονικά* 18 (1978) 269.

πέταυρου, το. Η λ. είναι κοινή νεοελληνική (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Βυζ.: «το ψιλόν σανίδι», βλ. και: Θάσος (Τομπαΐδης 69, Χρυσή Καστοριάς, *Μακεδονικά* 18 (1978) 272. Γέρμας (Γεωργίου, 177), Ρούμελη (Παπαθανασόπουλος, 154), Κόνιτσα (Ρέμπελης, 328). Δεν είναι πάντως αρχαϊσμός.

σάιρα, η. «Μπ. 102: μάλλινόν τι ύφασμα», Π.: μτγν. *σάγιον* < αρχ. *σάγος* –1. η λ. *σάγος, τό*, δεν είναι αρχαία, όπως σημειώνει η Π. (σ. 245), αλλά μτγν. (Πολύβιος = LSJ). 2. Από το υποκορ. *σαγίον* θα είχαμε: **σαγί -σαΐ* και όχι: *η σάιρα*. Η λ. *σάιρα*, που αναφέρει ο Μπ. (σ. 102) πρέπει να είναι παράλληλος ή νεώτερος σχηματισμός από το υποκορ. *σάγιον -σάγι*, της αρχ. λ. *ὁ σάγος*. Ο τύπος *σάγιον* όμως απορρίπτεται από τους μεταγενέστερους Γραμματικούς (βλ. LSJ, στη λ.).

Από τον πληθ. *τα σάγια - σάια* προήλθε, με μεταπλασμό, το θηλ. *σάια*, όπως π.χ. από το υποκορ. *ζοχίον -ζοχί* (στα βόρεια ιδιώματα *ζουχί*) της κοινής λ. *ο ζόχος*, ή: *ζοχός* (= αρχ. *ὁ σόγχος*: *ΕΛ*) και κυρίως από τον πληθ. *ζοχιά* (β. ιδ. *ζουχιά*) προήλθε το θηλ. *η ζοχιά* (*ζουχιά*), οπότε και πληθ. *οι ζοχιές* (*ζουχιές*).

Σήμερα η λ. *σάια*, όσο ξέρω, δεν λέγεται στο Βελβεντό. Γνωστή είναι η λ. *σάϊσμα* (= *σάγισμα* της κοινής Νεοελληνικής: Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Βυζ., που είναι ήδη μεσν.: LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου, στη λ. *σάγισμα)*.

Πάντως η λ. *σάγι, το*, σώζεται στη Ρούμελη (= σκέπασμα: Παπαθανασόπουλος, 167).

συνgόρμιτ'σσα. Μπ. 103: « ἡ δεύτερη γυνή τινος πρός τήν πρώτη». Η λ. δεν είναι αρχαϊσμός. Ο Ανδριώτης την αναφέρει στο *Lex.* (λήμμα: **σύγκρεως*) με τον τύπο: *συγκορμίτισσα* (χωρίς αναφορά στο Βελβεντό) ως συνώνυμη με τις ιδιωματικές επίσης: *σύgριος* και *σύgριγος*.

Και αυτή η λ. λέγεται επίσης και στη Ρούμελη (= σύζυγος: Παπαθανασόπουλος, 186).

Εδώ, τελειώνοντας, πρέπει να σημειώσω ότι για την επιβεβαίωση των παρατηρήσεών μου ζήτησα και τη βοήθεια συμπατριωτών μου και κυρίως των φίλων και συνομηλίκων μου: Τόλιου Τσιανάκα, Τάκη Τόκα και Κώστα Γκιάτα, τους οποίους και από τη θέση αυτή τους ευχαριστώ θερμά.

*

Αυτά είναι τα «πολλά και σοβαρά λάθη». Όταν μάλιστα γνωμάτευα με τη σημείωση αυτή, πριν δημοσιευθεί η εργασία, δεν φαντάστηκα ότι θα ήταν τόσα πολλά. Ας τα συνοψίσουμε:

1. Η Π. δεν γνωρίζει τι ακριβώς είναι οι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί, με αποτέλεσμα να καταχωρεί στην εργασία της πολλές λέξεις ως αρχαϊσμούς, οι οποίες είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής.

2. Δεν γνωρίζει τι ακριβώς είναι: φωνητικοί και τι μορφολογικοί αρχαισμοί.

3. Δεν χρησιμοποίησε βασική βιβλιογραφία και κυρίως τα κυριότερα λεξικά όλων των περιόδων της γλώσσας μας για τον εντοπισμό των αρχαισμών. Περιορίστηκε σε δυο μόνο λεξικά: του Ν. Ανδριώτη και του Ε. Κριαρά, από τα οποία το δεύτερο είναι λεξικό της μεσαιωνικής μόνο ελληνικής γλώσσας. Αλλά και αυτά τα χρησιμοποίησε πλημμελώς.

4. Δεν γνωρίζει επί μέρους μονογραφίες για λέξεις τις οποίες καταχωρεί ως αρχαϊσμούς στην εργασία της, όπως π.χ. για τις λέξεις: *αγροικώ* (σ. 46), *αλμάκ'* (σ. 58), *αχιρνώ* (σ. 75), *μπλάζου* (= *βλατσιάζουμι*, της Πιερίας, σ. 75), *ξιλ'νίζου* (σ. 50), *λητάρι* (= *ξιλυταρίζου*, της Πιερίας, σ. 78), *πούρνικους* (σ. 51).

(Τα παραπάνω λάθη και οι παραλείψεις υπάρχουν και στην εργασία της που συνέγραψε με τον Τζιτζιλή, βλ. ανωτέρω, σ. 44).

5. Από την εργασία του Μπουντώνα, από την οποία άντλησε λέξεις ως αρχαϊσμούς, χρησιμοποίησε μόνο το μικρό λεξιλόγιό του, ενώ ο Μπ. σημειώνει και άλλες στο κύριο μέρος της εργασίας του. Αυτές η Π. τις κατα-

χωρεί στον τέταρτο κατάλογο (= Π. σ. 247-254), ως λέξεις της δικής της συλλογής, όπως: *αδουκιούμι, αχιρνώ, γιμματίζου, δειλ'νώ, κρουστάλλ', λιχνιούμι, μαρκιούμι, μβλώνου, ξιχώ* (= *ξηχώ*), *ξώ, ουκνεύου, πλέτιρους, πουδισιά, προυμήθχια* (=-*θκια*), *σαλός, φτρίδ'* (= *φτρύδ'*), *ψαλίδα*.

6. Στην ατελή γνώση του ιδιώματος Βελβεντού οφείλεται η παράθεση ως βελβεντινών λέξεων, όπως π.χ.: *αναγυρίζου, βιτσώνου, γιν'τούδ', θιρμάρ', κανέστρ', τυμβανίζουμι*, τις οποίες συγχέει με το ιδίωμα της ορεινής Πιερίας.

Όλα αυτά είναι σοβαρά λάθη, τα οποία συνθέτουν τη μεγάλη γλωσσολογική της ανεπάρκεια.

Πάντως και μόνο το γεγονός ότι δεν γνωρίζει τι ακριβώς είναι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί, μας επιτρέπει να πούμε ότι ήταν ακατάλληλη να πραγματευθεί ένα τέτοιο θέμα.

Γενικά για την εργασία της αυτή, όπως επίσης και για κείνη που συνέγραψε με τον Τζιτζιλή —τουλάχιστο για ορισμένα κεφάλαια του Α΄ Μέρους—, διότι η Π. παραπέμπει σ' αυτήν (ενώ ο Τζιτζιλής την υπέβαλε ήδη στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ), ταιριάζει να επαναλάβω όσα έγραψε κάποτε ο Γ. Χατζιδάκης, όταν έκρινε εργασία μαθητή του: «Σπανίως ἀνάγνωσις βιβλίου ἐξήγειρεν ἐν ἐμοὶ τοιαύτας ἐκπλήξεις καὶ ἀντιρρήσεις καὶ ἐγένετο αἰτία τοσούτων ἐπὶ τῆς ᾧας ἐρωτηματικῶν, παρατηρήσεων κλπ., ὅπως τό παρόν. Ἑκάστη σελὶς αὐτοῦ, πολλάκις ἑκάστη πρότασις προεκάλει τὴν διαμαρτυρίαν» (*Αθηνά* 24 [1912] 47).

Το ηθικό μέρος το ανέφερα ήδη στην αρχή. Κατά τα άλλα μπορεί ο καθένας ανενόχλητα να ασχοληθεί με την έρευνα οποιουδήποτε νεοελληνικού ιδιώματος, γιατί αυτά δεν είναι «τσιφλίκι» κανενός.

Ωστόσο, παρά τη σημαντική γλωσσολογική ανεπάρκεια που διαπιστώθηκε εδώ, η Π. εργάστηκε με ζήλο για τη συγκέντρωση πρωτογενούς ιδιωματικού γλωσσικού υλικού, ιδίως από την περιοχή της ορεινής Πιερίας, και από την άποψη αυτή προσφέρει στη μελέτη των νεοελληνικών ιδιωμάτων, ακόμα και στη μελέτη των «αρχαϊσμών», οι οποίοι, όπως τονίζω στο άρθρο μου για τους αρχαϊσμούς του Βελβεντού, αποτελούν ένα από τα γοητευτικότερα θέματα της νεοελληνικής διαλεκτολογίας.

Α. Ι. ΘΑΒΩΡΗΣ

Αναγνωστοπούλου Γ., *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία (ΜΕΕ)*, τ. Ελλάς, «Γ΄ Γλώσσα».

Ανδριώτη Ν. Π., «Τα ελληνικά στοιχεία της βουλγαρικής γλώσσης, μελέτη γλωσσική», *Αρχείον του θρακικού λαογραφικού και γλωσσικού θησαυρού* 17 (1952) 33-100.

– «Τα σύνθετα του γλωσσικού ιδιώματος της Ίμβρου», *Αρχείον του θρακικού λαογραφικού και γλωσσικού θησαυρού* 29 (1955) 225-270.

– *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής Νεοελληνικής*, τρίτη έκδοση με διορθώσεις και προσθήκες του συγγραφέα, Θεσσαλονίκη 1983 (= *ΕΛ*).

Αντιχάρισμα στον καθηγητή Ν. Π. Ανδριώτη, Θεσσαλονίκη 1976 (= Αντιχ.).

Βαγιακάκου Δ., «Αρχαϊκά στοιχεία της διαλέκτου της Μάνης», *Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών (Καλαμάτα 8-15 Σεπτεμβρίου 1985)*, Αθήναι 1987-1988, σσ. 460-490.

Βογάσαρη-Μεριανού Α., *Λαογραφικά των Ελλήνων της Κ. Ιταλίας*, Αθήναι 1989.

Βυζαντίου Σκ., *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου*, Ἐν Ἀθήναις –ἐν Κωνσταντινουπόλει [3]1874.

Γεωργίου Χρ., *Το γλωσσικό ιδίωμα Γέρμα Καστοριάς*, Θεσσαλονίκη 1962.

Δημητράκου-Μεσικλή Δ., *Μέγα λεξικὸν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, τ. 1-9, Αθήναι 1954-1958 (= Δ. Δημ.).

Δουγά-Παπαδοπούλου Ε. - Τζιτζιλή Χρ., *Το γλωσσικό ιδίωμα της ορεινής Πιερίας*, (δακτυλογραφημένο «χειρόγραφο»: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών και Φιλοσοφική Σχολή ΑΠΘ).

Δουγά-Παπαδοπούλου Ε., «Οι αρχαϊσμοί του ιδιώματος Βελβεντού», *Μακεδονικά* 29 (1994) 238-255 (= Π.).

– «Συγκριτική προσέγγιση του ιδιώματος Βελβεντού και χωριών της ορεινής Πιερίας», *Η Κοζάνη και η περιοχή της, Ιστορία - Πολιτισμός*, Κοζάνη 1977 (= Π. 1977).

Δράκου Ν. Μ., *Για το γλωσσικό ιδίωμα της Κάλυμνος*, Αθήνα 1983.

Θαβώρη Α. Ι., «Ο απόλυτος υπερθετικός βαθμός μερικών επιθέτων στη νέα Ελληνική», *Ελληνικά* 19 (1966) 16-17, 254-295.

– *Ουσιαστικά από επίθετα (και μετοχές) στη νέα Ελληνική*, Θεσσαλονίκη 1969.

– «Από την ιστορία του νεοελληνικού λεξιλογίου», *Δωδώνη* 7 (1976) 213-238.

– «Μορφολογικά μερικών ιδιωμάτων της δυτικής Μακεδονίας», *Α΄ Συμπόσιο Γλωσσολογίας του βορειοελλαδικού χώρου (28-30 Απριλίου 1976)*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 75-95.

– «Μερικές ακόμα δάνειες λέξεις στη βουλγαρική γλώσσα και ιδιαίτερα στις διαλέκτους της», *Δωδώνη* 8 (1979) 343-353.

– «Από τον πλούτο των αρχαϊσμών του ιδιώματος Βελβεντού της δυτικής Μακεδονίας», *Δωδώνη* 9 (1980) 9-18.

– «Το *προύν(ε)ικος* του Ηρώνδα και η παλαιότητα των γνωστών γνωρισμάτων των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων», *Δωδώνη Θ΄* (1980) 401-437. (= 1980 ΙΙ).

– «Από τον πλούτο των αρχαϊσμών του ιδιώματος Βελβεντού της δυτικής Μακεδονίας», *Β΄ Συμπόσιο Γλωσσολογίας του βορειοελλαδικού χώρου (13-15 Απριλίου 1978)*, Θεσσαλονίκη 1983 (= *Δωδώνη* 9 [1980] 9-18).

– *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Ιωάννινα 1983, σ. 1-131 (= 1983 ΙΙ).

– «Θεσσαλονίκη-Σαλονίκη, Η ιστορία του ονόματος της πόλεως», *Η Θεσσαλονίκη* 1 (1985) 1-22.

– «Το γλωσσικό ιδίωμα του Βελβεντού: Η καθημερινή ομιλία των Βελβεντινών», *Βελβεντινό Ημερολόγιο* (1993) 31-38.

– «Η ελληνική διάλεκτος των αρχαίων Μακεδόνων και τα νεοελληνικά βόρεια ιδιώματα», *Πρακτικά γ΄ Πανδυτικομακεδονικού Συνεδρίου (Καστοριά 3-4 Οκτωβρίου 1992)* Θεσσαλονίκη 1994, σ. 79-88.

– «Τα γλωσσικά ιδιώματα του νομού Κοζάνης ως βόρεια και οι κυριότερες ιδιορρυθμίες τους», *Μακεδονικά* 29 (1994) 295-306 (= 1994 ΙΙ).

– «Ο γλωσσικός πλούτος του ιδιώματος Βελβεντού ως αρχαία κληρονομιά», *Πρακτικά επιστημονικού Συνεδρίου –Βελβεντό: χθες, σήμερα, αύριο (5-7 Νοεμβρίου 1993)*, Θεσσαλονίκη 1994, 206-219 (= 1994 ΙΙΙ).
– «Κεραμαρεῖον - Κεραμάρης», *Αρναία* Η΄/26 (1995) 12.
Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς, τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων, τ. Α-Ε΄ (β΄ τεῦχος: *γναθάδα - δακτυλωτός*), Ἀθῆναι 1933-1989 (= *ΙΛΝΕ*).
Καλινδέρη Μ., *Ο βίος της κοινότητος Βλάτσης επί Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1982.
Κουρμούλη Γ., *Αντίστροφον λεξικόν της νέας Ελληνικής*, Αθήναι 1967.
Κρήτου Γ., *Ιδιορρυθμίες και ιδιομορφίες της λαϊκής γλώσσας του Καταφυγίου Πιερίων*, Θεσσαλονίκη 1984.
Κριαρά Ε., *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημώδους Γραμματείας*, τ. Α΄-ΙΔ΄, Θεσσαλονίκη 1969-1997 (= Κρ. Μεσν.).
– *Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας, γραπτής και προφορικής*, Αθήνα 1995 (= Κρ.).
Λ. Πρ. = Πρωΐας, *Λεξικόν της ελληνικής γλώσσης*, ά.έ.
Μιχαηλίδου-Νουάρου Γ., *Λεξικόν τῆς Καρπάθου*, Αθήναι 1972.
Μπαμπινιώτη Γ., *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* (επανεκτύπωση), Αθήνα 1998.
Μπασέα-Μπεζαντάκου Χρ., *Σημασιολογική εξέλιξη ορισμένων αρχαϊσμών σε νεοελληνικά ιδιώματα*, Νεοελληνική διαλεκτολογία, τόμ. Α΄, Αθήνα 1994, 264-273.
Μπουντώνα Ε., Μελέτη περί τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ καί τῶν περιχώρων αὐτοῦ. Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκδιδόμενα ὑπό τοῦ Συλλόγου «Κοραή», Ἀθῆναι 1892, μέρος Β΄ (Μπ.)
Liddell-Scott, *Μέγα λεξικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, μεταφρασθέν ὑπό Ξ. Μόσχου, ἐκδοθέν ἐπιστασίᾳ Μ. Κωνσταντινίδου*, Ἀθῆναι ἄ.ἔ. (= LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου).
Παπαδοπούλου Α., *Ἱστορικόν Λεξικόν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου*, τ. Α΄, Β΄, Αθήναι 1961.
Παπαθανασοπούλου Θ., *Γλωσσάρι ρουμελιώτικης ντοπιολαλιάς* (εκδόσεις «Θουκυδίδης»), Αθήνα 1982.
Παπαϊωάννου Μ., *Γλωσσάριο των Γρεβενών* (έκδοση Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών), Θεσσαλονίκη 1976.
Πιτένη Ζ., *Κουζιανιώτ'κα μπέντια*, Ἀθήναι 1971.
Ρεμπέλη Χ., *Κονιτσιώτικα*, επιμέλεια Ν. Χ. Ρεμπέλη, Αθήναι 1983.
Σβαρνόπουλου Στ. Χ., *Γλωσσάριο της Βέροιας* (Βαρταλαμίδα), Μελέτη, Βέροια 1973.
Σταματάκου Ι., *Λεξικόν της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήναι 1 (1952), 2 (1953) 3 (1955). (= Σταμ.).
Συμεωνίδη Χ. Π., «Η νεοελληνική υποκοριστική κατάληξη *-κα, -κας*», *Φίλτρα, τιμητικός τόμος Σ. Γ. Καψωμένου*, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 403-417.
Τζαρτζάνου Α., *Περί τῆς συγχρόνου Θεσσαλικῆς διαλέκτου*, Ἀθήνα 1909.
Τζινίκου-Κακούλη Α., *Λαογραφικοί αντίλαλοι Βελβεντού*, Θεσσαλονίκη 1979.
Τζιτζιλή Χρ., «Μακεδονικά ετυμολογικά ΙΙ», *Μακεδονικά* ΚΒ΄ (1982) 423-443.
Τριανταφυλλίδη Μ., *Νεοελληνική Γραμματική. Ιστορική εισαγωγή*, Αθήνα 1938 (= Άπαντα, τόμ. 3).
Τσικοπούλου Ι., *Μελέτη περί λεξικού της καθ' ημάς δημώδους γλώσσης*, Αρχεία της νεωτέρας ελληνικής γλώσσης, εκδιδόμενα υπό του Συλλόγου «Κοραή», Αθήναι 1892, μέρος Α΄.

Τσοπανάκη Α., «Το Σιατιστινό ιδίωμα», *Μακεδονικά* Β΄ (1950) 266-298.
– «Διαλεκτικά Μακεδονίας», *Μακεδονικά* Ε΄ (1961-1963) 418-457 = Συμβολές στην ιστορία της ελληνικής γλώσσης, μέρος Β΄, Θεσσαλονίκη 1983, 279-288.
Φόρη Β. Δ., «Λεξιλογικά της Κοζάνης», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* (Ν. Σφενδόνη) (1974) 289-294.
– «Ιδιορρυθμίες στην αποβολή του (καταληκτικού ιδίως) *ι* στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης», *Ελιμειακά* 27 (1991) 145-154.
Χατζιδάκη Γ. Ν., *Μεσαιωνικά και νέα Ελληνικά*, τόμ. Α΄, Αθήναι 1905 (= MNE).
– *Ακαδημεικά Αναγνώσματα*, τόμ. Β΄, Αθήναι 1930.

Andriotis N. P., *Lexikon der Archaïsmen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1974 (= *Lex.*).
Blass Fr. - Debrunner A., *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen 1961.
Chantraine P., *Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Histoire des mots*, Paris I-IV 1968-1974.
Dieterich K., *Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden*, Wien 1908.
Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, Lugduni 1688 I-II (Graz-Austria 1958).
Filipova-Bairova M., *Grăcki zaemki v săvremenija bălgarski ezik*, Sofija 1969.
Frisk H., *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg I 1960, II 1970, III 1972, (= *GEW*).
Georgacas D. J., «A Greco-Slavic controversial Problem reexamined > The -ΙΤΣ-Suffixes», *Πραγματείαι της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. 47, Αθήναι 1982.
Hatzidakis G. N., *Einleitung in die neugriechische Grammatik*, Leipzig 1892.
(Fr.) Heuser-Şevket, *Türkisch-Deutsches Wörterbuch*, Wiesbaden 1958.
Hoffmann J. B., *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*, München 1949.
Hoffmann O., *Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum*, Göttingen 1906. (= Hoffmann, *Makedonen*).
Kretschmer P., *Der heutige lesbische Dialekt*, Wien 1905.
Lampe G. W. H., *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1961-1965.
Liddell - Scott - Jones - Mckenzy, *Greek-English Lexicon*, Oxford ^{9}1968 -E. Barber, A supplement (= LSJ).
Meyer G., *Neugrichische Studien I-IV*, Wien 1894-1895. (= *N.S.*).
Sophocles E., *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, Cambridge I-II, 1887.
Stojanov St., Grammatik na bălgarskija Knizoven ezik, Sofija 1980.
Thabores A. I. (Thavoris), «Etymologika», *Byzantinische Zeitschrift* 55 (1962) 241-252.
– «Die Archaismen der griechischen Lehnwörter in Bulgarischen», *Balkan Studies* 16 (1975) 106-153.
– «Greek Loan-words in Modern Bulgarian», *Balkan Studies* 20 (1979) 19-53.
– «Einige weitere Beispiele von griechischen Archaismen in den Lehnwörtern der modernen Bulgarischen», *Balkan Studies* 25 (1984) 511-521.
Wahring G., *Deutsches Wörterbuch*, Güterloh 1968.

SUMMARY

A. I. Thavoris, *Idiomatic Archaisms and Northern Greek Idioms: The Archaisms in the Idiom of Velvendo in Western Macedonia.*

Taking as his cue E. Douga-Papadopoulou's article on the archaisms in the idiom of Velvendo in W. Macedonia (*Makedonika* 29 (1994) 238–255), the writer, who both speaks and studies the idiom, first examines the question of idiomatic archaisms —particularly those of the northern modern Greek idioms— in relation to the idiomatic glossaries and modern Greek koine, having noted a number of serious errors in Douga-Papadopoulou's article. He enumerates these, the most serious being the fact that she has no clear conception of what phonetic, morphological, and lexical *idiomatic* archaisms actually are.

As a result, she includes in her article, as idiomatic archaisms, a number of idiomatic words that belong to modern Greek koine. The writer also points out some specific and more general omissions, chief among which is the absence of a main bibliography.